

İDARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA ÇIKARILIR

YIL: 24

EYLÜL –EKİM , 1953

SAYI: 224

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TETKİRLER:

Köy Seçimleri	Sadık ARTUKMAÇ	1
Keban İlçesi	Adnan ERGÜN	19
Köy Sahalarının Genel Durumu Hakkında Bir Tetkik	Sabri SÖZER	24

TERCÜMELER :

Belçika Devlet Memurları Statüsü Üzerinde Bir İnceleme	F. HACALOĞLU	42
Göçmenlere Yükletilen masrafların İndirilmesi Ve Formalitelerin Basitleştirilmesi	Naci ROLLAS	66
Büyük Britanyanın Merkezi Mülki İdaresinin Umumi Karakteri	Vecihi TÖNÜK	88

YABANCI MEVZUAT:

Fransa Millî Meclisi Tüzüğü	A. P. GÖZÜBÜYÜK	94
-----------------------------------	-----------------	----

KARARLAR:

2290 Sayılı Kanununun Tatbiki Hakkında	123
Düzeltilme	125

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla :

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzihal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.**

Sahibi : İçişleri Bakanlığı

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdür: **Sıtkı TUGAL**

TETKİKLER

KÖY SEÇİMLERİ

Yazan : **Sadık ARTUKMAÇ**

Aksaray Kaymakamı

Çok eski zamanlardan beri fiilî mevcudiyetini muhafaza etmekte olan köy idare hukukumuz bakımından yeni bir varlıktır ve tam mânasiyle bir komün idaresi vasfını, Cumhuriyet Devrinde almıştır. Gerçekten, 18 Mart 1924 (1340) tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu; köylerimize hukukî bir şahsiyet vermiş ve onları bir âmme idaresi hâline getirmiştir.

Hâlen yürürlükte olan bu kanun hükümlerine göre, köy, muayyen bir saha içinde, iki binden az nüfusa ve menkul ve gayrimenkul mallara sahip olan ve kanunların kendisine verdiği vazifeleri yapmakla mükellef bulunan hükmi bir şahsiyettir [1].

Köyün mülkî taksimattaki yerine gelince; «Türkiye coğrafi vaziyet ve İktisadî münasebet noktai nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazalara, kazalar nahiyelere münkasemdir ve nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküp eder.» [2]. Görülüyor ki; İdarî taksimat ve teşkilâtımızın temeli köye dayanmaktadır.

Târifinden de anlaşılacağı veçhile, köyün hukukî varlığı; saha, nüfus, menkul ve gayrimenkul mal ve vazife unsurlarının mevcudiyeti ile kaimdir. Ayrıca, köyün; uzuvları da vardır.

Köyün uzuvları; köy derneği, köy ihtiyar meclisi ve muhtardır. **Köy derneği;** köyde, köy muhtarını ve ihtiyar meclisi üyelerini seçmeğe hakkı olan kadın ve erkek köylülerin bir araya toplanmasından tereküp eder [3]. **Köy ihtiyar meclisi;** köye ait işlerin görülmesini mürakabe eden ve köye ait icraî kararlar alan bir uzuvdur, ihtiyar meclisinin başkanı olan **muhtar ise;** bir taraftan köy hükmi şahsiyetinin bir mümessili ve icra uzvu, diğer taraftan da Devletin bir memurudur.

Konumuz köy seçimleri olduğuna göre, biz; bu makalemizde, sâdece muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerini inceleyeceğiz.

¹ 442 sayılı Köy Kanununun 1, 4 ve 7. nci maddeleri ile Anayasamızın 90. inci maddelerine bakınız.

² Anayasamızın 89. uncu maddesi ile 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 1. inci' maddesine bakınız.

³ 442 sayılı Köy Kanununun 2329 sayılı kanunla değişik 20 inci maddesine bakınız.

Köy ihtiyar meclisi ve muhtar, yukarıda da belirtildiği veçhile, köy derneği tarafından seçilir. 12/7/1950 tarihli ve 5672 sayılı kanunun ek birinci maddesinin birinci fıkrasını değiştiren 13/1/1953 tarihli ve 5998 sayılı kanun hükmüne göre, köy muhtarının ve ihtiyar meclisi üyelerinin seçimi; her iki senede bir, Kasım ayının ilk Pazarına rastlayan günde yapılır [4].

5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununa göre kurulacak olan, ilçe seçim kurulları; köy muhtar ve ihtiyar meclisleri seçimini yaptırmak ve seçim işlerini tanzim ve idare etmekle görevlidirler.

I. — Seçme ve seçilme nitelikleri :

Köy muhtarıyla ihtiyar meclisi üyelerini seçecek olan seçmenlerin; dernek üyelerinde bulunması lâzımgelen vasıfları hâiz olmaları şarttır. Bu vasıflar şunlardır [5] :

- 1 — Türkiye Cumhuriyeti tebaasından olmak;
- 2 — Köy halkından olmak, yâni köyün nüfus kütüğünde yerli olarak gözükmek veyahut altı aydan beri köyde yerleşmiş ve aynı zamanda köyün nüfus kütüğüne yazılmış bulunmak;
- 3 — On sekiz yaşını bitirmiş olmak;
- 4 — Ağır hapis, beş seneden fazla hapis ve âmme hizmetlerinden müebbeden mahrumiyet ve müebbet sürgün cezalarından biri ile mahkûm olmamak [6];
- 5 — Delilik, bunaklık, sefihlik gibi bir hal sebebiyle hâkim tarafından üzerine vasi konulmuş olmamak [7],

Köy muhtarlığına ve ihtiyar meclisi üyeliğine **seçilebilmek için** ise; yukarıda zikrettiğimiz şartlardan başka, şu şartlar da lâzımdır :

- 1 — Beş sene ve beş seneye kadar hapis veya muvakkat sürgün veya ağır para cezasıyla mahkûm edilmemiş olmak [8]

⁴ İş başına gelen muhtarlar ihtiyar meclisi; iki sene gibi kısa bir zaman zarfında uzunca vadeli herhangi bir programı tahakkuk ettirmek imkânına mâlik olamazlar. Diğer taraftan seçim, çok masraflı ve külfetli bir iştir. Bu sebeplerle, seçimin; eskisi gibi, dört senede bir yapılmasının daha uygun olacağı fikrindeyiz. Bu suretle para ve emekten tasarruf temin edildiği gibi, iş başına gelen heyete de daha iyi ve başarılı çalışma imkânı verilmiş olur. Ayrıca; mebus ve genel meclis seçimlerindeki sürelerle de ahenk ve tenazur temin edilmiş bulunur.

⁵ Köy Kanununun 24. üncü maddesiyle 5672 sayılı kanunun ek 2. nci maddesine bakınız.

⁶ Köy kanununun 24. üncü maddesinin 4. üncü bendi ile Türk Ceza Kanununun 587. nci, maddesine bakınız.

⁷ Kanunu Medeninin 354 ve 358. inci maddeleriyle Türk Ceza Kanununun 33. Üncü maddesine bakınız.

2 — Hükümetin veya vilâyetin veya köyün veya imtiyazlı şirketlerin aylıklı memuru olmamak [⁹];

3 — Köy işlerinin müteahhit ve mukavili veya bunların ortağı olmamak [¹⁰];

4 — Mebus veya genel meclis üyesi bulunmamak;

5 — Silâh altına alınmamış olmak.

II. — Seçmen kütüğü :

Her seçim bölgesinde, yâni her muhtarlıkta; muhtar ve ihtiyar meclisinin seçimine müteallik daimî bir seçmen kütüğü bulunur. Köyde bulunan ve seçmen yeterliğine sâhip her vatandaş, bu kütüğe kaydolunur. Kütükte kaydı bulunmayan seçmen, reyini kullanamaz.

A) — Kütüğün tertibi :

Seçmen kütüğü; kapı numarasına göre tertiplenir. Kütükte seçmenin; öz ve soyadı, babasının adı, doğum tarihi ve doğum yeri gösterilir. Köy seçmen kütüğünü; vali ve kaymakamlar tanzim ettirirler. Köy muhtar ve ihtiyar meclisleri; kendi seçim bölgelerinde oturan bütün seçmenleri, sokak ve kapı numarasına göre sıra ile kaydederler. Kütüklerin tanzim ve tashihine müteallik bütün işlemlerde; o bölgede teşkilâtı bulunan partiler, birer temsilci bulundurabilirler. İşlemlerin yapılmasından iki gün önce temsilci göndermeleri partilere bildirilir [¹¹].

B) — Askı :

Kütük listesi, okunaklı bir şekilde tanzim edildikten sonra, alâkalı köyde; halkın kolaylıkla görüp okuyabileceği yerlere, ihtiyar meclisi tarafından yedi gün müddetle asılır ve keyfiyet mûtat vasıtalarla da ilân olunur. Kütük listesinin hangi tarihte ve nereye asıldığı ve ilânın yapıldığı, ihtiyar meclisince; bir tutanakla tesbit olunur. Kütüğün asılı kaldığı müddetçe korunmasından, muhtarlarla zabıta âmir ve memurları sorumludurlar [¹²].

C) — İtiraz müddeti ve mahkemeye başvurma :

Kütük listesinin asılı kaldığı yedi gün zarfında, o köyde oturan ilgili her

⁸ Köy Kanununun 25. inci maddesinin birinci bendi ile Türk Ceza Kanununun 587. nci maddesine bakınız.

⁹ Fakat bazen, lüzum ve zaruret olan yerlerde memurlar; muhtar ve ihtiyar meclisi üyesi seçilebilirler (788 sayılı Memurin Kanununun 960 sayılı kanunla değişik 47. nci maddesine bakınız.).

¹⁰ Köy Kanununun 25. inci maddesinin 3. üncü bendi ile 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanununun 1 ve 4. üncü maddelerine bakınız.

¹¹ 5545 sayılı kanunun 10 - 16, 141 ve 146 - 149. uncu maddelerine bakınız.

¹² 5545 sayılı kanunun 19 ve 20. nci maddelerine bakınız.

şahıs veya siyasî partilerin ocak, bucak ve ilçe başkanları; liste kayıtlarına itiraz edebilirler. İtiraz, ihtiyar meclisine sözlü veya yazı ile yapılır. Yapılan itirazlar, hususî bir deftere kaydolunur. Sözlü itirazlar, itiraz yapana imza ettirilir. İtiraz eden, okuma yazına bilmiyorsa; kendisine parmak bastırılır. İtirazı yapana, itiraz tarihini taşıyan bir makbuz verilir.

İhtiyar meclisi; itirazı tetkik eder ve itiraz tarihinden itibaren en çok iki gün içinde işi bir karara bağlar. İtiraza iki gün içinde cevap verilmemişse veya cevap verilip te itirazın yerinde olmadığı bildirilmişse, müteriz; seçim bölgesinin bağlı bulunduğu sulh hâkimliğine beş gün içinde başvurabilir. Sulh hâkimi, itiraz hakkında üç gün içinde kesin karar verir.

İtiraz işlerine dair olan her türlü evrak; resim, harç ve ücretlerden muaftır [¹³].

C) — Kütüğün adedi ve muhafazası :

Seçmen kütüğü, köy ihtiyar meclisince, dört nüsha olarak tanzim ve tasdik olunur. Ayrıca, kütüğün sayfaları; köyün bağlı bulunduğu yer sulh hukuk hâkimine mühürlettirilir ve son sayfaya kütüğün kaç sayfadan ibaret olduğu ve kaç seçmen bulunduğu şerhedilir.

Bu suretle kesinleşmiş olan kütükten iki nüshası, ilçe seçim kurulu başkanının emrine hazır bulundurulmak ve bir nüshası da kendilerinde kalmak üzere **üç nüshası; köyün bağlı bulunduğu kaza nüfus memuruna ve dördüncü nüshası da o köyün muhtarına verilir.** Gerek nüfus memuru ve gerekse muhtar, kendilerine verilen kütüklerin muhafazasından sorumludurlar. Bir mahkeme ilâmı olmadıkça, yoklama zamanına kadar, kütük üzerinde herhangi bir değişiklik yapılması yasaktır [¹⁴].

D) — Yoklama :

Seçmen kütükleri, Nisan ayının 23 ünde başlayarak Mayıs ayının sonuna kadar, **her yıl gözden geçirilir** ve kütüğe yeniden girecekler veya kütükten çıkarılacaklar tesbit edilerek gerekli değişiklikler yapılır.

Bu maksatla, alâkalı köy muhtarıyla ihtiyar meclisi ;yoklama zamanına kadar :

- 1 — Ölenlerin;
- 2 — Seçmen yeterliğini kaybedenlerin;
- 3 — Evvelce haksız yere listeye geçenlerin;
- 4 — Başka yere nakil suretiyle ay olanların;
- 5 — Başka bir kütüğe kayıt talebinde bulunanların;

¹³ 5545 sayılı kanunun 20 - 22 ve 24. üncü maddelerine bakınız

¹⁴ 5545 sayılı kanunun 23. üncü maddesine bakınız.

isimlerini kütükten silmek suretiyle kütüğü tashih eder. Diğer taraftan, ihtiyar meclisi :

- 1 — On sekiz yaşını dolduranları;
- 2 — Altı aydan beri köyde oturup kendisini köyün nüfus kütüğüne de kaydettirmiş olanları;
- 3 — Evvelce Köy Kanununda yazılı sebeplerden dolayı kaybolan seçmenlik yeterliğini, yeniden iktisap edenleri;
- 4 — Haksız yere seçmen kütüklerine girmemiş olanları;

Yeniden kütüğe kaydeder.

Bu suretle değişiklik yapılan kütüğü, ihtiyar meclisi; o yılın Haziran ayının ilk haftasında, halkın kolaylıkla görüp okuyabileceği yerlere asmak suretiyle ilân eder ve keyfiyeti, evvelce de belirtilen şekilde bir tutanakla tesbit eyler.

Değişiklik yapılan kütükler hakkında, yukarıda belirttiğimiz şekilde ve süreler içinde, alâkalı makamlar ve mahkeme nezdinde itirazda bulunulabilir. İtiraz sürelerinin sonunda, değişiklik yapılan kütükler; evvelce izah ettiğimiz şekilde, ihtiyar meclisi ve hâkim tarafından mühürlenir. Bu suretle kesinleşen kütükten üç nüshası nüfus memuruna, bir nüshası da alâkalı muhtara teslim olunur [15].

III. — Seçim işlerini yürütmekle görevli teşkilât :

Köy seçim işleri ;ilçe seçim kurulları ile sandık kurulları tarafından görülür. Seçmen sayısı ne olursa olsun, her muhtarlıkta; bir oy sandığı bulunur.

A) — İlçe seçim kurulu :

İlçedeki en yüksek dereceli hâkimin başkanlığı altında: dördü siyasî partilerden, biri belediye meclisinden ve diğeri de il genel meclisinden olmak üzere cem'an yedi kişiden tereküp eder.

İlçe seçim kurulunun başlıca görev ve yetkileri şunlardır :

- 1 — Seçimin intizamla cereyanını temin için gereken tedbirleri almak ve seçim işlerini kontrol etmek;
- 2 — İlçedeki sandık kurullarına oy sandıklarını ve diğer seçim araçlarını göndermek;
- 3 — Sandık kurulları teşekkülüne, işlemlerine ve kararlarına karşı vâki itirazları inceliyerek kesin karara bağlamak;
- 4 — Sandık kurulları başkanlarınca seçim işlerinin yürütülmesi hakkında sorulacak hususları derhal cevaplandırmak;

¹⁵ 5545 sayılı kanunun 25 - 28, 141 ve 146 - 149. uncu maddelerine bakınız.

5 — Sandık kurulları nezdinde partiler ve bağımsız adaylar adına bulundurulması istenecek müşahitlere bu sıfatlarını gösterir vesika vermek;

6 — İlçe dahilindeki sandık kurullarından gelen tutanakları birleştirerek, adayların kaçır oy aldıklarını belirten ayrı bir tutanak tanzim etmek ve bu tutanağı seçim işlerine ait diğer evrak ile birlikte il seçim kuruluna göndermek;

7 — Kanunla kendisine verilen sâir görevleri yapmak [16].

B) — Sandık kurulu :

Sandık kurulu; bir başkan ve dört üyeden meydana gelir. İlçe seçim kurulu; seçimin yapılacağı köydeki seçmenler arasından iyi şöhret sâhibi olmakla tanınmış, okur yazar kimselerden iki kişilik bir liste tertip eder. Kurul, bunlardan birini; alenî kur'a ile **sandık başkanlığına seçer**. Eğer sandık kurulu başkanı vazifesi başına gelmezse, yerine; kurul üyelerinden en yaşlısı başkanlık eder. **Sandık kurulu üyelerini ise**, ilçe seçim kurulu başkanı; üçü siyasî partilerden, biri de sandığın bulunduğu köy ihtiyar meclisi üyeleri arasından alenî kur'a ile seçer. “Köylerdeki sandık kurulu başkan ve üyelerinin, kesin bir zaruret olmadıkça, seçimin yapılacağı köy seçmenlerinden olmaları şarttır”.

Sandık kurulu, oy verme gününden kırk sekiz saat önce görevine başlar ve seçim işleri bitinceye kadar çalışmaya devam eder.

Sandık, kurulunun başlıca görev ve yetkileri şunlardır :

1 — Sandık alanı içinde seçimin intizamla cereyanını temin için gereken tedbirleri almak ve oy verme işlerini idare ve mürakabe etmek;

2 — Sandık alanında, sandığın konulacağı yeri tâyin ve sokak başlarında bu yeri göze çarpmak surette gösterecek işaretleri koymak veya mutat vasıtalarla duyurmak;

3 — Sandık alanına ait oyları saymak ve bu hususu tutanağa geçirmek;

4 — Oy verme işleri hakkında ileri sürülecek itirazları tetkik etmek ve bir karara bağlamak;

5 — Bu kararlardan itiraza ağrıyanları, ilçe seçim kuruluna göndermek;

6 — Sandık yerinde bir suç işlenmesi hâlinde, keyfiyeti tutanağa geçirmek ve sanığı zabıtaya teslim etmek;

7 — Oy verme işinin vaktinde sona ermesi için gerekli tedbirleri almak;

8 — Oy verme işine başlamazdan önce; seçim kurulu tarafından kendisine gönderilen ve o köyde oyunu kullanacak seçmenlere ait olan iki listeden bir tanesini, sandık başında münasip bir yere asmak. (Seçmenlerin yığılma-

¹⁶ 5672 sayılı kanunun ek ikinci maddesinin B bendi ile 5545 sayılı kanunun 57, 58, 67 — 69, 136 — 138, 151 — 153 ve 156 — 158. inci maddelerine bakınız.

sına mâni olacak ve kolaylıkla görülüp tetkik edilebilecek bir yere asılması lâzımgelen bu liste, oy verme sona erinceye kadar asılı kalır.);

9 — Oy verme işinin yolunda gitmesini aksatan sandık kurulu üyelerini, sandık yerinden dışarı çıkarmak.

Sandık başkanının başlıca vazifeleri şunlardır :

1 — Sandık yerinde intizamı sağlamak; (Sandık yeri; sandığın, kapalı oy verme yerinin ve sandık kurulunun yerleştiği mahallin yüz metre mesafesi içinde kalan çevre parçasıdır.)

2 — Sandık yerinde seçmenin oyunu tam bir serbestlikle ve gizli şekilde kullanmasına veya sandık kurulunun görevini yapmasına engel olmıya kalkışanlara, yahut da oy verme işinin yolunda gitmesini aksatanlara sandık başı muamelelerinin intizamını bozmaya yeltenenlere ihtarda bulunmak; İhtarını dinlemeyenleri, sandık yerinden dışarı çıkartmak; (Bu işlerde zâbita kuvvetleri, münhasıran başkanın emrine göre hareketle mükellefler);

3 — Vazifesini yapmıyan sandık kurulu üyelerinin yerine yedeklerini getirmek, bu mümkün olmazsa o köyde seçme yeterliğini hâiz diğer bir kimseyi seçmek;

4 — Seçmenlerin, seçim işlerini tâkip etmelerine mâni olacak mâhiyette inzibatî tedbirlere başvurmamak [¹⁷].

Ç) — Siyasî partilerin ve bağımsız adayların müşahitleri :

Sandık başı muamelelerini tâkip etmek üzere, siyasî partilerle bağımsız adaylar; köye, birer müşahit gönderebilirler. Bütün adaylarla müşahitler; sandık başı muamelelerini tâkip edebilecek durumda, bütün işlemlerde hazır bulunabilirler [¹⁸].

Ç) — Sandık kurulunda çoğunluğun sağlanması :

Sandık başında oy verme başlamazdan önce veya oy verme sırasında sandık kuruluna dâhil siyasî parti üyelerinden biri veya bir kaç vâzifesini yapmazsa; yerine aynı siyasî partinin yedek üyelerinden biri getirilir. Bu dahi mümkün olmaz ve kurul üyeleri üçten aşağı düşerse; bu cihet tutanağa geçirilir ve eksikler köyde seçme yeterliğini hâiz, başkanın seçeceği kimselerden doldurulur. Vazifesini yapmıyan üye hakkında ise, ayrıca cezaî tâkibata geçilir [¹⁹].

¹⁷ 5672 sayılı kanunun ek ikinci maddesinin B bendiyle 5545 sayılı kanunun 70 — 82, 136 — 138, 151 — 153 ve 156 — 158. inci maddelerine bakınız.

¹⁸ 5545 sayılı kanunun 75. inci maddesine bakınız.

¹⁹ Aynı kanunun 76. ncı maddesine bakınız.

D) — İnzibat tedbirleri :

Sandık yerinde; kurul üyelerinden ve kanunla kendilerine yetki verilmiş olanlardan ve seçmenler ile sandık kurulu başkanının lüzumunda dâvet edeceği silahlı kuvvetlerden başka hiç kimse bulunamaz. Bahsi geçen silahlı kuvvetler dışında kalan zabıta âmir ve memurları ile bilûmum resmî üniforma giymiş kimseler ve herhangi bir suretle silâh taşıyanlar, sandık yerine giremezler.

Zabıta makam ve mensuplarının icabında alacakları tedbirler, seçmenin sandık yerine girmesine mâni olamaz. Mâni olucu veya güçleştirici her türlü hareketler önlenir [20].

IV. — Seçim propagandası [21] :

Seçim propagandası, prensip itibariyle serbest olmakla beraber, seçimin emniyeti bakımından, bazı tahditlere tâbi tutulmuştur.

Seçim propagandası; kapalı ve açık yer toplantıları ile, radyo ve duvar ilânları ile, matbua dağıtımı suretiyle yapılabilir.

A) — Açık yer toplantıları :

Açık yer toplantıları; güneş doğduktan batıncaya kadar yapılabilir. Açık yerde sözlü propaganda, ancak bu müddet içinde mümkündür. Bu gibi yerlerde, güneş battıktan doğuncaya kadar toplu olarak sözlü propaganda yasaktır. Diğer taraftan, bu gibi toplantılar; her yerde yapılamaz. Kanun; genel yollar üzerinde, mâbetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerinde ve belediyelerce (ve buna kıyasen köy ihtiyar meclisince) gösterileceklerden gayri meydanlarda toplu olarak sözlü propaganda yapılmasını yasak etmiştir.

B) — Kapalı yer toplantıları :

Toplu olarak sözlü propaganda için kapalı yer toplantısı tertip edenler, toplantıdan evvel üç kişilik bir heyet kurarlar ve en yakın zabıta âmir ve memurlarına haber verirler (22). Bu heyetin görevleri; toplantının intizamını sağlamak, kanunlara karşı hareketleri önlemekten, kamu düzenine ve edep törelerine aykırı veya suç işlemeğe kışkırtıcı mâhiyet taşıyan söz, nutuk ve hareketleri men etmeğe çalışmaktan ibarettir. Bu vazifeleri yapmayan heyet mensupları, sorumlu tutulurlar. Diğer taraftan zabıta (bittabi köylerde muhtar), heyet mensuplarının görevlerini yapmaları hususunda gerekli tedbirleri alır. Heyet kurulmayan toplantıların yapılması yasaktır. Bu heyet; toplantıda hazır bulunanlardan söz alacak olanları, tâyin ve tahdit edebilir.

²⁰ Aynı kanunun 80. inci maddesine bakınız.

²¹ Aynı kanunun 40 — 56 ve 132 — 135. inci maddelerine bakınız.

Sözlü propaganda maksadiyle tertip edilen kapalı yer toplantılarına; ancak partilerin belgesini taşıyan ve sayısı beşi geçmeyen temsilcileri, o köyün seçmenleri ve adaylar veya bunların vekâletnamesini hâiz temsilcileri katılabilirler.

C) — Hoparlörle propaganda :

Hoparlörle propaganda; halkın huzur ve rahatını bozmamak şartıyla serbesttir. Bu gibi propagandalar; ancak, gündüzleri yapılabilir. Güneş battıktan doğuncaya kadar yapılamaz. Hoparlörle propagandayı, köy muhtarının teklifi üzerine, il seçim kurulu başkanı yasak edebilir.

Ç) — Duvar ilânları :

Duvar ilânları; propaganda için ve seçim zamanında, köy ihtiyar meclisince tâyin olunacak yerlerde asılabilir. Bu yerlerde; her siyasî partiye ve bağımsız adaya, aynı ölçüde sâha verilebilir. Bu sâhalar; kalın boyalı çizgilerle veya çatalarla yekdiğerinden ayrılır.

Sâhaların tahsisinde esas, köy ihtiyar meclisine müracaat sırasıdır. Müracaatın, oy verme gününden önceki sekizinci gün akşamına kadar yapılmış olması şarttır. Müracaatlar aynı zamanda yapılmışsa; sırayı tâyin için kur'a çekilir. Kendisine ayrılan ilân yerini boş bırakan siyasî parti veya aday; köye, yer ayrılması için yapmış olduğu masrafları ödemekle mükelleftir. Gösterilen yerlerden ayrı herhangi bir yerde ilân asılması, yapıştirılması veya teşhiri yasaktır. Bunlar seçim kurulu kararıyle imha edilir.

Oy verme gününden önceki üç gün içerisinde propaganda için duvar ilânı asmak veya yapıştırmak yasaktır. Keza, bu kabil duvar ilânları üzerinde Türk Bayrağı, dinî ibareler, Arap harfleri ve her türlü resim bulundurulması da yasaktır.

Duvar ilânları, seçim zamanına mahsus olmak üzere, her türlü harç ve resimlerden muafır.

D) — Matbua dağıtımı :

Seçim zamanında, propaganda için, el ilânı mahiyetinde matbualar da dağıtılabilir. **Bunları dağıtacak olan kimselerin seçme yeterliğini hâiz** olmaları şarttır. Memurlar ve hizmetlilerin el ilânı dağıtmaları yasaktır.

22. 5545 sayılı kanunda, köylerde kime haber verileceği hususunda bir sarahat yoktur. Köy muhtarı, köyün zabıta âmiri ve Devletin bir memuru sıfatını taşımakta bulunduğuna göre; fikrimizce, üç kişilik heyetin köy muhtarına malûmat vermesi kifayet eder. Aksi halde köylerde kapalı yer toplantıları tertibi müşkül olur. Zira en yakın zabıta âmir veya memuru olarak jandarma veya polis karakoluna müracaat etmek icap eder. Halbuki karakol, köyden bir hayli uzakta bulunabilir. Bu ise, vaktin geçirilmesine sebep olabilir.

El ilânları üzerinde de; Türk Bayrağı, dinî ibareler, arap harfleri ve her türlü resim bulundurulması memnudur. Oy verme gününden iki gün öncesinden itibaren ilân, beyanname, tâmim, açık mektup gibi her çeşit matbuanın dağıtılması ve yapıştirılması da yasaktır.

E) — **Radyo ile de** seçim propagandası yapılır. Radyolarda propaganda; her siyasi parti için günde on dakikayı aşamaz. Oy verme gününden önceki onuncu gün sabahından üçüncü gün sabahına kadar devam eder.

V — Razi oy verme araçları :

A — Sandık kurulu, köyde; oy serbestliğini ve gizliliğini sağlayacak **kapalı oy verme yeri** hazırlar. Bu yerin; içerisi dışardan gözetlenmeyecek ve oy pusulasının seçmenin dilediği gibi hazırlayıp zarflayabileceği şekil ve vasıfta olması şarttır. Aday listesi bu yerde asılı durur.

Kapalı oy verme yerinde; masa ve hücre cidarı üzerine yerden bir metre yüksekliğe tesbit edilmiş ve ayakta yazı yazmaya elverişli bir sâbit rahle ve kalem bulunması mecburidir.

B — Sandık kurullarında, kapalı oy verme yerine konmak üzere, boş ve beyaz kâğıtlar bulundurulur. Siyasi partilerle bağımsız adayların seçmenlere dağıtacakları matbu oy pusulaları renkli olabilir ve bunlarda özel işaret bulundurulması mümkündür. Siyasi partilerle bağımsız adayların; oy verme yerlerine konulmasını isteyecekleri **matbu oy pusulaları**, oy verme gününden bir gün önce sandık kurulları başkanlarına teslim olunur.

Seçmen; oy pusulası doldurmakta serbesttir. Dilediği adaya reyini verir. Matbu oy pusulasında yazılı isimlerden dilediğini silebilir. Yerlerine başka adayların isimlerini de yazabilir.

C — Seçmenin; içerisine oy pusulası koyarak kapatacağı **zarflar** tek biçim ve renkte ve içindeki oy pusulası fark edilemeyecek surette hükümetçe hazırlatılır. Sandık kuruluna, her köy için, seçmen sayısının onda biri fazlası miktarında zarf verilir ⁽²³⁾.

VI — Oy verme gününe mahsus tedbirler :

Oy verme günü, oy verme müddetince, umumî içkili yerlerle umumî mahallerde her çeşit ispirtolu içki verilmesi, satılması ve içilmesi ve herhangi bir suretle ispirtolu içki satılması yasaktır. Bugün, teknil umumî eğlence yerleri kapalı kalır. Keza bugün; ordu ve zâbıta mensuplarından başka hiç kimse, Türk Ceza Kanunu menetmemiş olsa bile, köyde silâh taşıyamaz ⁽²⁴⁾.

VII — Oy verme :

Oy verme günü, saat sekizden on yediye kadar geçecek zaman, **oy ver-**

²³ 5545 sayılı kanunun 88 - 92. nci maddelerine bakınız.

²⁴ 5545 sayılı kanunun 93 ve 144 üncü maddelerine bakınız.

me müddetidir. Saat on yediye geldiği halde sandık basında oylarını vermek üzere bekleyen seçmenler var ise bunlar da oylarını kullanırlar. Oy vermeye gelenleri, sandık başkanı; sıra ile alır. Gebeler, hastalar ve sakatlar, yaşlılar bekletilmezler.

Seçmen; biri muhtar, diğeri ihtiyar meclisi üyeleri için olmak üzere, oy sandığına ayrı ayrı zarflar içinde iki oy pusulası atmak mecburiyetindedir. “Bu zarfların üzerine muhtar veya ihtiyar meclisi seçimlerinden hangisine taallük ettiği, önceden ilçe seçim kurulunca işaretlenir. Bu işaretleri ihtiva etmeyen zarflar açılmaksızın saklanır ve keyfiyet bir tutanakla tesbit edilir.”

Sandık kurulu; önüne gelen seçmenin kütük listesinde adını bulur ve kendisine masa üzerinde bulunan zarflardan iki adet verir. Ayrıca, oy pusulalarını zarflara koyup güzelce kapamadan çıkmamasını tenbih eder. Zarfları alan seçmen, doğruca kapalı oy verme yerine gider ve oyunu kullanır. Kapalı oy verme yerine girmeyen veya zarfları alıp oy vermeyen seçmenden zarflar geri alınır.

Kapalı oy verme yerinde dilediği oy pusulasını zarflara koyup kapadıktan sonra, seçmen; burasını terk eder ve zarfları sandığa bizzat ve sandık kurulu huzurunda atar. Bunu müteakip kütük listesindeki ismi hizasına imzasını atar veya parmak basar. Seçmen; sandık başında oy verme yönünden kendisine yükletilmiş olan mükellefiyetleri ifa etmek mecburiyetindedir. Hiçbir seçmene sandık basında müdahale, telkin veya tavsiyede bulunulamaz. Hiçbir seçmen, oyunu kullandıktan sonra, sandık başında kalamaz.

Sandık kurulu başkan ve üyeleri, eğer o köy halkından ve oy verme niteliğini hâiz iseler; vazife gördükleri sandıkta oy verirler⁽²⁵⁾.

VIII — Oyların sayımı :

Oy verme işi bitince; kurul başkanı, bunu yüksek sesle ilân eder. Masa üzerinde sandıktan gayri ne varsa kaldırılır. Oy vermenin bittiği saat, tutanağa geçilir. Bundan sonra; kütük listesinde yazılı olup ta oy vermiş bulunanların sayısı, isimleri hizasındaki imza veya parmak izleri sayılarak tutanağa geçilir ve netice yüksek sesle ilân edilir. Sayım alenî olduğundan, oy verme yerinde hazır bulunanlar; sayımı tâkip edebilirler. Sayım işinin, aralıksız devam etmesi şarttır.

Oy zarflarından kullanılmayanlar sayılır ve oylarını veren seçmen sayısına eklenerek kurula teslim edilen zarf yekûnuna uygun olup olmadığı tutanağa geçilir. Kullanılmayan zarflar bir paket hâlinde mühürlenir ve üzerine sayısı kaydedilerek keza tutanağa geçilir. Bilâhara, oy pusulalarının

²⁵ 5672 sayılı kanunun ek 2. nci maddesinin D bendi ile, 5545 sayılı kanunun 94-100, 128, 129, 142, 143 ve 154 üncü maddelerine bakınız.

konmasına mahsus torbanın boş olduğu tesbit edilerek keyfiyet tutanağa geçirilir.

Bundan sonra, sandık; oy verilen yerde ve hazır bulunanların gözü önünde açılır, içindeki zarflar, açılmadan sayılır ve oylarını kullanmış olan seçmen sayısına uygun olup olmadığı tutanağa geçirilir. Fazla zarf çıktığı takdirde, tekml zarflar yeniden sandığa konur. Kurul başkanı sandıktan, fazla sayıya tekabül eden miktarda zarfı gelişi güzel alır. Bunlar açılmadan yakılır ve keyfiyet tutanağa geçirilir. Daha sonra, sandıktaki zarflar tekrar sayılır ve oy verenler sayısına tekabül ettiği görülürse ara verilmeksizin sayıma başlanır.

Sayıma başlamazdan önce kurul başkanı; kurul üyesi tam ise, birisi muhalefetten olmak üzere ayrı ayrı siyasî partilere mensup iki üyeyi cetvel kayıtçısı olarak ve siyasî parti mensubu üyelerden birini sandıktan zarfları çıkarıp kendisine vermek, diğerini de işlenecek oy pusulalarını torbaya koymakla ödevlendirir. Sayım cetvellerinin boş ve imzasız olduğunu hazır bulunanlara gösterir.

Vazifeli üye sandıktan oy zarflarını teker teker alarak başkana verir. Başkan zarfın üzerinde onu atan seçmeni belli edecek imza, mühür veya işaret bulunup bulunmadığına baktıktan sonra zarfı açar, ayırır ve okur.

O okudukça cetvel ka3utçısı iki üyeden her biri önündeki cetvelde ismi okunan adayın hizasına aldığı oy sayısını kaydeder. Böylece okunan ve sayım cetvellerine kaydedilen pusulaları; başkan, diğer vazifeli üyeye verir. O da bunu torbaya atar.

Oy pusulalarını isterlerse kurulun diğer üyeleri ve parti müşahitleri görebilir. Ada3r ve parti müşahitlerine sayım masası başında yer verilir. Ancak, parti müşahitleri üçten fazla ise, hazır bulunanlar arasında başkan tarafından kurul huzurunda kura çekmek suretiyle sandık başında kalacak üç parti müşahidi tesbit edilir. Diğer müşahitlerle bağımsız aday müşahitleri için sayım işlemini yakından takip edebilecekleri bir yer ayrılır.

Oy sayımı bitince, torbaya atılmış olan pusulalarının sandıktan çıkan zarf sayısına uygunluğu kontrol edilir ve keyfiyet tutanağa geçirilir.

Oy pusulasına adayın öz ve soyadının yazılması lâzımdır. Şu kadar ki , sâdece öz veya soyadından adayın kim olduğu tereddütsüz anlaşılmakta ise, kendisine verilen oy müteber olur.

Muteber olmıyan oy pusulaları hesaba katılmaz. **Muteber olmıyan oy pusulaları şunlardır :**

1 — Sandık kurulunca verilen tek biçim ve renkte bir zarftan gayri bir zarfa konulmuş bulunan pusulalar;

2 — İmzalı veya mühürlü veya seçmenin kim olduğunu belirten herhangi bir işaret taşıyan pusulalar;

3 — Hangi seçmen tarafından atıldığı belli olacak şekilde imza, mühür veya işaret taşıyan zarftan çıkacak oy pusulaları;

4 — İhtiva ettikleri isimlerden hiçbirisi sandık kurulunca okunamayan oy pusulaları.

Bir zarftan, muhtelif isimleri muhtevi ve birden fazla oy pusulaları çıktığı takdirde bu pusulalardan hiçbirisi muteber olmaz. Aynı isimleri muhtevi pusuladan birkaç tane çıkması hâlimle bunlar tek pusula sayılır.

Belli aday sayısından daha az sayıda isim ihtiva eden oy pusulaları olduğu gibi kabul edilir. Pusulada yazılı isimlerden kurulca okunamayan isimler hesaba katılmaz. Aynı isim birkaç defa yazılmışsa tek oy savılır.

Pusulada; seçilecek aday sayısından fazla isim bulunduğu takdirde, sondan başlanarak fazla adlar hesaba katılmaz ⁽²⁶⁾.

İhtiyar meclisi üyeliği için; nüfusu bin kişiden aşağı olan köylerde sekiz, binden iki bine kadar olan köylerde on iki kişi seçilmesi lâzımdır. Bunlardan çok sayı kazananları, ihtiyar meclisine asil üye ve geri kalan diğer yarısı da yedek üye olur. Üyelikten biri inhilâl edince, yedek üyelere çok oy almış olan onun yerine geçer. Muhtar için yedek seçilmez. Muhtarlık inhilâl edince, tekrar seçim yapılır. Günü biten köy muhtarları ile ihtiyar meclisi üyeleri yeniden seçilebilirler ⁽²⁷⁾.

IX — Köy seçimlerine itiraz ve itiraz mercileri :

İtiraz ve şikâyet; ilgili seçmen veya siyasî parti tarafından, alâkalı itiraz mercine yapılır. Köy seçimlerinde, üç itiraz mercii vardır: Sandık kurulu, ilçe seçim kurulu ve adalet kurulu.

A) — Sandık kurulu :

Sandık başı işlerine teallük eden itiraz ve şikâyetleri tetkik eder ve bir karara bağlar. Kararını derhal verir ve ilgiliye seçim yerinde tefhim eder. Aynı zamanda, bu karara karşı itirazı olup olmadığını mütekiden sorar. Müştekinin itirazı varsa, kararla beraber bunu da tutanağa geçirir.

Sandık kuruluna en geç, tutanağın tanzim edilmesine kadar şikâyet olunabilir.

B) — İlçe seçim kurulu :

Sandık kurullarının teşekkülüne, işlemlerine ve kararlarına teallük eden itiraz ve şikâyetleri tedkik eder ve bir karara bağlar. İlçe seçim kurulunun bu husustaki kararı kesindir.

²⁶ 5545 sayılı kanununun 101 - 110. uncu maddeleri ne bakınız.

²⁷ 442 sayılı Köy Kanununun 2491 sayılı kanunla değişik 21 inci maddesiyle 22. nci maddesine bakınız.

İlçe seçim kuruluna; sandık tutanağının tanzimine kadar sözle veya yazı ile sandık kurulları vasıtasıyla itiraz olunabilir. Veyahut, oy verme gününün ertesi günün saat on yediye kadar ve yazı ile doğrudan doğruya ilçe seçim kuruluna başvurulabilir. İlçe seçim kurulu, oy verme gününü tâkip eden ikinci gün saat on yediye kadar kararını vermek mecburiyetindedir.

C) — Adalet kurulu :

Seçim mazbatalarına ve seçimin iptaline teallük eden itiraz ve şikâyetleri inceler. Adalet kurulu; il merkezinde, ilçe seçim kurullarında vazife almamış en kıdemli üç hâkimden teşekkül eder. Kurul, Adalet Vekâletinin emriyle teşekkül eder.

Adalet kuruluna; on beş gün içinde itiraz ve şikâyette bulunulması şarttır. Kurul, en geç üç ay içinde karar vermek mecburiyetindedir. Kurulun kararı kesindir.

Ç) — İtiraz şekli:

Şikâyet ve itirazlarda, itiraz edenin; adının, soyadının ve adresinin açıkça bildirilmesi şarttır. Böyle olmayan şikâyet ve itirazlar tetkik edilmez ⁽²⁸⁾.

X — Oy verme neticeleri ve tutanak :

Oy vermenin neticesi; sandık kurulu başkanı tarafından, yüksek sesle ilân edilir. Bundan sonra **matbu tutanak kâğıdı** doldurularak altı, başkan ve üyeler tarafından imzalanır. Bu tutanağın tanziminden önce, Köy Kanununun 2329 sayılı kanunla değişik 30. uncu maddesinin ehemmiyetle gözönünde tutulması lâzımdır. Bu maddeye göre; “karı, koca, ana, baba, kız, oğul, gelin ve güvey ve kardeşlerin ihtiyar meclisinde âza olarak bir arada bulunmaları yasaktır. Bunların seçilmiş olduğu görülürse, içlerinden ençok sayı kazanmış olan kadın veya erkek âzalıkta bırakılır. Sayıları beraber olur ise; evli olan, ikisi de evli ise yaşı büyük olan, yaşları da beraber ise çocuğu çok olan tercih olunur. Çocuk adedi de beraber olur ise, kur’a çekilerek kur’ada adı önce çıkan âzalığa alınır”.

Tutanağın tasdikli birer örneği, muhtarla ihtiyar meclisi üyelerine verilir. Her ne kadar kanunda bir sarahat yoksa da; bu tutanaktan bir suretinin de köyün bağlı bulunduğu kaymakamlığa verilmesi uygun olur. Bu suretle kaymakamlık, seçimi kimlerin kazandığına ve binnetice iş başına geleceğine resmen itıla peyda etmiş olur ⁽²⁹⁾.

²⁸ 5672 sayılı kanunun ek 2. nci maddesinin A bendi ile 5545 sayılı kanunun 111, 112, 145 ve 155. inci maddelerine bakınız.

²⁹ 5672 sayılı kanunun ek 2. nci maddesinin A bendi ile 5545 sayılı kanunun 113 - 115 ve 140. nci maddelerine bakınız.

İçişleri Vekâletinin bir emrine göre; eski heyetin, kendisinden evvelki heyetten devir aldığı demirbaş eşya, kayıtlar, para, makbuz ve sâir köye ait eşya ve levazımın; aynen ve mazbata ile iş başına gelen yeni heyete devir ve teslimi mecburidir. Keyfiyetin karar defterine geçirilmesi ve bu karar suretinin, köyün bağlı bulunduğu bucak müdürlüğüne veya kaymakamlığa tevdi de lâzımdır. Fakat tatbikatta bu hususa, maalesef pek az riayet edilmektedir.

XI — Seçime müteallik ceza hükümleri ve kovuşturma usul ve şekilleri :

Bu hususta, 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanununun 5 inci kısmı uygulanacaktır⁽³⁰⁾.

XII — Seçim masrafları:

İlgili il özel idaresi bütçesinden ödenir. Bu maksadı temin için il bütçesine konacak ödenekler, 5545 sayılı kanunun 166 ve 167. nci maddelerine göre harcanır. Ancak; seçim kurulu başkan ve üyeleri ile seçim işleri için görevlendirilecekler verilecek zarurî masraf karşılığı ücret ve gündelikler, Adalet Vekâletince tesbit olunur.

Köy seçimlerine müteallik bütün basılı kâğıtlar; Adalet ve İçişleri Vekâletlerince müştereken hazırlanacak örneklere göre, ilgili özel idarece temin olunur.⁽³¹⁾

XIII — Köy muhtarlığının veya ihtiyar meclisi üyeliğinin inhilâlî hâlinde seçim :

Köy muhtarlığı veya ihtiyar meclisi üyeliği sıfatının ziyamı mucip bâzı sebepler vardır. Bu sebeplerin meydana çıkmasıyla muhtarlık veya üyelik inhilâl eder. Gerçekten; köy muhtarlığına ve ihtiyar meclisi âzalığına seçilebilmek için 442 sayılı kanunun 25 inci maddesinde konulan şartlardan birisinin, seçimden sonra kaybedilmesi hâli, muhtarlık veya üyelikten çıkarılmayı mucip olur. Kanunun 30 uncu maddesi bu hallerin neler olduğunu tasrih etmektedir:

- 1 — Yüz kızartacak suçtan dolayı beş sene ve beş seneye kadar hapis veya muvakkat sürgün veya ağır para cezasıyla mahkûm olmak;
- 2 — Delilik, bunaklık, sefihlik gibi bir hâl sebebiyle hâkim tarafından üzerine vasi konulmak;
- 3 — Hükümetin veya vilâyetin veya köyün veya imtiyazlı şirketlerin memuriyetine girmek^[32];

³⁰ Bu kanunun 127 - 165. inci maddelerine bakınız.

³¹ 5672 sayılı kanunun ek 3. üncü maddesine bakınız.

³² Belediye memuriyetine girildiği takdirde ne olacaktır? Kanunda bu hususta sarahat yoktur. Fikrimizce; belediye memuriyetine giriş de, muhtarlık ve üyelikten çıkarılmayı mucip hallerden olmalıdır.

4 — Kendi köyünün müteahhit ve mukavili veya bunların ortağı veya kefilî olmak;

5 — Mebusluğa, genel meclis üyeliğine seçilmek.

Bunlardan başka; diğer kanunlar ve Köy Kanununun başka maddeleri hükümlerine göre de, muhtarlık ve üyelikten çıkarılmayı mucip sebepler vardır. Bunlar :

1 — Türk vatandaşlığından iskat edilmek ^[33];

2 — Muvazzaf hizmetini yapmak için silâh altına alınmak;

3 — Hidematî âmmeden mahrum edilmek ^[34];

4 — Köy Kanununun 30. uncu maddesinde yazılı akrabalığın mevcut olması ^[35];

5 — Köy Kanununun değişik 41. inci maddesine göre muhtarın vazifesine son verilmesi ^[36];

Gibi hallerdir, istifa ve ölüm sebebiyle de, seçimin yeniden yapılması lâzımdır.

Seçim döneminin sona ermesinden önce, yukarıda belirttiğimiz sebeplerden herhangi birisi tahakkuk ederse ve binnetice inhilâl vâki olursa, yeniden seçim yapılacaktır. Şukadar ki, ihtiyar meclisi üyeliği için yeniden seçim yapılması; boşalan yere yedekler getirilmiş olsalar dahi, meclis üye sayısının ikiden aşağı düşmesi şartına bağlıdır ^[37].

³³ 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı kanununun 7, 9, 10 ve 11. inci maddelerine bakınız.

³⁴ Hidematî âmmeden memnuiyet cezası, bir kimseyi; seçmek ve seçilmekten, bilcümle memuriyet ve hizmetlerden, rütbe, nişan ve madalyalardan ve bunların bahsettiği her türlü hukuktan, kendi furuu üzerinde hâiz olduğu velâyet hakkı müstesna olmak üzere velâyet ve vesayete müteallik bir hizmette bulunmaktan... mahrum bırakır. Bu ceza, müebbet veya muvakkat olur. (Türk Ceza Kanununun 20 ve 34. üncü maddelerine bakınız.)

³⁵ 29 numaralı nota bakınız.

³⁶ Son zamanlarda, 41. inci madde hükmünün hâlen meriyette bulunup bulunmadığı yâni muhtarın vazifesine son verebilmek salahiyetinin mevcut olup olmadığı hususlarının münakaşa edildiği görülmektedir. Kanaatimizce, bu salâhiyet devam etmektedir. Zira, tâdilden önce 41. inci madde: «kaymakam köy muhtarının işlerini yapmadığını görürse köy muhtarına bir ihtar gönderir. Bundan sonra da iş görmediğini anlarsa köy derneğini toplar, başla bir köy muhtarı seçtirir. Çıkarılan köy muhtarı gelecek seçmelerde yine seçilebilir.» hükmünü ihtiva eylediğine ve 5672 sayılı kanunun 3. üncü maddesinde: «... 41. inci maddenin (kaymakamın seçim için köy derneğini toplamasına) dair olan hükmü yürürlükten kaldırılmıştır) denildiğine göre; son kanun, 41. inci maddenin yalnız seçime ait hükmünü kaldırmış, diğer kısımlarını ipka eylemiştir. Esasen, «kaymakamın seçim için köy derneğini toplamasını» dair olan ibare, tereddüde meydan vermiyecek derecede vazihdir. Hülâsa madde, bazı zevatın anladığı gibi, sırf ihtar cezasının verilebilmesi için değil; arz edildiği veçhile, seçimin, Seçim Kanununa uygunluğunu temin için tâdil edilmiştir

³⁷ 5672 sayılı kanunun ek birinci maddesine bakınız.

Seçimi, yukarıda bahsettiğimiz usul ve merasime uygun olarak, ilçe seçim kurulu yapar.

İnhilâl hâlinde, fikrimizce, yeniden seçim yapılmamalıdır. Eğer seçim yapılmasına mutlaka lüzum görülüyorsa, bu takdirde, kanun maddesine vuzuh verilmelidir :

a) Seçim, masraflı ve çok külfetli bir iş olduğundan; muhtarlığın inhilâli hâlinde, birinci âza bu makama otomatikman getirilebilmelidir. Birinci âzadan açılacak üyeliğe ise. sonuncu âza sıfatıyla, yedeklerden ön sırada olan şahıs gelmelidir. Yahut, muhtarlık için dahi bir yedek seçilebilmelidir. İnhilâl vukuunda, bu yedek zât, muhtarı istihlâf edebilmelidir. Bu suretle para ve emekten tasarruf edilmiş, gelişigüzel istifalar da önlenmiş olur.

b) Bu mütalâamız yerinde görülmeyerek, inhilâl hâlinde, mutlaka muhtar seçimi yapılmasına lüzum ve zaruret olduğunda ısrar edilebilir. Bu takdirde; konumuza teallük eden kanun maddesinde değişiklik yapılmalı ve vuzuh temin edilmelidir.

Gerçekten, 5672 sayılı kanunun ek 1. inci maddesinin 4. üncü fıkrasındaki: «muhtarlığın inhilâlinde birinci üyenin ve üyeliklerin inhilâlinde ise muhtarın, bağlı oldukları ilçe seçim kuruluna keyfiyeti bir hafta içerisinde yazı ile bildirmeleri» mecburiyetine dair olan hüküm; müphemdir, tatbikatta tereddüt ve aksaklıklara ve çeşitli tefsirlere meydan vermektedir. Meselâ, istifa hâlini ele alalım. Muhtar istifanamesini kime verecektir? Bu maddeden, istifanamenin; ihtiyar meclisine verileceği hükmü çıkarılabilir. Fakat muhtar, sâdece köy mânevi şahsiyetinin mümessili ve başı değil, ayrıca Devletin de köyde bir memurudur. Bu sebeple muhtarın; hemen vazifesinden ayrılmaması ve istifanamesini, köyün bağlı bulunduğu kaymakamlığa vermesi icabeder. Eğer kaymakamlık, istifa dilekçesine derhal cevap vermezse; muhtarın, 7S8 sayılı kanunun 66. ncı maddesinde yazılı bir ay müddet geçirdikten sonra işten ayrılması lâzımgelir. Şu hâle göre, istifanamenin; ihtiyar meclisine değil, köyün bağlı bulunduğu kaymakamlık makamına verilmesi daha uygun olur. Esasen tatbikat da böyledir.

İstifanamenin, bizim anlayışımıza uygun olarak, kaymakamlığa verilmesi hususu kabul edilse bile, maddenin çeşitli anlayışa müsait bulunuşu yüzünden, tatbikatta yine aksaklıklar meydana gelebilir. Meselâ: muhtarın; istifa dilekçesini, bağlı bulunduğu kaymakamlığa verdiğini ve fakat istifasının kabul veya reddine dair kaymakamlıktan bir cevap almadan, birinci üyenin; istifa keyfiyetini ilçe seçim kurulu başkanına bildirdiğini farzedelim. Bu takdirde ne yapılacaktır? İlçe secim kurulu başkanı oy verme gününü belirtebilecek midir? Kanaatimize göre, ilçe seçim kurulu başkanı; bu gibi ahvalde, hiçbir muameleye girişmeksizin, bir tezkere ile keyfiyeti kayma-

kamlığa bildirmeli ve alacağı cevaba göre işlem yapmalıdır. Vukuu muhtemel bir ihtilât, ancak bu suretle önlenmiş olur. Çünkü muhtarın istifası, ve bu istifanın kabulü veya muayyen bir zaman için durdurulması keyfiyeti; **idarî bir muameledir** ve kaymakamlığın takdirine bağlıdır. Böyle olunca; istifa dilekçesinin sâdece kaymakamlığa verilmesi, istifanın kabulü mânasını tazammun etmez. Dilekçeye cevap beklemek lâzımdır. İstifa kabul edildiği takdirde, kaymakamlık; keyfiyeti bir taraftan alâkalı köy heyetine, bir taraftan da ilçe seçim kurulu başkanına bildirmelidir. Bu takdirdedir ki, sâlim bir yola gidilmiş olur.

c) Diğer taraftan aynı maddenin 4. üncü fıkrasında: «ihtiyar meclisinin boşalan üyeliklerine yedeklerin getirilmesinden sonra dahi **meclis üye sayısının ikiden aşağı düşmesi**» hâlinde bahsedilmektedir.

Bilindiği üzere, ihtiyar meclisinin; tabî ve müntehap olmak üzere iki kısım üyesi vardır. Tabî üyeler, öğretmenle imamdır. Maddenin bu mutlak ifadesine göre, meclis üye sayısının ikiden aşağı düşmesine imkân yoktur. (Bu gibi ahvale, belki, öğretmenle imamın vazifelerinden ayrılmaları hâlinde tesadüf edilebilir. Bu ise, enderdir). Şu halde madde maksudunun, müntehap âzalar olması lâzımdır.

Eğer âzalığın inhilâlî hâlinde dahi seçim yapılmasına zaruret görülüyorsa, fıkranın; tereddüde meydan vermeyecek şekilde yeniden kaleme alınması icabeder. Meselâ: «... yedeklerin getirilmesinden sonra dahi, meclise seçimle gelen üye sayısının ikiden aşağı düşmesi hallerinde» denilebilir.

Hülâsa; maddede değişiklik yapılması ve bu değişiklikle yukarıdan beri arzettığımız hususların gözönünde tutulması temenniye şâyandır.

— (KEBAN İLÇESİ) —

Yazan : Adnan ERGÜN

Tabii ve Coğrafi durumu :

Anadolunun orta doğu kısmında ve Fırat nehrinin doğu sahilindedir. Doğusunda, Elâzığ merkez ilçesi ve Tunceli, Kuzeyinde, Tunceli ve Erzincan, Batısında Arapkir ilçesi, Güneyinde Baskil ilçesi ile çevrilmiştir.

İklim :

Genel olarak Orta - Anadolu iklimindedir. Yazları sıcak ve kurak geçer. Kışları mutedil ve yağışlıdır. Yağışlar; genel olarak kışın karlı ilk ve sonbaharda yağmurludur. Mayısın Kasım avına kadar yağış olmaz.

Dağlar :

İlçe merkezi Doğuda Kameroğlu, Batıda Nimri dağı, Güneyde Seftil dağı, Kuzeyi Nallızıyaret dağlarıyla çevrilmiştir.

Güneydeki Seftil dağı eteklerinde Simli Kurşun madeni mevcuttur.

İlçe deniz seviyesinden (762) metre yüksektir.

Sular :

Erzurumdan beri gelmekte olan Karasu ve Muş'tan gelen Murat, ilçenin 15 Kilometre Doğru Kuzeyinde bulunan Aşağı Mişelli köyü önünde birleşerek Fırat nehrini teşkil etmektedir. Keban kasabasının Kuzey Batısından geçerek Baskil ilçesi hududuna doğru akmaktadır.

İlçe hiç bir suretle bu nehirden istifade etmemektedir. Keban çayı, Ağın bucağı çevresinden geçen Miran ve Engü çavlarından, ziraat bakımından istifade edilmektedir.

Tarihî durum :

Keban Simlikurşun madeni, Osmanlı imparatorluğu zamanında fevkalâde ehemmiyetli ve kıymetli olduğu zamanlar olmuştur.

Maden Eminliğine tayin edilen kimseler geniş bir Salahiyete sahiptiler.

Madenin bulunduğu mıntaka ve yakın vilâyetlerin askerî ve mülkî idaresini de ellerinde bulundurmışlardır.

Bu Madenin Eminleri 1727 de Diyarbakırdan Yozgat'a, Halep'ten Gümüşhaneye kadar vilâyet ve kasabaların hâkimi idiler.

Bu hâkimiyetleri Irak ve Orta Anadoluya kadar uzanmıştır.

Kör Yusuf Ziya paşa zamanında Keban ve civarı birer mamure halinde

idi. Bu gün dahi zevkle temaşa edilen Cami onun tarafından yapılmıştır.

1734 Yılında Keban'da para basmak için bir darphane açılmıştır.

1833 den itibaren madencilerle anlaşma yapılarak idare merkezi Harput'a nakledilmiştir.

1848 de Amerikan sistemli alevli bir izabehane inşa edilmiş fırınlar su çarklarıyla tahrik edilen küreklerle çalışmış. Fiatlar düşünce istihsal azalmış ve Maden Eminleri nüfus ve itibarlariyle birlikte Eyalet Umumî Valiliklerini da kaybetmişlerdir.

1877 tarihine kadar devam eden ve bu esnada vukua gelen Osmanlı - Rus harbi ve husule gelen yolsuzluk ve idaresizlik ile fiat düşmeleri, Madenin tamamıyla kapanmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet devrinde tekrar Madenin durumu ele alınarak, Etüd ve aramalar yapılmıştır, işletme tesislerinin bir kısmı ikinci Cihan harbinden önce kurulmuş ise de noksanlar harb sebebiyle bitirilmediğinden çalıştırılmamıştır.

Etibank, 1952 Haziran ayında itibaren tekrar ihzari çalışmalara başlayarak 1953 Mali yılı başında işletmeye başlamıştır.

Madenin tatili faaliyet etmesi üzerine halk geçimini temin için başka yerlere gitmiş ve Kasaba harabe haline gelmiştir.

İdarî Durum :

Kaza merkez nahiyesi ve Ağın bucağından ibarettir.

Merkez bucağının 17 Köy Kanunu tatbik edilen ve 12, Köy Kanunu tatbik edilmeyen köyü vardır. Ağın bucağının da 19 köyü vardır.

Ağın bucak merkezi ilçeye 30 Km.dir. Yolunun bir kısmı kara yoludur.

Bu yıl 11 tarafından yaptırılmaktadır.

Nüfus Durumu :

Sicil kayıtlarına göre ilçenin nüfusu 1948 yılında 10.607 kadın, 9.130 erkek, 1949 yılında 10.705 kadın, 9.263 erkek, ve 1950 yılında 10.897 kadın, 9.526 erkektir.

1945 Sayımında 6.822 kadın, 7.023 erkektir. 1950 sayımında 7.589 kadın, 6.772 erkek nüfus tesbit edilmiştir. İstatistik Genel Müdürlüğünce tebliğ edilen genel nüfus (14.361) dir.

Bu iki nüfus sayımı arasındaki artış farkı % 5 dir.

1948 yılında doğum: 222 kadın, 230 erkek, ölüm: 115 kadın, 103 erkek, evlenme: 75, boşanma: 6 dir.

1949 yılında doğum: 205 kadın 264 erkek, ölüm: 109 kadın, 119 erkek, evlenme: 122, boşanma 3 tür.

1950 yılında doğum: 352 kadın, 395 erkek, ölüm: 156 kadın, 108 erkek, evlenme: 207, boşanma 2 dir.

İlçe merkezi üç mahalle 119 hanedir. Ağın bucak merkezi 7 mahalle, 525 hanedir.

İdarî Devlet teşkilâtı:

İçişleri: Bir Kaymakam, bir tahrirat kâtibi, bir nüfus memuru bir nüfus kâtibi (Kadrosiyle 11 merkezinde çalıştırılmaktadır) bir bucak müdürü, bir bucak nüfus memuru, bir ilçe jandarma. K. V. üstteğmen, bir gedikli kıdemli çavuş, Ağın bucağında bir gedikli kıdemlibaşçavuş, jandarma birliği, iki İçişleri odacısı.

Adalet işleri :

Bir sulh yargıcı, bir başkâtip (Noter ve icra işlerine de bakar) bir zabıt kâtibi, bir mübaşir, bir gardiyan ve bir odacı. (Bu sene bütçesiyle asliye teşkilâtı kurulması kabul edilmiş ve Ağın nahiyesinde de sulh teşkilâtı kabul edilmişse de henüz faaliyete geçmiş değildir.

Tarım işleri :

Bir ziraat muallimi ve bir de mücadele teknisyeni.

Tapu işleri :

Bir tapu sicil memuru.

Maliye :

Bir malmüdüdü, bir vergi memuru, bir tahsil memuru, bir veznedar, iki atlı tahsildar, bir odacı.

Millî Eğitim :

Sekiz öğretmen okulu mezunu öğretmen, (Bunlardan biri Millî Eğitim memurudur) 39 Köy Enstitüsü mezunu öğretmen, altı eğitimci, iki odacı.

Hususî Muhasebe :

Bir hususî muhasebe memuru, bir vergi kâtibi, iki atlı tahsildar bir odacı.

Sağlık ve Sosyal Yardım :

1 kaza Hük. Tbb., bir gezici sağlık memuru, iki köyler gurubu sağlık memuru, bir odacı.

Ağın nahiyesinde bir nahiyeye hükümet tabii, iki köyler gurubu sağlık memuru, bir odacı.

Tekel :

Bir tekelle satış memuru, bir odacı.

Ulaştırma :

Bir P. T. T. müdürü, bir hat bakıcı, bir atlı dağıtıcı, Ağın nahiyesinde bir P. T. T. müdürü, bir hat bakıcı, bir atlı dağıtıcı.

Diyanet işleri :

Bir müftü, beş imam, üç müezzın.

Ziraat Bankası:

Bir ajans müdürü, bir muavin, bir veznedar, bir takip memuru, bir odacı.

Belediye :

Bir başkan, bir kâtip muhasip, bir tahsildar, bir daimî amele.

Ağın nahiyesinde bir başkan, bir kâtip muhasip, bir tahsildar, bir daimî . amele.

Bayındırlık durumu :

Kazayı vilâyete bağlayan 5ü Km. ve Arapkir ilçesine bağlayan 40 Km. lik bir şosesi vardır

Karayolları 8 inci bölge tarafından üç yıldanberi devam, eden esaslı surette onaranı yapılmakla yaz ve kış tekerlekli vesaitin işlemeı sağlanmışır.

Kazaya 30 Km. mesafede bulunan Ağın Nahiyesine yazın işler durumunda toprak hafriyatlı bir yol mevcut olup bunun yaz, kış tekerlekli vesaitin işlemeı için şose haline getirilmesine çalışılmaktadır.

Tarım durumu :

Kaza Neozoik zamana ait dağlık bir arazide kurulmuştur. Yüz ölçüsü (64.189) dekarıdır. 198.312 dekarı kültürlü arazi teşkil eder. Bunun 70.000 dekarını dağlar ve bahçeler kaplamıştır. Arazi genel olarak arızalıdır. Bu itibarla sulama işleri yönünden Firattan istifade şimdilik sağlanamamaktadır.

Kaza yüz ölçüsünün % 30 ekilen, % 63 dağlık, % 6,5 bağlık, % 1/2 sinde ekilebilen fakat henüz ekilmeyen arazi teşkil eder.

Kazada 177 aile çiftçilik ve 110 aile de hayvancılıkla iştigal etmekte olup diğer aileler amelelikle geçimlerini sağlamaktadırlar.

Ekim sahaları: 2263 buğday, 2202 arpa, 25 börölce, 44 burçak, 23 fig, 53 mercimek, 35 fasulya, 40 nohut, 63 patates, 41 pamuk, 28 soğan, 4 hektar da sarmısak ekilmektedir.

Bağcılık ve Meyvecilik: 1000 hektar bağ sahasından 300.000 Kđ. yağ üzüm istihsal edilmektedir. Üzüm genel olarak yağ sarfedilmektedir. Amasya çeşidi kışın son avlarına kadar muhafaza edilir. Yağ üzümünden pekmez, pestil ve çerezler imal edilir.

Meyvecilik iptidaidir. Ekresiyetle yağ ve kuru olarak da sarf edilir. Bir kısmı da saklanarak kışın piyasaya sürölür. Bunlar arasında en çok badem, nar ve kış armudu olup rağbetlidir.

Bunların 1952 yılı istihsalı: Badem 10, erik 10, ceviz 50, armut 150, kayısı 2, seftali 0.5, vişne 0.5, nar 1, ayva 3, dut 50, elma 10 ton dur.

Mücadele işleri: 1952 yılında elma ve armutlarda (Car Pocapas) bağlarda kütleme, hububatta sürme ve tarla faresi ile mücadele yapılmıştır.

İpek böcekçiliği ve arıcılık: Kazada 1.500 adet yerli arı kovanı vardır. 1952 yılında 7.000 Kğ. bal ve 2.500 Kğ. balmumu elde edilmiştir. Arıcılık iptidai şekildedir.

İpek böcekçiliği son yıllarda fiatların düşmesiyle yok denecek derecededir. En fazla Ağın bölgesinde yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yeniden canlandırılması için çalışılmaktadır. 1952 yılında Ziraat teşkilâtı tarafından 25 Kutu parasız ipek böceği tohumu dağıtılmış ve hariçten de bir miktar tedarik edilmek suretiyle bir ton kadar ipek kozası istihsal edilmiştir. Fiat biraz yükselecek olursa bu işe halk çok rağbet gösterecektir.

İKTİSADÎ VAZİYET :

Madencilik bakımından :

Kazada imtiyazı Etibanka ait simli kurşun madeni olup Ergani bakır işletmesine bağlı ve Haziran 1952 de açılmış ve halen faaliyette bir şantiyesi mevcuttur. Bu sebeple kazanın İktisadî durumunda hareket başlamıştır.

Küçük sanatlar bakımından :

Ağın nahiyesinin hemen her köy ve evinde, Kazanın bazı köylerinde dokuma el tezgâhı mevcuttur. Dokudukları Bezlerle giyimlerini kısmen temin etmektedirler.

Ticaret bakımından :

Kaza büyük ticaret merkezlerinden uzak kaldığından ticarî durum gelişmemiştir.

Maden Etibank tarafından çalışmaya başladığında kazanın ticarî durumunda ferahlık görülmektedir.

Kazada mevcut T. C. Ziraat bankası ajansı, halka ve bilhassa Çiftçi vatandaşla her türlü krediler açmış ve ihtiyaçları sağlanmaktadır.

KÖY SAHALARININ GENEL DURUMU HAKKINDA BİR TETKİK

Yazan : **Sabri SÖZER**

Köy sahası deyince, köyün konut ve ziraat bölgeleri hatıra gelmelidir. Bu sahanın bazı şartları vardır ki köy hayatının gelişmeleri üzerinde hâkim, sürekli ve kesin bir etkiye maliktirler. Bu şartlar, köylüyü belli bir yaşama ve çalışma tarzına bağlamağa mecbur ederler. Köyün zirai, ekonomik ve sosyal hayatı da bu şartlara uymaktan veya ona az veya çok müessir olacak etkiler yapmaktan başka bir şey değildir. Köy işlerini plânlamak isteyenlerin bu konuları incelemeye ve iyi bilmeğe ihtiyaçları vardır.

Köy sahalарının genel durumu ile bu durumu ilgilendiren ve plânlama konusu olabilecek mahiyette bulunan bir çok köy meseleleri, aşağıda belirtilen dört esasa göre tetkik edilebilir :

- I — Köy sahalарının jeolojik, meteorolojik ve hidrolojik durumu.
- I — Köy sahalарının, köy kuruluş sistemine göre durumu.
- III — Köy konut bölgesinin durumu.
- IV — Köy ziraat bölgesinin durumu.

I — KÖY SAHALARININ JEOLÖJİK, METEOROLOJİK VE HİDROLOJİK DURUMU :

Köy plânlamalarında coğrafi durum, köye verilecek çehrenin tâyininde, köylünün karakteri, enerjisi, beden vaziyeti üzerinde, zirai ve ekonomik faaliyetlerinde, iş zamanlarının ve iş araç ve gereçlerinin tesbitinde müessir olur.

Köy, nehir, göl veya deniz kıyısında, ovada, eğimli arazide, ulaştırma yolları üzerinde, dağda, ormanlık bölgede olduğuna göre başka başka karakter taşır. Dağların ulaştırmayı zorlaştırmasına karşılık, düz ve hafif eğimli arazi kolaylaştırır. Kıyılarda ve ulaştırma yolları üzerinde daha sık ve canlı bir şekil alır. Düz, hafif eğimli ve sulak arazinin ziraata çok elverişli olmasına karşılık, dağlık arazi sarp ve yüksek olduğu nisbette zorluk gösterir. Dağlar ve akar sular enerjileri ihtiva ettiğinden bunlardan faydalanma şekil ve suretleri bahis konusu olur.

Jeolojik durum hakkında yapılacak etüdler, köyün ziraat bölgesinde yetiştirilecek ürünlerin çeşitlilik ve verimlilik derecesinin tâyinine, konut bölgesinde yapılacak yapıların sağlam ve dayanıklı arazi üzerinde olmasına, bahçe ve park yapmağa elverişli toprakların ayrılmasına ve bu toprakların hangi cins ağaçların yetiştirilmesine elverişli olduğunun tesbitine yarar.

Toprak örtüsü, dağlık ve ormanlık bölgelerde ya çok ince veya sel suları ile götürülmüş bir halde bulunur. Düz ve hafif eğimli arazide ise derin tabakalar teşkil eder. Çeşitli ve verimli ürün yetiştirmek, bahçe, park ve korukluklar yapmak için toprak örtüsü derin bulunan sahaların aranması ve yer altında su tabakaları bulunup bulunmadığının, bulunduğu takdirde toprak üstüne yakın olup olmadığının, yakın ise pis ve lâğım sularına karışıp karışmayacağını araştırılması lâzımdır.

Meteorolojik bilgiler, evlerin yapım tarzına, yolların istikametlerine, ziraatın nev'i ve çeşitliliğine, köylünün iş verimine ve sağlığının korunmasına ait yapılacak işlerin ve alınacak önlemlerin tâyin ve tesbitinde büyük rol oynarlar. Bu bakımdan köyün deniz seviyesine nazaran yüksekliğinin, eser rüzgâr istikametlerinin, yağış ve kar miktarlarının, nemlilik, kuruluk ve hararet derecelerinin, sel mevsimlerinin, sel basan yerlerinin ve yer sarsıntısı bölgesinde olup olmadığının önceden bilinmesinde fayda vardır.

Yükseklik farkları, çeşitli iklim tipleri vücade getirir, Hâkim rüzgârlar, köy içindeki yol istikametlerini, mezarlık, gübrelik ve harman yerlerini tâyine yarar. Yağışların bütün mevsimlere dağılması veya belli mevsimlerde toplanmış olması, nemli veya kuru ziraat yapılmasını gerektirir. Fazla yağışlar, hasat ve harmanı zorlaştırır. Mahsule zarar verir. Az yağış ve kuraklıklar mahsulün büyümesine engel olur.

Yılın muhtelif mevsimlerinde işçi verimi üzerinde incelemeler yapanlar, en verimli işçiliğin 0° ile 28° sıcaklığında elde edildiğini görmüşlerdir. Şu halde 28 dereceden yukarı sıcakların ve o dereceden aşağı soğukların bulunduğu zamanlarda işçi veriminin azalacağını kabul edebiliriz. Yurdumuzun güney ve güney doğu bölgelerinde hüküm süren tropikal sıcaklar yazın çalışmayı bir kaç ay güçleştirir. Halk, hem bu ayların iş verimini azaltmamak ve hem de sıta ve sıcaktan kendini korumak için yaylalara ve serin yerlere göç etmek zorunda kalır. Doğu bölgesinin uzun süren kışları da bu bölgenin beş, altı ay karlar altında kalmasını, ziraat, ulaştırma ve yapı işleri veriminin kısmen veya tamamen azalmasını gerektirir. Köylü, bu zamanları, kazanç vasıtası olabilecek kapalı yerlerdeki işlerle kıymetlendirmedeği için bütün kış süresince kendi çevresinde kapalı ve atıl bir durumda kalır. Yurdun muhtelif şartlarına göre değişen bu durumu, bir bölge dahilinde müşahade etmek de kabildir. Kars'ta sıcaklığın pek düşük bulunduğu bir zamanda bunun güneyine düşen İğdir'da etrafı karlı tepelerle sarılı bulunan bir bölgede pamuk yetiştirilmesi buna güzel bir örnek teşkil eder.

Köyün hidrolojik durumu üzerinde yapılacak incelemeler, yer üstünde ve altında bulunan sulardan içme, kullanma, sulama ve enerji bakımlarından faydalanma çarelerinin düşünülmesine, ziraî ve ekonomik ilerleme yolunun

ve imkânlarının tâyin edilmesine yarar. Bir köye su getirilmesi, artezyen, adı ve bostan kuyuları, sulama, ark ve kanalları açılması, basit belitlerle su şişkinlikleri vücade getirilmesi, yağmur havuzları, sulama plânları ve su değirmenleri yapılması, enerji üretilmesi ve arazi kazanılması için, köy sınırları içinde bulunan kaynakların, küçük ve büyük akarsuların, göllerin, küçük sayı ile kurutulması kabil olan ve olmayan bataklıkların, sulanan, sulanması mümkün olan ve olmayan arazilerin, yazın suya ihtiyaç bulunduğu sırada kuruyan ve kurumayan derelerin ve yer altı sularının bilinmesi lâzımdır.

Görülüyor ki, köyün ilerleme ve gelişmesiyle ilgili bulunan bilûmum köy plânlamaları, her şeyden önce fiziki muhitin etkileri altında cereyan eder. Bu muhitin etkileri, ne kadar kuvvetli olur ve uzun sürerse, plânlama konusu olan iş ve hizmetler de o derece çetin şartlar altında vücade gelir. Ne kadar zayıf olur ve az sürerse o nisbette etkisiz kalır. Ve kolay başarılır. Fizikî muhitin bu etkilerini az veya çok azaltmak veya tamamen kaldırmak için ona mukabil etkiler yapmak icab eder. Hemen ilâve edelim ki, bir köyde meselâ bataklıkların kurutulması, arazinin ziraate elverişli bir hale getirilmesi, yollar yapılması, su arkları, bentleri ve setleri vücade getirilmesi, ağaç yetiştirilmesi vesaire gibi plânlamalar yapmak, doğrudan doğruya fizikî muhit üzerine etkiler yapmak demektir. Bu muhitin etkilerini azaltacak veya büsbütün kaldıracak önlemleri almayan veya eksik alan köylüler, onun baskısı altında ezilmeye, fakir ve zaruret içersinde kalmağa mahkûmdurlar. Köylünün fizikî muhit üzerine yaptığı etkiler ne kadar çok ve müessir olursa iradesi o derece çelikleşir. Yaratıcı kuvvetleri, o derece beslenir. Ve her ikisinin derecesine göre refah ve saadete o nisbette kavuşur.

II — KÖY SAHALARININ KURULUŞ SİSTEMİNE GÖRE DURUMU :

Köyleri, kuruluşlarındaki mahiyet ve bünye farkları itibarile ayrı hususiyetler arzeden üç gruba ayırmak kabildir :

- 1 — Şahsî mülkiyet esasına dayanan köyler.
- 2 — Kooperatifçilik esasına dayanan köyler,
- 3 — Kollektif köyler.

1 — ŞAHSÎ MÜLKİYET ESASINA DAYANAN KÖYLER :

Halen bütün memleketlerde tatbik edilen ve en çok revaç gören bir sistemdir. Bu sisteme göre kurulmuş bulunan köylerde köylü, evinin, toprağının, hayvanlarının, ziraat âlet ve vasıtalarının sahibidir. Ziraî istihsal plânını kendisi yapar. Toprağını bu esasa göre kendisi sürer. İstihsal ettiği maddeleri piyasada serbest olarak satar. İhtiyaçlarını da bizzat kendisi sağlar. Bir mülke sahip olmanın verdiği zevk ve neşce içinde çalışır. İşletmesinin da-

ha verimli bir duruma girmesine, daha iyi bir hayat tarzı sağlamasına gayret eder.

2 — KOOPERATİFÇİLİK ESASINA DAYANAN KÖYLER :

Şahsî mülkiyet sahipliği ile kooperatifçilik esaslarına istinat eder. Bu köy sisteminde mülkiyet ve istihsâl, şahsî mülkiyet esasına dayanan köylerdeki şeklin aynı olmakla beraber, istihsâl edilen maddelerin istihlâk merkezlerine dağıtılmasına, satışlarının yapılmasına ve köy halkının her türlü ihtiyaçlarının sağlanmasına mütedair bilûmum işler, köy kooperatifi vasıtasile yapılır.

Müstahsil, elde ettiği ve sahibi olduğu mahsulü köy kooperatifine teslim eder ve günlük fiat piyasasına göre mukabilini para olarak tahsil eder. İstihsal maddelerinin en müsait şartlarla satılmasını temin eder. Zamandan Ve emekten tasarruf sağlar.

Şahsî mülkiyet esasına dayanan bazı ziraî memleketlerde ihtiyaçların kooperatifler vasıtasile sağlanması hareketleri çok inkişaf etmiştir. Ziraî nüfusun Danimarka'da % 51 ri, Finlandiya'da % 46 sı, Norveç'de % 32 si, İsveç'de % 19 u, İzlanda'da hemen hemen tamamı kooperatif hareketleri içinde teşkilâtlanmış bir durumda bulunmaktadır. Bu hareketlerin bu gibi memleketlerde gösterdiği kalkınma hassası ve yapıcı kıymeti gelecekteki imkânları üzerine güvenmeye hak vermekte, bu bakımdan gerek köy teşkilâtının ve gerekse köy hayatının İslahına yarayacak bir usul olarak telâkki edilmektedir.

3 — KOLLEKTİF KÖYLER :

Müşterek mülkiyet esası üzerine kurulan köylerdir. Benzeri hiç bir memlekette bulunmayan bu şekil İsrail Devletinde tecrübe edilmiştir. Bu sistemde köy arazisi, tarım âlet ve vasıtaları ile taşınır ve taşınmaz bilûmum köy malları, şahsî mülk mahiyetinde olmayıp köy halkının müşterek malı durumundadır. Topraklar, yapılan iş bölümüne göre birlikte işlenir, istihsâl edilen maddeler, köy kooperatifi vasıtasile satılarak müşterek köy gelirine kaydedilir. İhtiyaçlarda, herkesin liyakatine göre beklenen çalışma ölçüsü göz önünde tutularak bu gelirden sağlanır.

Köylü, bu şekilde kurulan köylerin üyesi olup olmamak hususunda serbest olduğundan dilediği zaman girebilmekte ve istediği zamanda da ayrılabilir.

Bu çeşit köylerin idare işleri, genel kurul kararı ile bir yıl için seçilen köy idare kurulları tarafından yürütülmekte ve görevleri de köyün faaliyetlerini teşkilâtlandırmak ve her türlü ihtiyaçlarını temin etmekten ibaret bulunmaktadır. Önemli işlere ait kararlar ise genel kurul tarafından verilmektedir.

Köy halkının şahsiyetini ve teşebbüs fikrini, köyün varlığı içinde eriten bu sisteme başka memleketlerde rağbet gösterilmemiştir.

III — KONUT BÖLGESİNİN DURUMU :

Köyün, ikamet ve ticaret mahalleri ile resmî ve özel diğer binalarına ve bunların arasında veya dış kenarında bulunan cadde, sokak, meydan, park, bahçe gibi ihtiyaçlarına ayrılan yerlerdir. Köyün kuruluşunda olduğu gibi, bayındırlık ve güzelleştirilmesinde de en önemli bir meselesini teşkil eder. Köy, bu bölgenin halde gösterdiği ve gelecekte göstereceği ihtiyaç ve icablara, coğrafi ve topografik durumların tevhit ettiği şart ve imkânlarla göre gelişir ve güzelleşir.

Köy konut bölgelerinin gelişmesini ve güzelleştirilmesini plânlaştırmada malî imkânlar kadar tabii şartların da büyük yardımı vardır. Bu bölgelerin muntazam bir şekilde arızalı oluşu, kenarından veya ortasından su, şose veya demiryolu geçişi, göl veya deniz kenarında bulunuşu vesaire gibi sebepler, köyün güzel bir şekilde tanzim edilmesini kolaylaştırır.

Köy konut bölgeleri iki şekilde plânlaşırılabilir. Biri çiftlik sistemi, diğeri de köy sistemidir.

ÇİFTLİK SİSTEMİ :

Köyün çeşitli binalarının, bir merkez etrafında dağınık veya bir şerit halinde uzanmış bir şekilde yapılması tarzına çiftlik sistemi denir. Bu sistemde evler, ziraat yapılan sahalardan içinde düzensiz olarak dağılmış bir halde bulunur. Köy münferit işletmelerden ibaret olmak üzere kurulmuş bir görünüş arzeder.

Bu sistemde köylü, her ne kadar ziraat yaptığı araziye sürekli bir şekilde gözetim ve denetimi altında bulundurabilir, yapılacak işleri, alınacak önlemleri zamanında vakit yetirmeden alabilir ve bu suretle daha iyi ve daha çok mahsul almaya muvaffak olabilirse de, köyde belli bir konut bölgesinin bulunmaması, köy hayatının gerektirdiği sosyal işlerin görülmesini, birleşik ihtiyaçların temin ve tatmin edilmesini güçleştirir. Köylü, münzevi bir hayat geçirmeye mahkûm olur. Fikren ilerleyemez. Danimarka'da, Litvanya'da, İsveç'de ve Almanyanın Schleswig Holstein ilinde uygulanmış olan bu sistem, Birleşik Amerika Devletleri müstesna fazlaca rağbet görmemiştir.

Memleketimizde çiftlik sistemi köyler mevcut değildir. Karadeniz sahillerinde ve Doğu Anadolunun dağlık bölgelerinde ziraate elverişli araziye uymak suretile kurulmuş bulunan dağınık evli köylerin, mahiyetleri itibarile çiftlik sistemi başına çiftliklerle mahalle lâzımdır. Bazı köylerin konut bölgeleri dışında görülen tek başına çiftliklerle mahalle veya parçalar, bu köylerin kuruluş durumlarının vasıflarını değiştirecek mahiyette olmayacağı tabiidir.

KÖY SİSTEMİ:

Köyün çeşitli binalarının belli bir bölgede toplu olarak yapılması sureti[^] vuku bulan kuruluşlara köy sistemi denir. Bu sistemde köy e derinin, belli' bir 'bölgede, belli şartlar altında toplu olarak yapılması, o bölgede toplu ve birleşik bir hayatın başlamasını gerektirir. Bu çeşit kuruluşlar, köy plânlamalarına ve kalkınmasına çok elverişli olduğu için, bu gün genel olarak hemen her memlekette uygulanmakta ve rağbet görmektedir. Bu yazıda tetkik edilecek olan bütün konular, memleketimizde de uygulanmakta olan bu sisteme göre mütalâa edilmişlerdir.

Bir köyün konut bölgesi iyi tanzim edilmiş değilse, o köy çirkin manzaralı, kasvet verici demektir. Gözle görülen şeylerin yalnız gözde kalmayıp oradan ruha intikal ettiğine göre, her gün hayatın türlü zahmetlerde yorulan fikir ve ruhlara bir hız verebilmek için şehir ve kasabalarda olduğu gibi köylerin güzelliğine de çok önem vermek lâzımdır. İyi plânlanmış bir konut bölgesi, güneşli, havadar ve konforlu evleri, yolları, ağaçları, yeşillikleri, bahçeleri, meydanları, suları, havuzları ve sairesi ile köylünün iyi bir şekilde çalışmasına, yaşamasına, oturmasına ve eğlenmesine hizmet eder.

Konut bölgesi, köylünün gerçek ihtiyacı göz önünde tutulmak suretile plânlanır. Bu bölge, yalnız mimarın zevkine göre şekillendirilirse köylüyü tatmin etmez. Köylünün birden bire büyük bir değişiklik içine düşmemesine, köyde biraz kendisini, âdetlerini ve ihtiyaçlarını bulmasına dikkat etmek lâzımdır. Mısır'da 1914 yılında Hidiv Abbas Hilmi paşa her biri 180 evden ibaret olmak üzere üç model köy yaptırmıştır. Bu köyleri bu gün plânsız yapılan diğerlerinden ayırt etmek hemen imkânsızdır. Aşağı yukarı Mısırdaki yapılan muhtelif tecrübelerden bir hakikat ortaya çıkmaktadır. O da Mısır köylüsünün bu model köyleri kendi âdet ve ihtiyaçlarına göre değiştirmekte olduğudur. Bu misal gösteriyor ki, köyün ekonomik hayatına, sosyal durumuna, kültür seviyesine ve sağlık şartlarına uymayan plânlamaların tatbik sahaları bulabilmeleri oldukça güç bir şeydir.

Yurdumuz köylerinin konut bölgeleri, Cumhuriyet devrinde kurulan bazı köyler müstesna bir plâna uyularak düzenlenmiş değildir. Bu bakımdan köylerimizde bu bölgelerin düzeltilmesi meselesi, bu gün yeniden köy kurmaktan daha zor bir mesele halinde bulunmaktadır. Bu zorluk, ilgililerin serbest hareket etmek, istediğini yapmak hususunda tesadüf edecekleri maddî, manevî ve kanunî birçok engellerden doğar. Bunların üstünde sayılması gereken daha önemli ve esaslı bir engel de, köy konut bölgesini tanzim ve güzelleştirme meselesinin henüz köylü tarafından duyulmuş bir ihtiyaç olmaktan uzak bulunması teşkil eder. Yurdumuzda köy hayatı, fazlaca ilerlemiş ve gelişmiş olmadığından bu hususta köyden gelen teşebbüs ve

hareketlere pek az tesadüf edilmekte, bunun içindir ki bir süre daha beklemek icab etmektedir.

Yangın, zelzele ve harb gibi sebepler, bazı memleketlerde şehir, kasaba ve köylerin düzeltilmesine vesile olmuştur. İngiltere’de İkinci Dünya Harbinde hava bombardımanları ile harap olan şehir, kasaba ve köylerin yeniden yapılan plânları, eskilerinden daha iyi bir şekilde düzenlenmiştir. Bu memlekette, harb esnasında ve harpten sonra yapılacak plânlamalar hakkında incelemeler yapan bir komite, hükümete ve parlamentoya şu tavsiyelerde bulunmuştur.

1 — Müsbet bir plânlaşma işi, şehir ve kır plânlama Bakanlığının mahalli teşekküllerle iş birliği yapması sayesinde kabil olabilir. Bu suretle yapılacak plânlamalar, halkın faaliyetlerini ilerletecek ve cesaretlendirecek mahiyette olmalıdır.

2 — Nüfus ve sanayi gelecek gruplaşmalarında ve ziraatte, araziden en iyi bir şekilde faydalanmayı düşünmek lâzımdır. Şehirlerin belli nisbetler dairesinde büyümesine müsaade etmeli, karmakarışık genişlemeyi önlemeli, sanayii ve bununla ilgili nüfusu şehir dışına çıkarmalıdır. Bu düşüncelere sanayiciler, 1939 yılına kadar daima itiraz edegelmişler iken, bu yıldan itibaren fabrikalarını alelacele şehir dışına almak zorunda kalmışlardır. Bunun ilk tesiri, yıllardan beri büyük şehirlerin kötü havasında yaşamış olan binlerce ailenin, temiz kır havasını doya doya teneffüs etmelerinde ve sıhhatlerini kazanmalarında görülmüştür. Bu suretle şehirli, köylerin ve köye benzer yerlerin değerini anlamış, buna karşılık köylü de, şehirliyi daha iyi tanımak fırsatını elde etmiştir.

3 — Güzel olan ve güzel manzarası bulunan sahalar üzerinde alelade yapıların yapılmasına müsaade edilmemelidir.

4 — Konut bölgelerinin kolaylıkla genişlemesini sağlamak için etrafındaki arazilerin kamulaştırılarak buralarda yeşil sahalar vücutte getirilmelidir. Bu sahalar kamulaştırılırken, arsa Batlarının yükselmesine engel olacak tedbirler alınması, plân uygulamaların kolaylaştırmak bakımından faydalı bulunmaktadır.

5 — Dağınık bulunan veya şerit şeklinde uzayıp giden binaların yapılmasına izin verilmemelidir. Bunların yerine, kontrol altına alınmış toplu kuruluş ve inkişafı sağlanmalıdır.

6 — Plânlama işlerine ait bütün mevzuat, yeni ihtiyaçlara ve şartlara göre incelenerek değiştirilmelidir.

KONUT BÖLGELERİNİN TANZİMİ:

Köy konut bölgelerinin plânlaştırılmasında göz önünde tutulması gereken esasların başlıcaları şunlardır :

1 — Konut bölgesinin etrafı ziraat bölgesi ile çevrili olmalı ve bu bölgede işlenecek olan topraklara mümkün mertebe yakın olacak bir şekilde, ortalama bir yerde bulunmalıdır.

2 — Konut bölgeleri, havadar, bol ziyalı, kuruluşu ve nüfuziyeti bulunan çakıllı, hafif meyilli ve güzel manzaralı satırların fazla güneş gören mahallerinde olmalıdır.

Yok edilmesi uzunca zamana muhtaç büyük sıtma membalarının çevresi içinde bulunmamasına, demiryolu ve umumi şoselere ve bunların ilerideki gelişme istikametlerine paralel veya belli derinliklerde olmasına, sahillerde ise, iskele olabilecek limanlı ve kuytu kıyıların seçilmesine, çöküntü, su basması, heyelan ve emsali tehlikelere uğraması muhtemel yerlerde olmamasına dikkat edilmelidir.

3 — Konut bölgesinin, Bucak, ilçe veya il merkezi ile ve komşu köylerle, istasyon veya iskeleye yakın ise bu mahallede, ziraat bölgesinde bulunan bağ, bahçe ve tarla gibi arazilerle irtibat ve muvasalası kolay olmalıdır. Demiryolu varsa veya geçecekse bir tarafında kalmalıdır. Suların kenarında ise, taşkınlarla karşı rihtım, set, baraj, mecca vesaire gibi tedbirler alınmalıdır.

4 — Konut bölgesi, köyün en çok gelişme durumu ve bu zamanda oturabilecek nüfus miktarı göz önünde tutularak mümkün olduğu kadar geniş olmalıdır. Evlerin, dar bir sahada fazlaca bir topluluk teşkil etmeyecek surette bahçeli, bir birine ve araziye uygun ve ahenkli olarak yaptırılması' sıcak, mutedil ve soğuk iklim bölgelerine ve kullanılacak malzemeye göre standart plânlara bağlanması lâzımdır.

Bir köy evinde, anbar, ahır, samanlık, otluk ve arabalık, gibi yardımcı yapılara da ihtiyaç olduğundan, bu yapılara kifayet edecek yerlerle birlikte, küçük bir bahçe ve bostan için de bir miktar yer ayrılması yerinde olur. Bunun için, konut bölgesinde en çok oturabilecek nüfus sayısı göz önünde tutularak köyün gelecekteki nüfus yoğunluğunu tesbit etmek ve bu hesaba göre evlerin ne miktar arsalar üzerinde yapılması gerekeceğini tayin ederek ev yapımını bu esaslar dairesinde plânlamak iktiza eder.

Herkesin gelişi güzel bir şekilde dilediği yer ve istikamette dilediği şekilde ev kurması, köyün müşterek hayatile telif edilemez. Her köylü, kendi hareketinde bütün köylülere ait pay bulunacağını hiç bir zaman unutmamalı, köy idareleri de çalışma sistemlerini bu esasa göre ayarlamalıdır.

5 — Köy içi yollarının doğu - Batı, kuzey- güney istikametlerine ve arazi şartlarına göre tesbit edilmesi, sık esen rüzgârların istikameti, dere ve dağların durumu göz önünde tutularak köyün havasını kesmesine, su bas-

kınına uğramasına, kirli suların mesken ve diğer binalar arasında ve yollar üzerinde toplanmasına meydan verilmemesi, sürü hayvanlarının kolayca geçebilecekleri ve arabalarında dönebilecekleri genişliklerde olması, bu yolların ve köyün tam ortalama bir yerinin köy meydanı olarak seçilmesi, köyü şoseye ve bağlı bulunduğu hükümet merkezine bağlayan yolların bu meydana geçmesi, cadde ve sokakları ve meydanı ile diğer sahası arasında bir ahenk kurulabilmesi için şekli bir münasebet aranması, karma karışık bulunuşun tevlit edeceği ulaştırma güçlüklerinin bertaraf edilmesi, intizamsızlık ve çirkinliklerin giderilmesi bakımlarından faydeli bulunmaktadır.

Orman, koruluk, mezarlık, harman yeri, hayvan kesim yeri, park ve oyun sahasına giden yollar, tayin ve tesbit edilerek ağaçlandırılmalıdır.

6 — Okul, cami, köy odası, karakol vesaire gibi resmî bina ve teşekküllerle köy dükkânlarının yerleri, köylünün kolaylıkla gidip gelebileceği yerlerde ve genel olarak köy meydanının etrafında toplu bir halde olmalıdır.

7 — Panayır yeri, harman yeri, gübrelik, mezarlık, koruluk ve hayvan kesim yeri, konut bölgesinin dışında olmalıdır. Bunlardan gübrelik, mezarlık ve hayvan kesim yerinin rüzgâr altında olmamasına dikkat edilmelidir. Pazar, oyun sahası ve köy parkının konut bölgesi içinde kalmasında fayda vardır.

8 — Köy idarelerinin gerek hal ve gerekse gelecekte yapılması gereken işler için iktiza eden arazilere sahip olmaları iktiza eder. Halbuki bir çok köylerde, gelecekteki ihtiyaçlar göz önünde tutulmadan, muhtar, korucu, kâtip, sıgırtmaç gibi köy adamlarının müsmir olmayan köy hizmetlerinden madut olan yıllıklarına sarfedilmek üzere duyulan para sıkıntılarını karşılayabilmek için, konut bölgesinde bulunan veya bu bölgeye yakın olan arazileri satmak gibi hatalı bir yol tutulduğu görülmektedir. Köylerin, ikamet ve ticaret sahalarını tanzim etmek veya yeniden vücade getirmek, meydan, cadde ve sokaklar açmak veya genişletmek, park ve oyun sahalalarına sahip olmak hususundaki arazi ihtiyaçları hiç bir zaman inkâr edilemez. Konut bölgesinde veya yakınlarında fazla miktarda arazi ve arsalarla sahip olma keyfiyeti, bu bölgede yapılacak plânlamalarda köylünün elinde bulunan arazi ve arsalarla ihtiyaç bulunduğu takdirde, malî imkânsızlık veya külfetlerle karşılaşmadan mübadele suretile kolaylıkla elde edilmesine hizmet eder.

9 — Köye çirkin bir manzara veren, köylünün iş hayatına, ekonomik, sosyal ve sağlık durumlarına uymayan gelişi güzel ve başıboş yapı yapılmasını önlemek için, konut bölgesinin gelecekteki gelişme vaziyetine göre sınırları tesbit edilmeli, bu sınırların dışında kalan mahallerde- Yayla ve bağ evleri ile arazinin dağılık yaşamağa mecbur ettiği köyler hariç - sükna

yerleri kurulmasına müsaade edilmemeli, bölge içinde yapılacak yapılar da izine tâbi tutulmalıdır.

Konut bölgeleri sınırlarının, her bakımdan kifayetsiz olan durumları ile köy ihtiyar meclisleri tarafından sıhhatli olarak tesbit edilemeyeceği bir gerçektir. Bu işin bucak veya ilçe teşkilâtları ile çözülebilmesi de kabil görülememektedir. Bu hususta en iyi uzvun il idare kurulları olabileceğine şüphe yoktur.

Yapı kontrolüne gelince: Bunun için bazı memleketlerde olduğu gibi, Devletin köye kadar uzanan veya köy idarelerinin bünyelerinden çıkan teknik teşkilâta ihtiyaç vardır. Bu hususta köy ihtiyar meclislerine ayrıca belli bazı vazifeler tahmil edilmesinde faide olacağı mülâhaza edilebilir.

KONUT BÖLGELERİNİN TİPLERİ :

Konut bölgesi tiplerinin tâyin edilmesine, arazinin özellikleri, iklim şartları, yerleşen halkın görenek ve meşgaleleri müessir olur. Bu tipleri, taşıdıkları galip vasıflar itibarile beş bölüme ayırmak kabildir :

1 — Toplu köyler: Bu tip köylerde evler ve diğer köy yapıları, konut bölgesi olarak ayrılan sahaya toplu bir halde yapılırlar. Yurdumuzda en çok görülen köy tipini bu şekilde yapılmış bulunan kuruluşlar teşkil eder. İstatistik Genel Müdürlüğünün 945 yılında yapmış olduğu bir anketin sonuçlarını gösteren ve 948 yılında yayınlanan “Köyler İstatistiği” ne göre yurdumuzda muhtarlık merkezi olan 34,063 köyden 24,520 sinin evleri toplu bir halde bulunmaktadır. Muhtarlıkların % 72 sini teşkil eden bu tip köylerde oturan nüfusun tutarı 9,672,983 olup bu miktar, 945 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre 14,073,471 den ibaret bulunan köy nüfusunun % 67,7 sini kapsamaktadır.

2 — Evleri vadi veya yol boyunca sıralanmış köyler: Uzun bir vadi veya yolun iki tarafına şerit halinde yapılmış olan evlerin teşkil ettiği köylerdir. Avrupanın düz ovalarında yaşayan köy halkının evvelce üstün tuttıkları bu tip köylerin şerit halinde uzayıp giden gelişmelerinin teşkil ettiği çirkin manzaraların kaldırılması için son yıllarda geniş ölçüde bir ceryan göze çarpmakta ve bu çeşit köylerin yerlerine topluluk hayatının gelişmesine daha uygun bir tip olan grup halinde inkişaflar ikame edilmek istenilmektedir. Memleketimizde vadi veya yollar boyunca bir kaç kilometre uzayıp giden bu çeşit köy tipleri elverişli sahalarda dahi fazlaca rağbet görmemiştir.

3 — Mahalleli köyler : Merkez olarak kabul edilen köye, uzak veya ya km mesafelerde bir veya daha ziyade ev gruplarından müteşekkil mahalle veya parçaları bulunan köylerdir. Mahalle veya parçalar, genel olarak arazileri köyden uzakta bulunan köylülerden bir veya bir kaçının saman ve mahsullerini taşıma ve koruma gibi sebeplerle evlerini ve samanlıklarını tarla-

larının yanma yapmayı yeğleyen ve sonradan baba evinden ayrılan çocukların veya dıştan katılan diğer ailelerin yaptıkları evlerle birlikte bir grup teşkil eden köycüklerdir. Bunların bir kısmı da, ilk yerleşmelerin ancak mahalle veya parça addedilecek küçük toplulukların kuruluşlarına elverişli bulunan arazilerde yapılmış olmasından ileri gelmiş bulunmaktadır.

4 — Evleri dağınık köyler : Evleri, köy sınırları içindeki ziraate elverişli araziye uyularak dağınık ve serpilmiş bir halde yapılmış bulunan köylerdir. Daha ziyade sarp, dağlık ve sulak bölgelerde tesadüf edilen bu tip köylerin konut bölgeleri, çiftlik sisteminde kurulmuş bulunan köylerde olduğu gibi, ziraat yapılan ve yapılmayan sahalarda içinde adeta kaybolmuş bir durumdadır.

Yurdumuzda, evleri az veya çok dağınık bir halde bulunan muhtarlıkların sayısı 9,543 ve bu muhtarlıklarda yaşayan nüfus miktarı da 4,400,488 olup bu rakam, genel toplamı 34,063 den ibaret bulunan muhtarlıkların % 28 ini, köylerde yaşayan nüfusun da % 31,3 ünü teşkil eder. (1).

5 — Bahçeli evler : Evlerinin etrafı bahçe ile çevrilmiş bulunan yeşil, güzel manzaralı ve cazib bölgelerdir. Sebze ve meyveciliği üstün olan köylerin bir çoğu bu tipte kurulmuşlardır. Manejli kuyuları, bostan dolapları veya nöbetleşe faydalanılır akar suları vardır.

İngiltere’de bahçeli köy evlerinin dörder veya altışar ev yan yana gelmek ve 30 - 60 evlik bloklar teşkil etmek üzere kare ve beyzî şekilde yeşil sahalarda etrafına yapılması usulünü tecrübe etmek fikri vardır. Bu sahalarda iki ekibin kriket oynayabileceği şekilde geniş olacaktır. Bu düşünceye aşağıdaki fayda ve mülâhazalar âmil olmaktadır.

a — Toptan ısıtma, münferit olarak yapılmakta olan ısıtmalardan daha ucuza mal edilecektir.

b — Annelerin yeşil sahada oynayacak çocuklarını uzaktan kontrol etmeleri kabil olacaktır.

c — Evlerin ön cephesi yeşil sahaya bakacak, arka cephesinde özel bahçeleri bulunacaktır. Bu bahçeler, çiçek ve sebze yetiştirilecek derecede geniş olacaktır.

ç — Bu evlerde oturanların birleşik işleri dolayısıyla birbirleri ile kaynaşmaları, yardımlaşmaları kolay olacaktır. Herkes topluluk halinde yaşamının, ruhunu ve anlamını kavrayacak ve çok geçmeden bundan zevk alacaktır (2).

IV — KÖY ZİRAAT BÖLGESİNİN DURUMU :

Yurdumuzda toprak rejimi ve gelişimi, sağlam ve kuvvetli bir köylü tabakasının çoğalmasına ve korunmasına elverişli olacak bir şekilde kurulmuş-

1 “ Köyler istatistiği” İstatistik Genel Müdürlüğü yayınlarından sahife: 3.

2 İller ve Belediyeler dergisi sayı: 20-21. sahife: 846.

tur. işletme metodlarımız da bu rejim ile paralel bir gelişme takip eder, köyler, ziraat bölgelerini teşkil eden topraklarda bu rejime yani köyün ve yurdun bünyesine ve gelecekteki gelişmesine uygun olacak şekilde dağılmışlardır.

Köylerdeki ziraî ve ekonomik hayatın, hattâ sosyal hayatın ilerlemesinde ve gelişmesinde incelenmesi gereken çeşitli faktörlerin en önemlilerini, her çiftçi ailenin, iyi bir geçim sağlayacak toprağa sahip olup olmadığı meselesi ile bu toprakların parça sayıları, konut bölgesine olan mesafeleri ve kullanım şekillerine ait bilgiler teşkil eder. Ve bu bilgiler her köylü işletmesinde :

A — Toprak meselesi,

B — Dağınık toprakların birleştirilmesi,

C — İşlenen toprakların konut bölgesine olan mesafelerinin düzeltilmesi,

Ç — Toprağın en elverişli bir şekilde kullanılması, hususlarının incelenmesini gerektirir.

A — TOPRAK MESELESİ : Bir köylü işletmesinin geçimini sağlayacak arazinin genişliğini tayine yarar metodlar her memlekette değişik hususiyetler gösterir. Bazıları arazinin yüz ölçümüne göre hesap ederler. Bazıları işletme metodlarına göre taksim ederler. Bazıları da hem yüz ölçümüne ve hem de işletme metodlarına göre ölçerler. Bu mesele, yurdumuzda yüz ölçümü bakımından ele alınmak suretile çözülmüş bulunmaktadır. 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu arazi mülklerini küçük, orta ve büyük olmak üzere üçe ayırmıştır. Bu kanuna göre beş yüz dönüme kadar olan araziye küçük arazi mülkü, 501 den 5,000 dönüme kadar olan araziye orta arazi mülkü ve 5,000 dönümü geçen araziye de büyük arazi mülkü denir. Büyük arazi mülkü, gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişilerine ait olduğu takdirde kamulaştırılarak dağıtımına tabi tutulmuş olduğundan, yurdumuzda yalnız küçük ve orta arazi mülkleri kabul edilmiş demektir (¹).

Memleketimizde köylü işletmeleri genel olarak küçük arazi mülklerinden mürekkeptir. Bu işletmeler için kanunda en çok had olarak 500 dönüm kabul edildiği halde aşağı bir had konulmadığı görülüyor. Bunun sebebini, yurdun muhtelif yerlerindeki iklimin ve toprak veriminin aynı olmaması hasebile genel bir kaide konulmasına imkân bulunmaması teşkil eder. Küçük arazi mülklerinin aşağı haddi, bir çiftçinin ve normal ailesinin sıkıntısız bir şekilde iâşe ve ibatesini sağlayan miktardan ibaret olması icab eder.

B — DAĞINIK TOPRAKLARIN BİRLEŞTİRİLMESİ: Köylerde konut bölgelerine yakın bulunan topraklar, genel olarak daha uzak mahallerde bulunan topraklara nazaran fazlaca bölünmüş küçük parçalardan terekkep eder. Bu parçalar konut bölgesinden uzaklaştıkça büyürler. Sayıca azalır-

¹ 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu madde: 5, 14.

lar. Değerlerinden de kaybederler. Bu durumun sebebini, konut bölgelerine yakın bulunan toprakların daha değerli olması ve daha çok bölüme uğraması teşkil eder.

Ziraat bölgesini teşkil eden araziler, lüzumsuz küçük parçalara bölünmüş olmamalıdır. Bu arazilerin fazlaca, bölünmüş küçük parçalardan tereküp etmesi, toprak dağınıklığını tevlit eder. Bir köylü işletmesinde toprağın, bir birinden uzak ve dağınık parçalara bölünmüş olmasının şu sakıncaları vardır:

1 — Ziraat sahası, işlenen toprakların dağınıklığı ve parça sayısının küçüklüğü nisbetinde daralır. Bu gibi arazilerde tarla yolları, tarla sınırları ve geometri şekilleri itibarile sürülmesi kabil olmayan tarla köşeleri geniş yer tutar. Bunlar birer toprak ziyanı demektir.

2 — Köylünün bir tarladan öbür tarlaya geçmesi, işletme araç ve gereçlerini taşınması emek ve zaman yitirilmesini gerektirir. Bu ise iş müsmiriyetinin azalması demektir.

3 — Bir köylü işletmesinin dağınık bulunan toprakları arasında başkalarına ait tarlalar bulunur. Bu tarlalar sahiplerinin, küçük olan arazilerinden yol geçirilmesine muvafakat etmeyeceklerini kabul etmek iktiza eder. Böyle bir muvafakatin alınmış olduğu düşünülse bile bu defa da her tarlaya yol yapılması imkânsızlığı ile karşılaşılmasının aynı zorlukları doğuracağına şüphe yoktur. Bununla beraber hemen ilâve edelim ki, her tarlaya da yapılması düşüncesi de yine arazi israfı demektir.

4 — Hasat zamanında taşıma zorlukları ile karşılaşılır, işletmesi olan bir köylünün tarlasındaki mahsulü kolaylıkla kaldırabilmesi için, taşıma istikametinde tarlaları olan diğer köylülerin de hasadı aynı zamana tesadüf eden bitkileri yetiştirmiş olmaları gerekir. Bu yöndeki tarlaların bir kısmında hasadın başlaması, diğer kısmında başlamaması köylüyü yolsuzluk ile karşılaştırır. Buna engel olmak için bir bölge veya istikameti teşkil eden arazide hasat birliğini sağlamak iktiza eder. Bu ise köylünün yetiştireceği mahsulleri serbestçe seçememesi demektir.

5 — Mahsullerin bakım ve koruma işlerini güçleştirir. İstihsal giderlerini yükseltir. İstihsalin gelişmesine, çeşitlenmesine ve toprakta yapılması gereken İslâhat engel olur.

Ziraat bölgesinde bulunan aşırı dağınık toprakların sakıncalarını kaldırmak için alınacak önlemleri ikiye ayırmak kabildir:

a — Her tarlaya yol yapılması mümkün ve doğru olmadığına göre, dağınık arazi parçalarının bulunduğu bölge veya istikamete yol yapılması, köylünün tarlasına ziraat araç ve gereçleri ile istediği zaman az zahmetle gidebilmesini, bakım ve koruma işlerinin kolaylaşmasını, mahsullerini ta-

siyabilmesini, istihsal giderlerinin azalmasını, yetiştireceği mahsullerini serbestçe seçebilmesini, topraktan gerektiği şekilde faydalanabilmesini kısmen sağlayabilir.

b — Ziraat bölgesinde dağınık parçalara bölünmüş bulunan topraklar, değiştirme ve birleştirme suretile kısmen veya tamamen toplanabilir. Bu iş ya ilgililerin arzu ve dileklerine uyularak isteğe bağlı olarak veya mecburî tutulmak suretile hükümet elile yapılır. Birinci hale göre yapılacak değiştirme ve birleştirmelerde ilgililerin istekleri bulunduğu için her hangi bir haksızlık iddiası bittabi bahis konusu olamaz. İkinci hale göre yapılacak değiştirme ve birleştirmelerde mecburiyet olduğundan, bu hususta ilgililer tarafından her hangi bir sebeple ileri sürülebilecek itirazlara meydan vermeyecek hazırlıkların önceden yapılmasını plânlamak lâzımdır. Bunun için, değiştirilecek ve birleştirilecek olan arazilerin kadastroları yapılması, cinslerine, mevkilerine, köye yakınlık ve uzaklıklarına göre sınıflandırılması, değerlerinin doğru olarak belli edilmesi, muadil değerde arazi ayrılması kabil olmadığı takdirde tazminat verilmesi cihetlerinin göz önünde tutulması yerinde olur.

Fransa'da, aşırı derecede dağınık bulunan toprakların birleştirilmesinde ilgililerin arzu ve dilekleri göz önünde tutulmuş, Hükümet teşvik ve tescil etmekle iktifa etmiştir. Almanya, İsviçre, Danimarka, İsveç ve Norveç gibi memleketlerde ilgililerin arzu ve dileklerini, ruhî halet ve temayüllerini göz önünde tutmakla beraber, çoğunluğun istediği değiştirme ve birleştirmeleri mecburî kılmışlardır.

Yurdumuzda, dağınık topraklara daha ziyade Karadeniz kıyılarında, Orta ve Doğu Anadolunun dağlık ve toprağı dar bölgelerinde tesadüf edilir. Karadeniz kıyılarının fazla nüfus yoğunluğu, toprağın küçük parçalara bölünmesine ayrıca âmil olmuştur. Ormanlık bölgelerle, arazisi dar sahalarda yapılan bağ, bahçe ziraatı de arazinin küçük parçalara ayrılmasını gerektirmiştir. Bu parçalanmaların bir kısmı da miras yolu ile vuku bulmuştur. Mevzuatımıza göre, bu durumda bulunan orman ve köy arazisi parçaları, ziraat ve ormancılığın gelişmesine yarar teknik işlerin yapılabilmesini ve ekonomik önlemlerin alınabilmesini sağlamak için, bu arazilerin yarısından çoğuna malik bulunan ve sayıca maliklerinin üçde ikisini teşkil eden sahiplerinin kararile mecburî birleştirmeye tâbi tutulabilirler. Azlıkta kalan arazi sahipleri, çoğunlukla verilen bu karara uymak zorundadırlar. ⁽¹⁾

Görülüyor ki yurdumuzun dağınık arazi parçaları, Almanya, İsviçre, Danimarka, İsveç ve Norveç'te olduğu gibi, arazi sahiplerinin istekleri ile mecburî olarak birleştirilebilmektedir. Şu fark ile ki, kararın, ekseriyet yerine

¹ Türk Kanunu Medenisi madde: 678.

üçte iki oy çokluğu ile verilmesi ve bu oyu verenlerin aynı zamanda, birleştirilebilecek olan arazilerin yarısından çoğuna malik kimseler bulunması iktiza etmektedir.

ZİRAAT BÖLGESİNDEKİ ARAZİLERİN AŞIRI PARÇALANMALARINI ÖNLEYEN TETBİRLER :

Devletler, ziraî gelişmeye engel olan aşırı arazi parçalanmalarını önleyecek tetbirler almağı ihmal etmemişlerdir.

İngilterede arazi rejimi, toprağın ufak parçalara bölünmesine elverişli değildir. Bu memlekette miras suretiyle geçecek arazi, diğer mirasçılar nazarı itibare alınmaksızın doğrudan doğruya büyük olan erkek evlâda intikal etmektedir. Mirasçılar arasında paylaşılan mallar, yalnız taşıtılı olanlara münhasır bulunmaktadır.

Fransa da, ilgililer tarafından ilişilmez aile malı olarak önceden tescil edilen ziraat topraklarının her ne şekilde olursa olsun bölünmesi yasak edilmiştir. Bu memlekette, değeri 200 bin frank'tan aşağı olan ziraat toprakları, mirasçılar arasında bölünmediği taktirde tenzilâtılı vergi tarifesine tâbi tutulmaktadır. Bu değerden aşağı olan araziler üzerinde bulunan sâyi payların, her ne şekilde olursa olsun ayrılmasına ve bu suretle arazinin parçalanmasına tevessül edildiği zaman, buna engel olmak için mevcut şartlar altında suyu, beş yıl süre ile devam ettirilebilmektedir.

Almanyada, 125 hektar'dan aşağı bulunan köy arazisi, mirasçılar arasında ancak istisnaî hallerde mahkeme kararına müsteniden bölüşülebilmektedir. Bu memlekette, ziraî bir bütün teşkil eden köy işletmelerinin miras yolu ile geçişinde, mirasçılar arasında istekli çiftçi bulunduğu taktirde arazi ona verilir. Muris hayatta iken arazisinin bir bütün halinde kalmasını ister ve buna dair şartlı bir vasiyetname yaparsa, o arazinin varisler tarafından bölünmesine ve satılmasına müsaade edilmez.

İsviçre de, mülkiyetin ufalmasına engel olacak ve ufalmış olanların birleştirilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması, Kanton ve Komün'lerin yetkilerine bırakılmıştır. Bu memlekette, ziraat arazilerinin bazıları, bir köylü işletmesine kifayet etmeyecek derecede küçüldüğü için Kantonların ekserisi, ziraî gayrimenkullerden ormanların 36, çayırların 18, ardan küçük parçalara miras yolu ile bölünmelerini yasak etmişlerdir.

İtalyada, büyük işletmelerin yerine yavaş yavaş küçük ve orta işletmeler hâkim olmaktadır. Bu temayül bir taraftan köylünün toprak sahibi olmak isteği, diğer taraftan geçim ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir istihsal elde etmek için daha teksifi bir ziraat'ın gerekmesi ve dış memleketlere yapılan göçler ile izah edilmektedir. Bu memleketin medenî kanununda, küçük arazileri parçalamaktan koruyan hükümler mevcut değildir.

Danimarkada büyük ve orta işletmeler, küçük köylü işletmelerine hâkim bir durumda bulunmaktadır. Bu memlekette, yeni küçük işletmelerin vücade getirilmesi için, büyük ve orta işletmelerin bölünmelerine müsaade edilmekle beraber bunların, aşırı derecede parçalanmaları da korunmuş bulunmaktadır.

Yurdumuza gelince: Tanzimata kadar, toprakların mülkiyet ve mürakabesi devletin elinde tutulmuştur. Köylü kendisine ait olmayan bir toprağı, ırsî ve daimî bir surette işleyen bir kiracı durumunda bulunmuştur. Bu zamanda bir çift öküzle işlenebilecek ve bir çiftçi ailesinin geçinmesine yetebilecek büyüklükte olan ve çift tabir edilen arazi, devlet adına kiraya vermeğe ve idare etmeğe memur olan Sipahi veya Eminden tapu resmi denilen peşin bir kira karşılığında alınır. Mahsulden de onda birden yarıya kadar ve ayrıca her yıl çift akçesi denilen maktu bir kira verilirdi. Arazinin parçalanıp bölünmesi ve satılması yasak edilmişti. Devletin bir arazi rejimi memuru demek olan Sipahi veya eminler, bunu kontrol ederlerdi. Köylünün vergi verme kabiliyetinin azalmasına ve mümkün merite fazla toprağın her türlü buhranlara tahammül edecek bir işletme bütünü halinde muhafaza edilmesine çalışırlardı. Devlet de, vergi mükelleflerinin çoğalmaması ve tahsilâtın zorluklarla karşılaşmaması bakımlarından böyle arzu ederdi. Bu rejim, çiftçi işletmelerine ait toprak bütünlüklerinin parçalanmak suretiyle ortadan kalkmasına mâni olmuştur. (1)

Bugünkü mevzuatımızda bir köyün işletmesini teşkil eden araziden ne miktarının gerek miras, gerek satış ve gerekse sair sebeplerden ötürü bölünemeyeceğine dair bir hüküm mevcut değildir. Esasen değişik iklim özelliklerine ve toprak verimine malik bulunan yurdumuzda böyle bir ölçüyü kapsayan herhangi bir hükümün konulması da belki mümkün olmayabilir. Bunu çeşitli bölgelerin iklim özelliklerine ve arazilerinin verim kabiliyetlerine göre mütalâa ve formüle etmek iktiza eder. Köy Kanunu ile İcra ve İflâs Kanununun (2), esas meşgalesini çiftçilik teşkil eden bir köylü ailesine, geçimi için elzem olan tarla, bağ, bahçe gibi bir yerden diğer bir yere götürülemeyen malları ve çift hayvanları ile bunlara ait teferruatın haciz yolu ile satılmayacağına dair bulunan hükümleri, - bir miktar tayin edilmemiş olması itibarıyla - bu görüş ve anlayışın bir mahsulü olarak telâkki edilebilir. Orman Kanunumuz da bu vadede bir yol açarak, miras yolu ile geçecek veya hayatta iken satılacak olan ormanların belli bir ölçüden aşağı parçalanmalarına engel olmuştur. Bu kanuna göre, sahipli koru ormanları bin, bal-

¹ Tanzimat sahife 342 - 324. Millî Eğitim Vekâleti yayınlarından

² Köy Kanunu madde; 66. icra ve iflâs Kanunu madde 71.

talıklarda iki yüz hektardan küçük parçalar teşkil edecek şekilde ne satılabilir ve ne de mirasçılar arasında bölünebilir. ⁽¹⁾

Medenî Kanunumuzda, ekonomik bir bütün halinde işletilmekte olan ziraî malların parçalanmasına ve mirasçılar arasında dağıtılmasına engel olacak bir hüküm vardır. Bu hüküm'e göre mirasçılardan işletmeyi eskisi gibi devam ettirmeye muktedir olduğu anlaşılın isteklisi, diğerlerinin paylarını para olarak ödediği takdirde o işletme bir bütün halinde kendisine verilir. Kanunun âmir hükümlerinden sayılmayan bu istisnaî intikal şekli, işletmeyi eskisi gibi devam ettirebilecek mirasçının isteği halinde uygulanabilmektedir. ⁽²⁾ Şu hususu da belirtmek lâzımdır ki, sistem itibariyle bu gibi araziler, murisin başka türlü hareket edileceğine dair bir vasiyetname veya miras sözleşmesi veya mirasçılardan işletmeyi eskisi gibi devam ettirmeye muktedir olduğu anlaşılın isteklisi bulunmadıkça - parçalanması hallerinde dahi - serbestçe paylaşılabılır. Veya satılabilir. ⁽³⁾

C — İŞLENEN TOPRAKLARIN KONUT BÖLGESİNE OLAN MESAFELERİNİN DÜZELTİLMESİ: — Bir köylü işletmesinde toprağın, toplu bir halde olduğu takdirde konut bölgesine, dağınık bir durumda bulunduğu takdirde de her parçanın birbirine ve herbirinin yine konut bölgesine olan mesafeleri büyük bir önem taşır. Köylü, evinden çıktığı zaman çalışma sahasını teşkil eden topraklarına, ziraat âlet ve vasıtaları ile birlikte kısa bir zamanda, fazlaca yorulmadan gidebilmeli, birinden diğerine aynı şekilde geçebilmeli ve yine aynı şekilde dönebilmelidir. Bu toprakların köyden uzak mesafelerde olması, zamanın bir kısmının yollarda geçmesini, emeğin israf edilmesini, iş veriminin azalmasını, koruma ve bakım işlerinin güçleşmesini yani istihsalin hem azalmasını ve hem de pahalıya mal olmasını intaç edebilir. Almanyada yapılan bir hesaba göre, konut bölgesinden uzakta bulunan tarlaların giderleri, her beşyüz metrede sürmek için % 5, gübre taşımak için % 20 - 28, mahsul taşımak için de % 15 - 32 nisbetinde arttığı anlaşılmıştır.

C — TOPRAĞIN EN ELVERİŞLİ BİR ŞEKİLDE KULLANILMASI: — Toprağın en iyi bir şekilde kullanılabilmesi, en iyi verebileceği mahsûlleri almağa çalışmak ve verim gücünü artıracak bütün tedbirlere başvurmak ile kaimdir. Yürdümüzde, ekilen toprakların, ekilebilecek olanlara nazaran az olduğu ve ekilebilenlerden de yeter derecede faydalanılamadığı bilinen bir şeydir. Toprağın randımanını arttırmak ve ondan yeter derecede istifade edebilmek için, yapılması lâzım gelen plânlamaların başında; arazinin birleştirilmesi, gübrelenmesi, sulanması, su baskınlarına karşı korunması, set ve

¹ 3116 sayılı Orman Kanunu madde: 71

² Türk Kanunu Medenisi madde: 597

³ Türk Kanunu Medenisi madde: 587

kanallar yapılması, ziraatın makineleştirilmesi, bataklık yerlerin ziraata elverişli bir hale getirilmesi, ikâmet bölgesinin, ziraat bölgesi ile ve pazarla olan münasebet ve temaslarını kolaylaştıracak yol ve taşıma araçları işinin çözülmesi, toprağın; topografik ve jeolojik durumu ile fiziki ve kimyevi vasıfları arasındaki münasebetler incelenerek mahsul verme kabiliyetine göre sınıflandırılması ve bu suretle en iyi yetiştirebileceği mahsullerin ekilmesi ve kıymetlendirilmesi meseleleri gelir.

İngiltere ve Birleşik Amerikada, arazi kullanımında görülen yanlışlıkları kaldırmak için toprak inceleme teşkilâtları kurulmuştur. Bu memleketlerde bölge itibarıyla her tipteki toprağın mahsul verme kapasiteleri tesbit edildiği gibi, bu topraklarda alelâde ziraat metotları ile elde edilen standart mahsul verimi nisbeti ile en iyi bakım suretiyle elde edilen mahsul verimi nisbetleri tesbit edilmiştir.

BELÇİKA DEVLET MEMURLARI STATÜSÜ ÜZERİNDE BİR İNCELEME (1)

Yazan :

P. M. GAUDEMET

Nancy Hukuk Fakültesi Profesörlerinden

Çeviren :

F. HACALOĞLU

Harb her yerde Devletin rol ve yetkilerini değiştirerek her zamandan ziyade İdarî yada İdarî bir reformu lüzumlu kılmıştır. Devlet memurlarının durumu bunu istilzam etmektedir. İdarenin her reform teşebbüsü, kullanacağı personelin statüsü ile işe başlamalıdır. Statü her memlekette üzerinde Israrla durulan bir mesele olmuştur. İngilterede Devlet hizmetinin geçirdiği krizin önüne geçmek için memurların seçimi hakkında yeni metodlara başvurulmuştur. Almanyada idareyi demokratlaştırmak üzere memurlar için yeni statüler hazırlanmıştır. Birleşik Devletlerde Devlet memurlarının aşırı derece çokluğundan endişe duyulmaktadır. Fransada memurların umumî statüsü hakkındaki 19 Ekim 1946 tarihli kanun, Devlet memurlarının durumundan doğan bütün güçlükleri izale edememiştir; âme hizmeti organizasyonuna ait halledilecek birçok meseleler mevcuttur.

Bu meseleler muhtelif memleketlerde mevcut ve bir birine müşabihtir.

Memurların formasyonu (yetiştirilmesi), intihap ve tayıni, hükümetin keyfi muamelesine ve siyasal tesirlere karşı korunması, mes'uliyet rejimi, randımanın ıslahı, durumlarının teminat altına alınması her yerde ıslahatçıları işgal etmektedir. Kolaylıkla bu meseleleri halletmek için yabancı memleketlerde başvuru hal şekillerini bilmekte fayda vardır. Belçika tecrübesi bu hususta Fransızlar için bilhassa öğreticidir. Tecrübe Fransaya yakın sosyal ve siyasal bir muhitte geçtiğinden, onların derslerinden Fransada da istifade edilebilir. Burada, bizim mevzuumuz Belçika Devlet memurları statüsünün esaslı noktalarını belirtmek olacaktır.

*

* *

Belçikada Devlet Memurlarının Statüsü 2 Ekim 1937 tarihli Kıral Kararnamesi ile tesbit edilmiştir. Yabancı tesirlere genişçe açık olan Belçika bu metnin tanziminde kendi memleketi dışında yapılan tecrübelerden ilham almasını bilmiştir.

Belçika statüsü, Fransız, Alman, Felemenk hukukunun bazı müessese-

¹ Revue du Droit Public et de la Science Politique (Amme Hukuku ve Siyasal Bilgi dergisi) neşriyatından.

lerle benzerlik arz etmekten hâli değildir. Fakat Belçika Devlet Memurları Statüsünde en ziyade İngilizlerin tesiri göze çarpmaktadır. 2 Ekim 1937 tarihli kararnamenin ihzârı ile görevlendirilen Krallık Komiseri İngiltere Devlet hizmeti (Civil Service) organizasyonu hakkındaki takdirini gizlemiyordu. Komiser ilk raporunda, İdarî reform için «İngiltere’de memur seçimi sistemi bir nümune olarak zikrolunabilir», diyordu.

Birçok noktalarda Belçika statüsü Manş ötesi memleket müesseselerinin icaplarına intibak etmektedir. Yabancı memleket tesirlerine açık olmakla beraber, Belçika statüsü yine daha az millî bir eser değildir.

Kırallık Komiseri raporunda: «Devlet Memurları Statüsü», diyordu, «Belçika geleneğine uygun olmalıdır». Bunun için, Belçika sistemi Belçika İdarî teamülüne has prensipler vazetmektedir. Belçika statüsü yabancı memleketlerinkinin basit bir kopyası değildir, orijinal bir eserdir.

İlk göze çarpan orijinalliği bir Kral Kararnamesinin hukukî şekli iktisap etmesi, yani basit bir İdarî fiilden baret bulunmasıdır. Devletlerin ekserisi memurlarının statüsüne bir kanun şekli vermişlerdir. Hükümetin keyfî hareketine karşı memurları yalnız kanun koruyabilir. Anayasa hükümleri Belçikalıları, Devlet Memurları Statüsüne teşriî şekil vermekten menetmiştir.

Anayasanın 66 ncı maddesi hükümlerine göre, umumî idare memurlarının tayini kirala aittir. Kral bu suretle idarenin şefi görünmektedir. Kıralın kamu memurları üzerindeki yetkilerine ait her teşriî tahdit, icra kuvvetine, teşriî kuvvetin bir tecavüzü olur ve kuvvetlerin tefriki prensibini ihlâl eder, deniliyor.

Devlet memurları statüsünün tanzimi icra kuvvetinin tabiî vazife ve salahiyetlerinden biridir. Kanunun sahasına girmez. İdarî İslahatta Kırallık Komiseri Devlet Memurları Statüsüne müteallik raporunda bu muhakeme (bu görüş) tevsi edilmiştir⁽¹⁾.

Şüphesiz, anayasa hukuku, icra kuvveti imtiyaz ve yetkilerinin azalmasına, Belçika Krallığında parlamenter Cumhuriyetle idare olunan memleketlerden daha kuvvetli olarak karşı koymaktadır.

Statünün kanun yerine Kıral Kararnamesi şeklinde tanzim edilmesi sebebi olarak ileri sürülen hukukî mülâhaza, görünüşe göre, bir bahanedir. Bilhassa parlamenter usulün yavaşlığından ve yapılacak tadilatın projede husule getireceği deformasyonlardan sakınmak için kıral kararnamesi şekli kabul edilmiştir.

Bu projede, İdarî reformda kırallık Komiseri tarafından hazırlanan proje-

¹ Bu görüş Belçika İdarî İlimler Enstitüsünde, Profesör M. Mast tarafından 26 Nisan 1947 tarihinde reddedilmiştir.

nin büyük bir değişikliğe uğramadan derhal kabul edilmesine imkân vermiştir. Fakat bu usul, statünün Devlet memurlarına sağladığı garantilerin hukukî kuvvetini azaltmakta ve otoritesini zayıflatmaktadır.

Bir kiral kararnamesinden neşet eden statü garantileri icra kuvvetinin keyfine kalmış demektir. Teşriî şekil teminata çok daha büyük bir kuvvet ve sağlamlık bahşederdi. İtiraz, 2/Ekim/1937 tarihli kiral Kararnamesi müelliflerinin dikkatinden kaçmamıştır. Bu yazarlar vazettikleri hükümlerin çok kolaylıkla değiştirilememesi için çok çalışmışlardır.

2/Ekim/1937 tarihli kararname Bakanlar Kurulunda müzakere edilmiştir. Statü hükümlerini tâdil için alelâde bir Kıral Kararnamesi kâfi değildir. Statünün 116 ncı maddesi mucibince «Bakanlar Kurulunda müzakere edilen mucip sebepli bir kararname» lâzımdır. Yüksek Belçika hukukçularının fikrinde, âmme hukukunun şimdiki halinde, nizamata vazı vazifesinin icra tarzı bir Kıral Kararnamesi ile tayin edilemez.

Öyle görünüyor ki, statü nizamname, şeklini iktisap etmiş olduğu için, vekillerin nüfuz ve kuvvetine karşı memurların menfaatlerini tamamiyle korumaktadır.

Belçikalılar, bu gün umumiyetle kanun haline iktisap eden bir statünün üstünlüğünü kabul etmektedirler. İcra kuvvetine karşı Devlet memurlarını daha iyi koruyan bu hal şekli daha liberaldir. Devlet memurlarının vaziyetinden doğan meselelere Belçika statüsünün bulduğu hal şekillerinin ekserisini liberalizm ilham etmiştir. 0 statünün geniş tatbik sahasını açıklamaktadır. Prensip itibariyle bütün Devlet memurlarını yani birinci maddedeki geniş tarife göre «Devlet İdarelerinde daimi olarak vazife gören her şahıs» idare etmektedir (!).

Statü, anglo-sakson usullerinin hayli tesiri görülen memurların seçim kaidelerini göstermekte ve memurların hak ve vazifelerini rejiminde, görünüşe göre, Alman hukukundan alınan ve Belçika Devletinin monarşik bünyesinden doğan otoriter hal şekillerini yumuşatmaktadır. Velhasıl, idare ile memurlarının işbirliğini temin eden hükümler emretmektedir.

FASIL I

Devlet Memurlarının Seçimi

Statü hakkında kirala sundukları raporda, vekiller, «Devlet Memurları

¹ Statü Devlet ajanlarını dört sınıfa ayırmaktadır; yalnız birinci sınıf sayılanlar memur sıfatını haiz olup kiral tarafından nasbolunmaktadır. İkinci sınıf ajanlar vekil tarafından ve üçüncü, dördüncü sınıf ajanlar ise, idare âmirleri tarafından tayin olunmaktadır. Valiler, Kaymakamlar, yüksek öğretim müesseselerinin ve İlmî müesseselerin ilim adamları ve artistik, teknik ve kolonyal müesseselerin öğretmenleri, Vekâletler ateşeleri Statünün hükmü dışındadır.

Statüsünün en esaslı faslının memurların seçimi faslı olduğunu» beyan etmişlerdir. Filhakika, memurların seçimine ait statü hükümleri hususî olarak tetkik edilmiştir.

Devlet memurlarının tayin ve terfilerinde yalnız liyakat esasını kabul eden Belçika Statüsü ananevi liberal prensiplerden ilham almıştır.

1789 tarihli insan Hakları Beyannamesinde «liyakat ve faziletlerinden başka hiç bir fark gözetilmeksizin bütün vatandaşların kabiliyetlerine göre, bütün Devlet hizmet ve mevkilerine eşit olarak kabule şayan oldukları» beyan ve ifade edilmektedir. Bu beyannamede Devlet memurlarının entelektüel istidat ve teknik kabiliyetlerine göre intihap ve tayini hedef tutulmakta ve bütün siyasi mülâhazalar ortadan kaldırılmak istenilmektedir. Bu suretle, Belçika sistemi otoriter memleketlerde kabul edilen sistemlerle tam bir tezat arz etmektedir. Belçika sistemi aynı devirde, amme hizmetinin tamamen siyasileştirilmiş olduğu Almanyadaki Memurlar Kanununun liberal bir cevabıdır ve aksine olarak, İngilterede Devlet hizmeti için kabul edilen sisteme yaklaşmaktadır. Kırallık Komiseri tarafından idari reformda numune olarak zikredilen İngiltere hal suretleri, Belçikada memur seçiminde takip edilen kaideler için ekseriya bir ilham kaynağı olmuştur.

Devlet memurlarının seçiminde memurların entelektüel istidat ve kabiliyetleriyle teknik bilgilerini tayine imkân vermek için, Belçika Statüsü seçim usulünü üç seri ameliyeye ayırmaktadır : (1) Staja kabul için müsabaka imtihanı, (2) Staj, (3) kafi kabul imtihanı. Siyasî tesirlere yer bırakmamak üzere, bütün bu imtihanlar müstakil bir makam olan Seçim Daimî Sekreterliği tarafından idare olunur.

1 — Staja kabul için müsabaka sınavı :

Devlet memurlarını seçmek için «Staja kabul müsabaka imtihanları» icra olunur. Bu sınavlara, ancak iyi bir Devlet memuru olmaya kabiliyetli namzetler alınır. Müstakbel memurlar, statünün 16 ncı maddesinde sayılı, şartları haiz olmalıdır, iyi hal sahibi ve Belçikalı olmak, medenî ve siyasî haklara sahip bulunmak, askerliğini yapmış olmak, tevdi edilecek vazifelere göre 30-35 yaşını geçmemiş olmak. Namzet tarafından istenilen memuriyetlerin sınıflarına göre, ilk ve ortaokul ve meslek mektebi, lise ve yüksekokuldan diploması bulunmak, velhasıl, namzetlerden 1 Temmuz 1946 tarihli Naip Kararnamesile muaddel 30 Mart 1939 tarihli Kırallık Kararnamesinde dikkatle tesbit edilen fizikî kabiliyet şartları (vücut sağlamlığı ve saire...) istenilmektedir.

Bu şartlardan bazıları, meselâ boy şartı bütün amme hizmeti namzetleri için müşterektir. Kadınların en az 1 m. 48 ve erkeklerin keza en az 1 m. 52 boyunda olmaları lâzımdır.

Diğer şartlar memuriyetlerin sınıflarına göre değişmektedir. Diploması

ajanlarının, memuriyetin prestijine zarar verecek mahiyette fiziki kusuru bulunmaması ve öğretim personelinin «alt azalarının, kalbe ait atar ve toplar damarlar dolaşım sisteminin anatomik tamamıyeti ve iyi çalışması (varis ve saire... bulunmaması)» ve «müzmin blepharite-conjonctivite, şaşılık veya hafıza zıyı gibi hastalıklardan salim olması» lâzımdır. Staja kabul müsabakasından maksat namzetlerin en iyisini seçmektir. Bu müsabaka, talip oldukları vazifelere hiç bir etüdün hazırlamadığı namzetlerin teknik bilgilerinden ziyade entelektüel istidat ve zekâ formasyonunu takdir etmek maksadiyle icra olunur. Buna muvaffak olmak için, o zaman İngilterede Devlet hizmetinde kullanılan ve daha önce üniversite fondasyonu müsabakaları için Belçikada kabul olunmuş olan usullere göre hareket olunur ⁽¹⁾. Bu üç seri sınavı ihtiva eder.

İlkönce yazılı bir sınav: birinci ve ikinci sınıf memuriyetler namzetleri için umumî bir mevzuata ait bir konferansın tenkidi ⁽²⁾. Bu imtihan namzedin tahlil ve sentez kabiliyetini takdire imkân verir ve mevzuun ana fikirlerini çıkarma ve onları kordone etme kabiliyetini meydana koyar.

Bu yazılı sınavı, şifahî bir sınav takip etmektedir. Şifahî sınav «namzetlerin, şahsiyetini, zekâ ve karakter olgunluklarını tanıtmaya elverişli umumî bilgiye» ait jüri ile namzet arasında sualli cevaplı bir konuşmadan ibarettir, namzedin muhakeme ve ifade kabiliyetini gösterecektir.

Velhasıl, bazan namzedin intihabına bırakılan, bazan görülecek vazifelere göre tesbit edilen maddeler hakkında yazılı veya şifahî sualler derpiş olunur. Müsabakalar servislerin ihtiyaçlarına ve açık memuriyet miktarına göre tertip olunur. Namzetlerden bir kısmının sınav dışında kalmalarını önlemek için müsabaka sınavlarının tarihi, mahalli, şartları ve açık memuriyetlerin miktarı resmî gazete ile ilân olunur. İmtihana kabul için namzetlerden bir miktar harç alınır. Fakat bu meblâğ Belçikada o kadar azdır ki. (50 b f.) memur seçiminin demokratik karakterine asla hâlel getirmez.

Müsabaka imtihanı neticesinde kabul edilen namzetler hizmetlere stajyer olarak tayin olunurlar. O zaman müstakbel Devlet ajanı için yeni bir sınav başlar : staj sınavı.

2 — Staj:

Staj namzedin umumî kültürünü değil meslekî kabiliyetlerini takdire imkân vermemelidir. Devlet Memurları statüsü müelliflerine göre: «staj âciz ve kabiliyetsizleri ayıklayacak ve ancak ahlâkan, beden ve entelektüel bakımdan kabiliyetli olanların Devlet hizmetine kabullerine imkân verecek olan

¹ Harpten sonra, İngilterede bilhassa oldukça geniş ölçüde test usulü kullanılmak suretiyle memur seçimi metodları modernize edilmiştir.

² 20 Ocak 1939 tarihli Kiral Kararnamesine bakınız.

kat'î bir tecrübedir. Memurun manevî vasıfları, vazife ruhu, menfaati istihkar hasleti ve mesuliyet duygusu staj esnasında anlaşılır».

Fakat staj bir tecrübeden, bir imtihandan daha mühim bir şeydir. Ehliyeti takdir için bir vasıta olduğu kadar, formatör (olgunlaştırıcı, yetiştirici) de olmalıdır. Müstakbel Devlet memurlarının meslekî formasyonlarını (yetiştirilmelerini) staj temin eder. Namzet, Okullardan ziyade resmî dairelerde müstakbel sanatını öğrenecektir. Staj idare mektebinin yerini tutar.

Bundan dolayı stajyerlerin öğretimi için oldukça uzun bir staj müddeti derpiş edilmiştir. Bu müddetin uzunluğu istenilen vazifenin ehemmiyet ve kompleksliğine göre değişir, üçüncü ve dördüncü sınıf memurlar için staj müddeti bir sene ve birinci sınıf memurlar için 3 senedir.

Bu müddet esnasında stajyerler servis şefleri tarafından yakından takip ve formasyonlarına dikkat ve itina edilmeli ve bir taraftan da değerlerinin takdirine çalışılmalıdır. Stajyerin tavır ve hareketi idare konseyine üç ayda bir verilen raporun mevzuunu teşkil eder. Bu suretle, aydınlanan bu konsey, servis icaplarını ifadan âciz tanınan stajyere yol verilmesini teklif edebileceği gibi, aksine, staj nihayetinde, stajyerin kat'î kabul imtihanına alınmasına müsaade edebilir.

3 — Kat'î kabul sınavı:

Kat'î kabul sınavı, stajyerlerin edindikleri İdarî bilgileri takdir etmek maksadiyle icra olunur. Kat'î şekilde tayinden evvel, idarenin, namzetlerin meslekî kabiliyetlerini tayin edebilmesine imkân vermelidir. Umumî bir kültür sınavı ile başlayan memur seçimi muameleleri teknik bir sınavla sona erer. Bu sınav için seçilen usuller her vekâlete has icaplarla tayin olunur. Bunlar prensip itibariyle verilen her hangi bir mevzu hakkında bir kompozisyon veya bir rapor ve stajın takip edildiği idare branşına müteallik İdarî bir maslahat hakkında şifahî bir imtihandan ibarettir.⁽¹⁾ Siyasî mülâhazaların tesirini önlemek için, imtihan Memur Seçimi Daimî Sekreterliğinin önünde icra olunur. İmtihani başarı ile geçiren namzetler kat'î şekilde memuriyete alınırlar.

4 — Seçim daimî sekreterliği:

Seçim daimî sekreterliği Devlet memurlarını seçmekle mükelleftir. İngiltere «Devlet Hizmeti Komisyonu» ndan mülhem olan daimî sekreterlik seçim işlerini tam bir tarafsızlıkla temin etmekle vazifelidir. Sekreter âmme hizmetini siyasî tesirlerden korumak zorundadır. Bu hususta sekreterlik büyük bir istiklâl ile hareket edecek olan daimî bir sekreter tarafından idare olunur.

«Kırala takdim kılman rapor mucibince memur seçimi teşekkülüne, yal-

¹ Memur seçiminde daimî sekreterliğin vazife ve yetkilerini tayin eden 20-Ocak-1939 tarihli Kırallık Kararnamesi, madde 29 – 32.

nız entelektüel değil, söz götürmez manevî vasıflarla da müttasıf bir şahsiyet başkanlık edecek ve tam müstakil vaziyeti ile hakikî bir hâkim olacaktır.» Bunun için, 2/Ekim/1937 tarihli kiral Kararnamesi daimî sekreterlere müstakil bir vaziyet temin etmektedir. Sekreter Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine vazifesi beş sene devam etmek ve yeniden tayini kabil olmak üzere, doğrudan doğruya kiral tarafından tayin olunur. Sekreter bakanların emri altında değildir. Bakanların muhtemel baskılarına mukavemet edebilir. Daimi sekreterlik 22 Şubat 1938 tarihli Kiral Kararnamesi ile başvekâlet servislerine, sonra 3 Ağustos 1946 tarihli Kiral Kararnamesi ile Bütçe Vekâletine bağlanmıştır. Fakat bu İdarî bağlantı hiç bir hiyerarşik tabiiyeti tazammün etmemekte ve sekreterlik tam bir muhtariyet ile hareket etmektedir.

Bu suretle, daimî sekreterlik tam bir istiklâl ile statünün tevdi ettiği vazifeye kendisini verebilir. Sekreter imtihanların icra tarzını tanzim ve intizamına nezaret eder, hükümete yıllık rapor verir ve raporda memurların en iyi bir şekilde seçimi için lüzumlu ve faydalı telkinlerde bulunur. Vazifesi o kadar çoktur ki, kiral tarafından tayin olunan sekreter yardımcıları ve muayyen imtihanlar için muvakkat sekreterler kendisine yardım ederler. Daimî sekreterlik, filhakika, yalnız imtihanların icra kaidelerini vazetmekle vazifeli değildir, bundan başka sekreterler müsabaka imtihanı jürilerine de başkanlık ederler. Bunların mümeyyizleri daimî sekreter tarafından tayin olunur. (1)

Mümeyyizlerin tayini imtihanların tabiat ve mahiyetine göre değişmektedir. Staja kabul müsabakası, umumî kültür ve olgunluk imtihanı için, alınacak memurun sınıfına göre ilk, orta veya yüksek tahsil azaları (öğretmen veya profesörler) arasından üç mümeyyiz seçilmekte ve yalnız bir mümeyyiz idareden alınmaktadır. Kat'î şekilde kabul imtihanları, başlıca teknik sınav için nisbetler aksedilmiştir, üç mümeyyiz idareden almayı, yalnız bir mümeyyiz de profesörler arasından seçiliyor.

Statünün 42 ve 43 üncü maddelerinde zikrolunan bu kaideler 20 Ocak 1939 tarihli kararnamenin 5 inci maddesi ile hafifletilmiştir. Daimî sekretere «jüri heyetinin imtihanlara en iyi bir şekilde uyabilmesini temin için» bu kaidelerde tadilat yapma yetkisi verilmiştir. Daimî sekreter, bu suretle, memur seçimini organize etme işinde en geniş yetkilere sahiptir. Sekreter müstakil hareketi ile memur seçimini siyasî baskılardan uzak tutmaktadır. Statü tayinlerin tarafsızlığını sağlamaktadır. İyi tatbik edildiği takdirde, namzetleri ayıklamanın, meslekî kabiliyetlerine göre yapılmasını garanti eder.

Yalnız statü hükümlerinin ihmali, unutulması, iyi tatbik edilmemesi haksız tayinlere yol açar. Bu suretle, Belçika Devlet Memurları Statüsü, memur

¹ Memur seçiminde daimi sekreterliğin vazife ve yetkilerini tayin eden 20-Ocak-1939 tarihli Kiral Kararnamesi, Madde 4.

seçimi kaideleri ile, liberal rejimler safında yer almakta ve memurlara tanıdığı hak ve vazifelerle otoriter bir üsluba sahip bulunmaktadır.

FASIL II

Devlet memurlarının vazife ve avantajları vaktiyle Laband tarafından, Devlete karşı memurun vaziyeti ile senjörüne karşı vasalın vaziyeti hakkında yapılan mukayeseyi ele alan Belçika doktrini, âmme hizmetinde sadakatın esas olduğunu kabul ediyor. Bir vasat, senyörüne karşı sadakat göstermeğe borçlu olduğu gibi, kamu memuru da Devlete sadakat ibrazına borçludur. Buna mukabil, senyör vasatlarını himayeye borçlu olduğu gibi, Devlet de memurlarını himaye etmeye borçludur.

Bu anlayış, memurun prensin hizmetçisinden başka bir şey olmadığı iptidai çağı hatırlatmakta ve memuru Devlete bağlıyan rabıtaya hemen hemen mistik bir karakter vererek, âmme hizmeti rejimine otoriter bir damga vurmağa sai bulunmaktadır.

Bu anlayış, âmme hizmeti hakkındaki Alman hukukunu pek derin bir tesir altında bırakmış ve memurların Devlete karşı itaatini artırmıştır.

Liberal bir rejim tatbik eden Belçikada, tesiri daha az olmuştur, bununla beraber, memurların vaziyetine tesir etmiştir. Memurların avantajları, Devlet himayesinin tezahüründen daha az sübjektif haklardandır.

Kısım 1. — Devlet Memurlarının Vazifeleri Ve Müeyyideler

§ 1. Vazifeler :

Devlet memurlarının vazifeleri sadakat borçlarından doğmakta ve memuriyete intisapları esnasında ettirilen yemine Belçika hukukunun affettiği ehemmiyet bunu isbat etmektedir.

Devlet Memurları Statüsü ananevi bir Belçika teamülünü teyit ederek Devlet hizmetine girişi yemine tabi tutmaktadır. Temmuz 1831 tarihli kararname ile tesbit edilmiş ve şimdiye kadar değişmemiş olan yeminin şekli şudur : «Kırala sadık kalacağıma, anayasa hükümlerine ve Belçika kanunlarına itaat edeceğime yemin ederim». Birinci sınıf memurlar bizzat vekil, diğer memurlar ise, vekilin temsilcisi tarafından yemin ettirilir. Belçika âmme hizmeti hukukunda, yemin birinci plânı işgal etmektedir.

Kırallık Komiseri idari reform hakkındaki raporunda: «yeminin ehemmiyeti üzerinde ne kadar İsrar etsem, yine yeter derecede İsrar etmiş olmam» diyordu.

Devlet memurlarının etikleri yeminin değeri, Belçikada basit bir manevî kıymetten ibaret değildir. Yemin memurlara, Devlet memurluğu ciddiyet ve vakarı suuru vermekle kalmaz ve yalnız müesseselere karşı tantanalı bir

sadakat vâdi teşkil etmez. Burada Alman hukukuna benzeyen Belçika âmme hizmeti hukuku memura hakikî bir hukukî değer tanımaktadır.

Statünün 45 inci maddesinde: «Devlet memurlarının, yemin verildikten sonra, memuriyete alınmış sayılacakları», 48 inci maddesinde: «yemin ihmal olunduğu takdirde, tayin muamelesinin tayin tarihinden itibaren iptal olunacağı» beyan edilmektedir. Bundan başka, «Kıral tarafından emredilen yemini icra etmeden vazifelerinin ifasına başlayan her memur» Ceza Kanununun 261 inci maddesi gereğince cezalandırılır.

Sadakat yemini, âmme hizmetinin Devlet memurlarına tahmil ettiği birçok vazifelerin başında gelir. Statü ikinci faslı memurların vazifelerine hasretmiştir.

Devlet memurları tayin edildikleri vazifeleri ifa etmek mecburiyetindedirler. Sadakat vazifesi onlara vazifelerini «şahsen ifa etmelerini» emreder. Sadakat rabıtası mutlak surette şahsîdir.

Memurlar tüzüklerin kendilerine tahmil ettiği görevleri dikkat ve itina ile ifa ve bilhassa herkese karşı nezaketle muamele etmeğe mecburdurlar. Devletin menfaatlerini korumak ve kanunlara itaat etmekle mükelleftirler. Önceden müsaade almadan vazifelerini terk edemezler. Vazifeye sadakat, memurun hürriyetinden önce gelir. Sadakat vazifesi memur için grevin memnuiyetini istilzam eder. Statü devlet memurlarına, sadakat vazifesinden doğan doğruluğu tahmil etmektedir. Sadakat vazifesi Devlet memurlarını «ana yasaya ve Belçika kanunlarına aykırı» her türlü hareket ve faaliyette bulunmaktan ve hattâ vazifelerinden ayrıldıktan sonra da olsa, meslek sırlarını ifşa etmekten meneder. Sadakat vazifesi, memuriyetin sona ermesinden sonra da devam eyler.

Bu suretle, âmme hizmetinin diğer faaliyetlerle birleşmeyeceği tezahür eder. Belçika Statüsü bunu kat'î hükümlerle ifade etmektedir, «gerek bizzat Devlet memuru tarafından, gerek yardımcı veya eşi tarafından, memuriyet vazifelerinin ifasına zarar verecek mahiyet taşıyan veya memuriyet vakarına mugayir olan bütün işler Devlet memuriyeti sıfatı ile telif edilemez». «Bundan başka, Devlet memurları kazanç emeli güden hususî bir teşebbüsün, hattâ ücretsiz de olsa, memur ve temsilcisi olamazlar». Sadakat vazifesi, Devlet memurlarının hediyeler kabul etmesi memnuiyetini de izah eder. Devletin sadık hadimi mükâfatu, hizmetinin karşılığını ancak devletten beklemelidir. Statü, bunun gibi, tavsiye ve iltimasların kabulünü de yasak etmiştir.

Belçika Statüsü, Devlet memurlarının «vazifelerinde olduğu kadar, hususî hayatlarında da halkın emniyetini sarsacak veya memurluk şeref ve vakarını ihlâl edecek bütün işlerden sakınmalarını» tasrih etmektedir. Bir Dev-

let memurunun her zaman tavrı hareket ve kıyafetine itina etmesi icap eder.

Bu suretle, sadakat vazifesi âmmememurlarına devlet hizmeti icaplarına tam bir tebaiyeti empoze etmektedir.

Keza, Statü her ne kadar memurların siyasî hürriyetlerine riayet etmekte ise de, otoriter rejimlerde kabul edilen statülere de büsbütün benzemez değildir. Memurları ekseriya müşabih tabirlerle aynı vazifelerle görevlendirmektedir (¹).

§ 2. — Müeyyideler :

Devlet memurları tarafından ika edilen suçlar ekseri memleketlerde olduğu gibi, Belçikada da Ceza Kanunu mucibince cezalandırılmaktadır. Fakat Statü, bundan başka, tesis ettiği vecibeler için bir müeyyide sistemi vazetmektedir: Memurların şahsî mesuliyeti zararların tazmin ve tamirini temin ve inzibatî rejim hizmet usul ve kaidelerini ihlâl edenleri tecziye eylemektedir.

1 — Devlet Memurlarının Hukukî Mesuliyeti

Belçika hukuku Devlet memurlarının hukukî mesuliyetini geniş ölçüde kabul etmektedir, idare makamlarından ziyade, idare edilenlerin haklarından endişe duyan Belçika hükümeti, Devlet memurlarının şahsî mesuliyetini ananevi olarak hususî şahıslara karşı işlenen zararlı kusurlara hasreylemektedir.

Kendini Devlet geliri muhafız ve idarecisi olarak mütalâa eden Belçika hukuku, İsviçre ve Alman hukuku ile beraber memurların Devlete karşı mesuliyeti prensibini kabul etmektedir.

A. — Üçüncü şahıslara karşı mesuliyet prensibi bizzat Anayasa tarafından vazolunmuştur: Liberal zihniyet Belçikanın, VIII inci yıl (1799) Fransız Anayasası ile beraber kabul etmiş olduğu kovuşturma mezuniyeti sistemini açtı-

¹ 26 Ocak 1937 tarihli Alman Memurlar Kanunu, bu hususta 2-Ekim-1937 tarihli kral kararnameyle (Belçika) bazı benzerlikler arz etmektedir. Her iki metnin ruhu şüphesiz tamamen muhtelifdir. Belçikada kral karnamesinin kamu hizmetini siyasî tesirlerden uzak tutmak istemesine mukabil, nazi ideolojisi damgasını taşıyan Alman kanunu, aksine olarak siyasileştirmek emelindedir. Bununla beraber, Alman kanunun geniş ölçüde kullandığı sadakat vazifesinden doğan memurların vecibeleri ekseriya her iki metinde birbirine müşabihdir. Bu suretle Alman statüsü memurdan sadakat yemini istedikten sonra, Belçika karnamesi gibi, üstlere itaati, diğer memurlarla iyi arkadaşlığı, meslek sırrına riayeti, hediye kabul edilmemesini, resmî ve hususî hayatında memurluk şeref ve vakarına münafi her türlü hareketten sakınılmasını emretmektedir. Bununla beraber, bu benzerlik, Belçika statüsü yazarlarının Alman kanunundan bilgi edinmiş olduklarını göstermez. Benzerlik, sadece, ideolojik ayrılıkların, müşabih hükümlerin kabulünü intaç edecek müşabih teknik icapları istilzam etmesine mani olmayacağına isbat eder.

ca mahkûm etmektedir. 24 üncü madde şu hükmü muhtevirdir: «Vekiller hakkında yapılacak takibat müstesna olmak üzere, Devlet memurları aleyhinde idare işlerinden dolayı takibat icrası için önceden hiç bir mezuniyete lüzum ve ihtiyaç yoktur». Bu metinden, idare işlerinden dolayı, memurun şahsî mesuliyeti umumî prensibi istihraç edilmiştir. Bir çok hususî kanunlar, sonradan hususî ajan sınıflarına tatbik olunmuştur (1). Anayasanın 92, 93 üncü maddeleriyle geniş ölçüde yetkileri tesbit ve tesis edilen adalet mahkemeleri, özel şahıslar tarafından Devlet memurları aleyhine ikame olunan mesuliyet dâvalarını kabul etmişlerdir.

Şahsî kusurla hizmet kusuru arasındaki Fransız tefrikini reddeden Belçika mevzuat ve mahkemeler içtihadı, Medenî Kanununun 1382 nci maddesine dayanarak zarar tevliit eden bütün kusurları için umumiyetle Devlet memurlarının şahsî mesuliyetlerini kabul etmektedir (2).

Bazı kararnameler, kamu hizmetinin, memurlar için tesis ve ihdas ettiği vaziyeti göz önünde bulundurarak, bazan memurların mesuliyetini azaltmak emelindedir. Bununla beraber memurlar için Belçika rejimi Fransız jürisprüdans (mahkemeler içtihadı) sisteminden daha sert ve şiddetlidir. Memurun malî kudretsizliğinden dolayı ekseriya hayalî kalmak tehlikesine maruz bulunan mağdurun (zarar görenin) zararının tamir ve tazminine, imkân vermek için Devlet memurunun mesuliyeti umumiyetle Devletinkinden ayrılamaz. Ekseriya mağdur takibatın Devlet memurundan ziyade Devlet aleyhinde icra edilmesini tercih eder (3).

Kendi memurunun kusurundan doğan bir zarardan mutazarrır olan mağdurun zararını tazmin eden Devlet, memuruna rücu edebilir yani ödediği tazminatı memurdan isteyebilir. Memurlar sebebiyet verdikleri zararların bedelini* Devlete ödemekle mükelleftirler.

B. — Fransız jürisprüdansı (mahkemeler içtihadı) tarafından tanınmamış olan memurun Devlete karşı mesuliyeti, Belçika hukuku tarafından tanınmıştır. «Belçika İdarî geleneği, Devlete karşı memurun hudutsuz şahsî mesuliyetini kabul etmektedir.» Bu mesuliyetin hudutsuz karakteri onun tatbiki için bir mani teşkil eylemekte idi. Zararın büyüklüğü, kusurun ağırlığı ve memurun serveti ile ekseriya mütenasip değildi. İdare, memurun faaliyetini

¹ Bu kanunlar için, 1947 de Brükselde basılan Cyr Cambier'nin Âmme iktidarının ve devlet memurlarının mesuliyeti isimli eserinin 238 inci sayfasına bakınız.

² Bununla beraber Belçika mahkemeler içtihadının bu tefsiri bütün müellifler tarafından kabul edilmemektedir. Doktrini Fransız jürisprüdansı (mahkemeleri içtihadı) doktrinine bağlanan bilhassa Vanthier'nin, 2 inci basılış, Belçika idare hukuku isimli (1937) eserinin 504 üncü sayfasına bakınız (Droit administratif de la Belgique).

³ Belçikada, özel bir şahsın medenî haklarına her tecavüz vukuunda, âmme iktidarının geniş ölçüde mesuliyeti kabul edilmiştir.

pek ağır bir mesuliyet korkusu ile felce uğratmaktan ise, tazminat dâvasından vazgeçmeyi tercih etmekte idi.

İdarî teamül çok sert mesuliyet kaidelerini tashih etmişti. Bu suretle posta ve telgraf idaresi kabahatli (kusur işlemiş olan) memur tarafından ödenecek tazminat miktarını ancak zararın bir kısmı ile tahdit ediyordu. Bu usul, tazminat tutarını memurun servet ve mücrimiyeti ile zararın ağırlığına göre değiştirmeye imkân vermektedir. Bu sistemde zarardan ziyade kusur tazminat için ölçü hizmetini görmektedir.

Mesuliyet rejimi, zararın tazmin etme karakterini kısmen kaybetmekte ve yerini disiplin cezasına bırakmaktadır. Memurlar statüsünün umumileştirmek istediği sistem budur.

2 Ekim 1937 tarihli kararname memurların idareye karşı şahsî mesuliyeti prensibini vazetmekte, fakat ona inzibatî bir karakter vererek, kusurun ağırlığına göre hududunu belirtmektedir. «Malî mahiyette olan bu mesuliyet disiplin cezalarının tabikini gerektiren fiillerden doğan mesuliyetlere benzemektedir. Vekil idare konseyinin rey ve mütalâası üzerine, mesuliyeti tayin ve cezaı tesbit eder. Bu suretle, memurların Devlete karşı mesuliyeti rejimi, statünün itina ile tertiplendiği bir disiplin cezasından başka bir şey değildir.

2 —Disiplin Rejmi

Statünün onuncu faslı disiplin rejimine hasredilmekte ve ikinci fasılda yazılı memurun vazifeleri için sanksyonlar konmaktadır. Ceza Kanununun şümulüne giren fiillere ait cezalarla disiplin cezalarının istiklâlî prensibi de vazolunmaktadır. Şüphesiz, «Ceza Kanununun şümulüne giren fiiller için disiplin cezası tayin muamelesi tehîr olunur». Fakat, «Bu fiillerin neticeleri ne olursa olsun, İdarî makam disiplin cezasının tabikinde hâkim kalır».

Yolsuz hareket eden memurlar için birçok ceza derpiş edilmiştir. Evvelâ maneî cezalar; ıhtar, takdir, tevbih, sonra malî cezalar: aylık kesimi, aylık tenzili. Velhasıl vazifeye tesir eden cezalar: yer değiştirme, işten el çektirme, derece tenzili, memurluktan müsta'fi sayma ve azil. Cezaların pek nüanslı olarak derecelere ayrılması, kusurun ağırlığına göre tatbik edilecek cezanın daha iyi bir şekilde tayinine imkân vermemektedir. Fakat Belçika statüsü bilhassa hiyerarşik üstünlerin keyfi hareket ve muamelelerine karşı memurları korumakla temayüz etmektedir. Halbuki İngiliz Devlet hizmeti inzibatî garantilerden mahrumdur. Belçika sistemi ise, bazı memleketlerdeki rejimlerin hilâfına olarak hadden aşırı ve usule mugayir cezalara karşı Devlet memurlarını korumaktadır. Statü, «İlgili memur önceden dinlenmeden ve

kendisinden izahat alınmadan, hakkında salahiyetli makama hiç bir ceza teklifi yapılamıyacağı» prensibini vazetmektedir. Memur cezalandırılmadan evvel, her zaman kendisini müdafaa etmek imkânına sahiptir.

Cezanın düşünülmeden alelâcele verilmesini önlemek için tedbirler alınmıştır. Ceza kat'î olarak karar altına alınmadan evvel memurun müracaat ve itiraz etmeğe hakkı vardır. Statü, belki de Hollanda memurlar mahkemelerinden mülhem olarak, bu hususta her vekâlette müracaat encümenleri ve vekâletler arasında da bir müracaat encümeni tesis etmiştir. Bunlardan bazıları 2, 3, 4 üncü sınıf memurların ve diğer kısmı asıl memurların müracaatı içindir. Hakem encümeni mahiyetinde olan bu müracaat encümenleri tam bir tarafsızlıkla vazife görürler. Bunlara kıral tarafından tayin olunan bir hâkim başkanlık eder. Bu encümenler yarısı vekil tarafından, yarısı memurlar komitesinde temsil edilen meslekî teşekküller tarafından seçilen yardımcı üyelere mürekkeptir. Vekil, rey sahibi olmamak üzere bir greffier ile bir raportör memur tayin eder.

Mertebeler silsilesi prensibine riayet edilmek üzere, statü «muayyen bir dâvada bir yardımcı üye, hiç değilse, müracaat sahibi memurun derece ve mevkiine eşit idari bir mevkiye sahip bulunmadığı takdirde, yedeklerden memuriyet derecesi münasip birinin ikame edilmesini» derpiş etmektedir.

Müracaat encümenlerinin tarafsızlığını temin etmek ve müracaat sahiplerine güvenlik vermek için müracaat encümeni azalarının reddi ilgili tarafından istenebilir. Müracaat encümenlerindeki muhakeme usulü müracaat sahiplerinin haklarını muhafaza etmektedir. Statü, bunun esaslı kaidelerini tesbit etmiş ve ilgili memurun nasıl müracaat ve encümende şahsen nasıl isbatı vücut edeceğini göstermiştir.

Statü memura «kendisini müdafaa için vekâlet memurlarından veya emekli memurlardan birini veya bir avukatı ve yahut meslekî teşekküller temsilcilerinden birini seçmek hakkı» tanımaktadır.

Böylece, Belçika müracaat encümenleri Devlet memurları için, Hollanda'daki memurun mahkemeleri gibi, bir mahkeme, çehresi arz ederler. Bununla beraber, yetkileri çok daha mahduttur. Hakikî bir mahkeme olmıyan müracaat encümeni, işin tetkikinden sonra, yalnız gerekçeli bir mütalâa beyan ve mütemmim tahkikat icrasını tavsiye edebilir.

Müracaat encümenleri yalnız disiplin işlerine bakmakla kalmazlar, memurların sicil işlerine ait taleplerini de incelerler. Terfiin tarafsızlığını temin etmeğe ve Devlet himayesinin memurlara sağladığı avantajları da korumaya yardım ederler.

Kısım: 2 — Devlet Memurlarının Avantajları

Devlet memuru kendisini tamamiyle âmme hizmetine vakfetmek mecbu-

riyetindedir. Buna mukabil maddî ihtiyaçlarını temin endişesinden âzade bulunmalı ve Devletin himayesine mazhar olmalıdır.

Devlet himayesi bir kaç şekil altında mütalâa olunabilir. Memurların halkın hücumlarından korunmaları ve şeref ve haysiyetlerine vaki olacak taarruz ve tecavüzlerin Ceza Kanununa tevfikân cezalandırılması Devlete terettüp eden bir vazifedir. Memurlarına, mevki ve vazifelerine lâıyk bir yaşayış sağlamak da Devletin vazifeleri cümlesindedir. Statü, Devlet himayesine, başlıca üç şekil vermektedir: Devlet memurlarına ücret itası, terfî imkânı, vaziyette istikrar.

1 — Belçika statüsünde Devlet memurlarının ücreti iki unsur ihtiva etmektedir: Aylık, tahsisat ve tazminat.

Aylık Devlet memuru tarafından Devlete ifa edilen hizmetin kısmen karşılık ve mükâfatı olarak görünmektedir. Maaş baremlerinde «istenilen kabiliyet, vazifenin mahiyeti, çalışmanın devam müddetiyle tahmil edilen mesuliyetin ağırlığı nazara alınır». Bu baremler, ücretleri hizmetin değerine göre ölçerler.

Fakat bilhassa Belçika görüş ve anlayışında aylık Devlet himayesinin bir tezahürü olarak görünmektedir ⁽¹⁾. Aylık memurun geçim vasıtası olduğuna nazaran, hayat pahalılığına göre tahavvül etmelidir. Belçika statüsü şu prensibi vazetmektedir: «Aylık hayat pahalılığı endeksine göre değişmek üzere kiral tarafından tayin olunur ve hiç bir zaman asgarî geçim haddinden aşığı olamaz».

Bu suretle, Fransada sendikalistler tarafından övülen aylıklar için mütehavvil eşel sistemi, hiç değilse prensip itibariyle kabul edilmiş bulunuyor. Bununla beraber, hemen kaydedelim ki, Belçikada prensibin tatbiki harp dolayısıyla tehir edilmiştir. Hayat pahalılığı, ancak aylıklar vakit vakit, parça parça artırılmak suretiyle taviz edilmiştir. 1914 de aylıkların en yüksek derecesi ile asgarî derecesi arasındaki ayrılık 1 - 10 derece iken bu gün 1- 6 derecedir. Bununla beraber, mütehavvil eşel sistemi muhafaza edilmektedir. 1948 de yapılan aylıkların umumî revizyonu onu teyit etmiştir.

Revizyon aylıklar tutarının perakende fiyatlara göre tahavvülünü derpiş etmekte ve bu suretle onlara bir nafaka, bir geçim vasıtası karakteri sağlamaktadır.

Ücretin tediye tarzı aylıkların nafaka karakterini göstermektedir. Bir hizmetin bedeli normal olarak hizmetin ifasından sonra ödenir. Fransada aylıklar ay sonunda tediye olunur. Belçikada, Almanyada olduğu gibi, başlıca düşünülen nokta, Devlet memurlarına yaşama imkânı vermek olduğundan

¹ Belçika anlayışı burada Alman anlayışına yaklaşmaktadır.

aylıklar peşin verilecektir. 20 Haziran 1946 tarihli Naip Kararnamesi bu hal şeklini teyit etmektedir: «asıl memurlarla stajyerlerin aylığı peşin olarak ödenir».

Ay içerisinde vazifeden kat'i şekilde ayrılma halinde, aylık umumiyetle müktesep kalır, geri alınmaz. Bu aylığın bir hizmetin mükâfatı olmadığına en iyi bir delilidir. Hizmet karşılığı olarak değil ancak himaye fikriyle, memurun hizmet müddetinin hitamından sonra emekli aylığı şekli altında aylık itasına devam olunması da bunu isbat eder. Emekli aylığı bir mükâfat ve hizmet karşılığı değildir. Çünkü hiç bir hizmet ifa edilmediği halde ödenmektedir.

Vazife ifa ettiği sırada memur aylığından Belçikada hiç bir tevkifat yapılmamakta olduğundan, emekli aylığı bir tasarruf (ekonomi) mahsulü de değildir (1). Emekli aylığının meccaniliği Devletin memurlarına karşı olan şefkat vazifesiyle izah edilir. Çünkü Devlet, hizmetkârlarını himayeye borçlu olduğu için bir emekli aylığı ödemektedir. Bu suretle memurlar, hatta hizmet etmek kabiliyetinden artık mahrum oldukları zaman bile, emekli aylıkları ile ihtiyaçlarını karşılarlar. Hizmetin kat'î şekilde hitamından sonra, aylığın itasına devam olunması aylığın nafaka (geçim vasıtası) karakterini gösterir.

Aylığa ilâve edilebilen tahsisat ve tazminat da ücretin infak (iaşe) karakterini gösterir. Statü prensibi teyit etmekle iktifa ve aile tahsisatı ve doğum tazminatı derpiş etmektedir. Hükümet tarafından tesbit edilen bu tahsisat ve tazminat memurların hizmetlerinden ziyade ihtiyaçlarına bağlıdır. Bununla beraber statünün 68 inci maddesi gereğince başka tahsisat da verilebilir.

2 — Devlet memurlarının terfileri:

Devlet tarafından memurlarının himayesi, memurların Devlet hizmetinde kıdemi arttıkça malî vaziyetlerinin salâha kavuşmasını istilzam eder. Terfî sadakat ve fedakârlık süresinin mükâfatıdır. Fakat hizmetlerin düzeni, iyi teşkilâtlandırılması, en yüksek ve en iyi ücretli memuriyetlerin en kabiliyetli memurlara tahsisini gerektirir. Terfî ve terakki liyakatin bedel ve mükâfatı olmalıdır. Bu suretle kıdem ve ehliyet liberal sistemlerde terfî ve terakki kriteri olarak kabul olunmaktadır. İltimas ve siyasi mülâhazalar, aksine olarak, uzaklaştırılmalıdır.

Statü, bu gibi lüzum ve zaruretlere üzerine terfiin tarafsızlığını sağlamaya gayret etmekte ve memuru her türlü siyasi tesirlerden uzak bulundurmaya istemektedir. Birinci sınıf memurların terfi ve vekâlet idare konseyinin gerekçeli mütalâası alındıktan sonra bizzat kıral tarafından, ikinci sınıf memurların ki konseyin gerekçeli teklifi üzerine vekil tarafından icra olunur. Daha alt

¹ Belçikada aylıklardan ancak müteveffa memurun dul ve yetimleri için tevkifat yapılır.

sınıf memurların terfine idare konseyinin gerekçeli teklifine tevfikan idare şeflerince karar verilir.

İdare konseyleri, Devlet memurlarının terfiinde teknik mülâhazaları, siyasi düşüncelerden üstün tutmakla mükelleftir, idare konseylerinin alt sınıf memurların terfileri hakkındaki rey ve mütalâaları katidir. Birinci sınıf memurların terfilerine ait mütalâaları sırf istişarî mahiyettedir.

Madun memurlara gelince, bunlar için konseyin mütalâalarına mecburî olarak ittiba olunur, idari konseyi teknik yetkilere sahip tarafsızlıklarını muhafaza eden zatlardan tereküp etmektedir. Konseye genel sekreter başkanlık eder. Bunlara vekil servis şefleri ilâve edebilir. Bu suretle idare konseyi, personelin idaresi için vekilin teknik konseyi olabilir. Yetkileri memurların terfileriyle mahdut değildir, staj ve sicil üzerinde de yüksek mürakabe yetkileri vardır.

Sicil «memurun istidat ve değeri ve randıman ve liyakati hakkında idareyi aydınlatmak maksadiyle tesis olunmuştur». Terfi esnasında idareye ancak sicil dosyası rehberlik edebilir. Bu dosya memurun vasıflarını takdire imkân verecek vazifeye ait bütün vakaları ihtiva eder. Memurun notları fenadan pek iyiye ve müstesnaya giden bir değerlendirme şekli altında dosyaya kaydedilir ⁽¹⁾. Her türlü keyfi muamelenin önüne geçmek için, memurun hiyerarşik (mertebeler silsilesinde) âmiri tarafından teklif edilen not birinci ve ikinci sınıf memurlara ait olduğu takdirde, bizzat idare konseyi tarafından verilir.

Statü pek liberal bir düşünce ile sicil dosyasına kaydedilen notların ilgili memura gösterilip vize ettirilmesini emretmektedir. Statünün 57 nci maddesinde: «her memurun kendi sicil dosyasından bilgi edinebileceği» ifade edilmektedir. Böylece bir devlet memuru bilgisi dışında, dosyasına geçen bir notla meslekteki durumunun sarsıldığını, terakki ve yükselme yollarının kendisi için kapandığını görmeyecektir. Memur işlemediği bir suç ve kusurun veya kendisinde bulunmadığını sandığı bir noksanın dosyasına geçtiğini her gördüğü zaman, kendisini dinletmek imkânını muhafaza etmektedir.

Bu teminat Devlet memurları için pek kıymetlidir, çünkü terfileri sicil dosyalarına bağlıdır. Bununla beraber statüde derpiş edilen ve derece terfii ile aylık terfiinden ibaret bulunan iki türlü terfide, sicil rolü farklıdır.

Derece terfii, bundan faydalanan memurun İdarî hiyerarşide bir basamak daha yükselmesidir. Derece terfii ancak münhal vukuunda bahis mevzuu olabilir. Bu terfi en müstait memurların en mühim mevkilere getirilmelerine imkân verir. Bununla, personelin en iyi şekilde kullanılması temin olunmak

¹ Statü rakamlı bir not da derpiş ediyordu, teamül notların rakamla ifade edilmesini tehir etmiştir, fakat yeniden tesisi düşünülmektedir.

istenilmektedir. Bunun için memurlar liyakat ve kıdemlerine göre derece terfilerinden istifade ederler.

Keyif ve arzuya göre terfilere yol açacak olan iltimasa karşı tedbirler alınmıştır. Pek acele terfilerin önüne geçmek için kıdem mefhumu tamamiyle ortadan kaldırılmış değildir. Statünün 72 nci maddesi hükmüne göre «bulunduğu derecede iki sene vazife ifa etmeyen hiç bir memur üst bir dereceye terfi ettirilemez ⁽¹⁾». Derece terfi için üst makamın intihap ve tayinini kolaylaştırmak üzere mütemmim sınavlar açılabilir.

Filhakika bazı idarelerde bu imtihanlara başvurulmaktadır. Nitekim vekâlet müsevvidleri (bir müsveddeyi kaleme alanlar) büro şef yardımcılığına terfilerinden önce imtihana tabi tutulmaktadırlar. Fakat usul ve kanuna mugayir terfilere karşı en müessir teminat terfi tekliflerinin aleniyetidir.

Aylığın arttırılması aynı teminatı gerektirmemekte ve rolü mahdut bulunmaktadır. Aylık terfi memurun mertebeler silsilesindeki durumunu değiştirmeden ve ona yeni memuriyet verilmeden yalnız aylığın arttırılmasını temin eder. Memurun bundan faydalanması için hususi vasıflar araştırmaya lüzum yoktur, ekseriya kıdem kâfidir. Statüde «aylık artışları sicil ve kıdeme tabidir», denilmektedir. İdarî teamül aylık artmışları için ancak kıdemi göz önünde tutmuştur. Bununla beraber, ıslahatçılar sicile ehemmiyet atfetmek istiyorlar, halbuki teamül şimdiye kadar sicile ehemmiyet vermemiştir. Randıman endişesi, hattâ maaş artmış için de olsa liyakatin aranmasını icap ettirmektedir.

Hangi şekil altında mütalâa olunursa olunsun, terfi memurların gayretini artırır. Böylece, terfi Devlet memurlarının mukadderatını ıslah ederek vazifenin iyi görülmesini temin eder. Âmme hizmetinin istikrarı aynı neticeyi verir.

3 — Âmme hizmetinin istikrarı :

Devlet tarafından âmme hizmetine izafe edilen avantajlar arasında, vaziyetin istikrarı memurların en çok takdir ettiği bir şeydir. İdare (Devlet) hizmetkârlarından hususi teşebbüslerin istediğinden çok daha tam bir bağlılık ve fedakârlık ister, ama onları kendisine bağlayan bağ da ona göre çok daha sağlam ve kuvvetlidir. Âmme hizmetiyle memurun münasebet ve alâkası basit bir iş mukavelesi gibi kesilemez. Memuriyetin stabilitesi (istikrarı) servisin intizamı için ne kadar lüzumlu ise memurun emniyeti için de o kadar lüzumludur.

¹ Bununla beraber statünün 73 üncü maddesi, çok mühim hizmetler ifa etmiş olan çok değerli memurları münhal memuriyetlere tayin ve terfi ettirebilmek için bu kaideye muhalif hareket edilebileceğini derpiş etmektedir.

Belçikada Memurlar Statüsü bu istikrar ihtiyacını genişçe karşılamakta ve «muvakkat veya kat'î şekilde vazifeden ayrılma tarzları» başlığı altında âmme hizmeti ile memurun alâkasının muvakkaten veya daimî olarak kesilebileceği haller tahditçi bir zihniyetle derpiş edilmektedir. Statü memurun vazifeden ayrılışını üç stadda mütalâa etmektedir : Vazifenin inkıtai, açığa çıkarma, vazifeden kat'î şekilde ayrılma.

Vazifenin inkıtai (hizmetin tehiri) memurun vazife ile alâkasını tamamen kesmez, terfi haklarını mahfuz tutarak ve hattâ bazan aylıklarını ödeyerek sadece memuru vazife görmeden affeder. Silâh altına çağırılma, hastalık, müsaadeye müstenit sendikal hizmet ifası ve disiplin cezasına tahvil edilmeyen ve İdarî bir tedbir mahiyetinde olarak işten menedilme gibi müstesna hallerde, mahdut bir süreye münhasır olmak üzere memur muvakkaten hizmetinden ayrılmış olur ⁽¹⁾.

Açığa çıkarma ⁽²⁾ Açığa çıkarma, çıkarılan memurun vaziyetini daha ağır bir şekilde sarsar ve muayyen olmıyan bir zaman için memuru vazifesinden uzaklaştırır. Vaziyet muvakkattir, ilgili memurun âmme hizmeti ile rabitası tekrar tesis olunabilir. «Açığa çıkarılan her memur vekilin emrinde kalır; meslekî kabiliyete sahip bulunduğu takdirde, münhal vukuunda kadroya alınabilir»³(). Bu suretle, açığa çıkarılan memurlar kısmen memurların ihtiyatlarını teşkil ederler.

Memuriyetten kat'î şekilde çıkarılış — Bu şekilde vazifeden çıkarılan memurun âmme hizmeti ile tamamıyla alâkası kesilir. Kanuna muhalif olarak memuriyete tayin olunmuş olan ve meslekî kabiliyetsizlikleri görülen memurlar kat'î şekilde memuriyetten çıkarılır. Kanuna muhalif olarak tayin edilen memurlar, önceden haberdar edilmeden idarenin tek taraflı bir tasarruf ve kararıyle kat'î şekilde vazifeden çıkarılırlar.

Önceden haberdar edilmeden memurun kat'î şekilde vazifeden çıkarılmasına sebep teşkil eden haller statünün 107 nci maddesinde beyan edilmektedir. Bu suretle, tayinleri kanuna muhalif olanlar, Belçika tabiiyetini veya medenî ve siyasî haklarını kaybedenler, kanunlara veya anayasaya muhalif bir faaliyette bulunanların haberdar edilmeden vazifelerine kat'î şekilde son verilir. Açıkta olup da münhal bir memuriyete tayin edildiği halde, muayyen süre içinde vazifeye başlamayanlar, müsta'fi addedilenler, disiplin cezası olarak azledilenler ve vazifesini yapmaya mani olacak şekilde maluliyete düşenler hakkında da bu yolda hareket olunur.

¹ Bu tedbirler için statünün 101 ve 102 nci maddelerine bakınız.

² 30 Mart 1939 tarihli kiral karamamesine bakınız.

³ Statünün 106 nci maddesi.

Bunlardan başka meslekî kabiliyetsizlikleri kat'î şekilde tesbit edilenler de keza kat'î surette memuriyetten çıkarılırlar ⁽¹⁾. Bu sonuncu şekil statünün vazettiği bir yeniliktir, bir disiplin cezası değildir. Kabiliyetsizliklerinden dolayı çıkarılanlara yol tazminatı da verilebilir. Statü memurları suçlarından dolayı değil, kabiliyetsiz oldukları için vazifelerinden çıkarmaktadır. Keyfî hareketin önüne geçmek üzere, meslekî kabiliyetsizliğin tesbiti için ard arda iki defa «kötü» sicil notu olması şart kılınmıştır.

Bu sistem statü yazarlarının fikrine göre, fuzulî bir yük teşkil eden ehliyetsiz veya tembel memurların otomatik olarak tasfiyelerine imkân verecekti. Fakat Belçika İdarî teamülü şimdiye kadar bu usulü kullanmamış görünmekte ve kabiliyetsizliklerinden başka muahâze olunacak bir halleri bulunmayan memurları uzaklaştırmakta tereddüt etmektedir. Memuriyetin istikrara olan ihtiyacı, memurlarda vasıf araştırmaktan daha önce ve daha çok düşünülmeğe değer. Böylece, Belçikada memurların vazifelerine en ziyade normal usullerle son verilmektedir.

Statü yaş haddini dolduran memurları emekliye ayırmak suretiyle kat'î şekilde vazife ile alâkalarının kat'ini derpiş etmektedir. Statü memurun istifa hakkını tanımaktadır. Fakat memur yalnız kendi arzusu ile katî şekilde vazifesinden ayrılamaz. Âmme hizmetinin daimiliği memurun birden bire vazifesini terketmesine manidir.

Belçika hukuku istifanın ancak kabulden sonra fiil haline gelmiş olması prensibini vazetmiştir. Kendi arzusu ile istifa halinde, «memur, ancak usulen müsaade almış olması ve hiç değilse 30 gün evvel âmirlerini haberdar etmesi şartıyla vazifesini terkedebilir» ⁽²⁾. Âmme hizmeti rabıtası o kadar kuvvetlidir ki memur tek başına onu kesemez.

Devlete terettüp eden himaye vazifesi teminat altına alınmazsa, statü ile Devlet memurlarına bahşedilen avantajların kıymeti kalmaz. Memurlara, âmirleri tarafından haklarına riayet edilip edilmediğini kontrol edecek bir vasıta verilmelidir.

Belçika Statüsü yüksek idare ile memurlarının daimi iş birliğini organize ederek otoritenin kötüye kullanılmasını önlemek istemiştir.

FASIL III

İdare ile memurları arasında işbirliği

Memurların idareye iştiraki statü yazarlarına rehberlik eden temel prensiplerden biridir. Bu fikir 1937 de oldukça yeni idi. Devrin ekseri statülerinden daha liberal olan Belçika statüsü bu fikre geniş bir yer vermeğe gayret

¹ Statünün 108 inci maddesi

² Statünün 108 inci maddesi

etmektedir. Bununla beraber, hiyerarşik otorite prensibinin de muhafazasına itina ile çalışmaktadır. (1)

Personelin idaresi hususunda rey ve fikirlerini vekile bildirmek üzere, vekâletin umumî memurları bir araya toplanarak rey ve mütalâalarını beyan ederler. Bu, yukarıda görüldüğü üzere, staj, sicil ve terfi işlerinde yüksek murakabeye sahip olan idare konseylerinin rolüdür. Müracaat encümenlerinde de âzaların yarısı memurlardan mürekkep meslekî teşekküller tarafından seçilir. Böylece, memurlar disiplin işlerinin kontrolüne sıkı surette iştirak ederler.

Fakat bilhassa statü ile teşkil edilen «memurlar komitesi» Devlet memurlarına servis teşkilâtıyla işbirliği yapmak imkânını vermektedir. Statünün 109 - 114 üncü maddeleri mucibince her vekâlette memurlar komitesi teşkil olunmuştur. Bunlar, yarısı vekil tarafından tayin edilen ve diğer yarısı da bu hususta yapılan seçimlerde aldıkları rey adediyle mütenasip olarak meslekî teşekküller tarafından gösterilen ajanlardan mürekkeptir. Komiteye rey sahibi olmamak üzere genel sekreter başkanlık eder. Bundan başka vekâletler arası bir komite de buna benzer bir tarzda teşkil edilmiştir. Başvekil tarafından tayin edilen bir memurun riyaset ettiği bu komite âzalarının yarısı meslekî teşekküller tarafından seçilir ve öbür yarısı da başvekil tarafından tayin olunur.

Vekâletler arası memurlar komitesi, muhtelif vekâletlere mensup memurları alâkadar eden meseleleri tetkik ile mükelleftir. Vekâlet komiteleri ancak kendi vekâletlerine mensup memurlara ait meselelerle iştigal eder. Bütün memur komitelerinin salâhiyetleri mahduttur.

Belçika Statüsü, hiyerarşik otoriteye riayet ve hürmeti memurlarla idare arasındaki işbirliğine feda etmek istememiştir. Komiteler gündemlerine, çalışma şartlarının islahına ve servislerin organizasyonuna taallük eden meseleleri alabilirler. Statünün tadiline ait bütün teklifler hakkında komitelerin bilhassa rey ve mütalâaları alınır. Komite gündemi vekile sunar; vekil gündemi tasdik ve içtima tarihlerini tesbit eder. Riyaset vekilin temsilcisine aittir. Memurların temsilcileri reylerini vekile arz ederler, vekil kararın hâkimliğini muhafaza eder.

Şüphesiz İdarî teamül, vekilin memurlar komitesinin reylerini tasdik etmeği itiyat etmesine amil olabilir; böylece, fiilî karar salâhiyetini, yavaş yavaş komite âzalarına terkeder. Belçika tecrübesi bu tekâmül hakkında bir bilgi verememektedir. Harp statü mucibince teşkil edilmiş olan memur komitelerinin inhilâlâine sebebiyet vermiştir. Kurtuluşa sendikal muhalefet,

¹ Profesör Paul ve Visscher tarafından 1947 de Milletlerarası İdarî ilimler Enstitüsü Bern Kongresine arzulanan rapor. 7 nci Kongre zabıtnamesinin 345 inci sayfası.

statü ile derpiş edilen komitelerin tekrar tesisine engel olmuştur. 28 Ağustos ve 18 Ekim 1946 tarihli kararnamelerle muvakkat bir rejim tesis edilmiştir. Bununla beraber, yeni bir statü incelenmektedir. 1937 rejiminin esas prensipleri, hazırlanmakta olan reform tasarılarında muhafaza olunacak gibi görünüyor (1).

1937 statüsü, fiilhakika reform tasarılarına son vermemiştir. Statünün tekemmül ettirilmesi ve hükümlerinden bazılarının revizyonu bu gün gündeme alınmış bulunmaktadır.

On senelik tecrübe statünün bazı zayıf noktalarıyla aksaklıklarını göstermiştir. Bu tecrübe üzerine âmme hizmetinin şimdiki organizasyonunun islah edilmesi lüzumuna inanılmaktadır (2).

NETİCE :

Belçika statüsünün tatbiki ve alınan dersler:

Belçika Devlet Memurları Statüsü tecrübesi her şeyden evvel müesseselerin reformu için metinlerin yetersizliğini göstermiştir. Belçikada âmme hizmetinin şimdiki rejiminin zafiyeti 2 Ekim 1937 tarihli Kıral Kararnamesinin gayri mükemmeliyetinden ziyade tatbikatında görülen aksaklıklardan ileri gelmektedir (3). Statünün birçok hükümleri kâğıt üzerinde kalmıştır. İdarî itiyat (alışkanlık, teamül) ekseriya reform arzu ve iradesinden daha kuvvetli olmuştur, (alışkanlık sebebiyle bazı eski usuller terkedilememiş ve bir kısım yenilikler kabul olunmamış demek isteniliyor). Şimdiki organizasyonun eksiklikleri bunu isbat etmektedir.

İlkönce memur seçimi mekanizması tamamiyle tatminkâr değildir. 1937 islahatçıların, işe yaramayanları, ehliyetsizleri ayıklayıcı, ihraç edici bir tecrübe olarak vazetmek istedikleri staj, idari teamülde basit bir formalite olmuştur. Personel yokluğu stajı memurların öğretimine hasretmeğe imkân vermemiştir. Bu yokluk memurların staja kabullerini müteakip derhal servislerde kullanılmalarını intaç etmekte ve bu yüzden idare, sürelerin sonunda, bütün stajyerleri kadrolara kabule mecbur olmaktadır. Böylece staj bütün yetiştirici ve seçici karakterini kaybetmektedir.

Statünün vazettiği memurların seçimi sistemi tamamiyle hatalıdır. Aynı hatalara düşmemek için dersten Fransada istifade edilmiştir. Bunun için

¹ Bununla beraber, komite istişarı kalmakla beraber, yetkileri genişlemiş gibi görünüyor.

² Belçika İdarî İlimler Enstitüsünün 26 Nisan .1947 tarihli toplantısındaki müzakere ve raporlar.

³ M. Decler, Belçika İdarî İlimler Enstitüsünün 2 6 Nisan 1947 tarihli toplantısındaki beyanatında: «Devlet memurlarının statüsü, prensipleriyle derpiş edilince, muhafaza edilmesi gereken dikkate şayan bir eser teşkil etmektedir. Fakat tatbikatında her zaman statü yazarlarının fikirlerine göre hareket edilmemiştir», demiştir.

Fransada stajlar, 1945 de idare okulunun sıkı kontrolü altına konulmuştur. Belçikada memurların seçimi usullerinin ıslahı düşünölmekte ve İdare Okulunun bir tasarısı İncelenmektedir. Tasarıda «büyük okullar» ımızdan habersiz olan Belçika geleneğine muhalif bulunan Fransız örneğinden ilham alınmamıştır. Daha ziyade staja, statünün verdiği terbiyeci ve öğretici rolünü iade ederek stajyerlerin formasyonlarına ehemmiyet atfolunmuştur.

Memurlar seçiminin tarafsızlığını temin etmek için statü müellifleri tarafından sarfedilen gayretin de tamamen muvaffak olduğu söylenemez. Statü yazarlarının memurların seçiminde daimî sekreterliğe sağlamak istedikleri istiklâl de bazan şüpheli vaziyete düşmüştür.

Doğru söylemek lâzım gelirse, daimî sekreter ekseriya vekillerin baskılarına mukavemet etmeği bilmiştir. Bununla beraber, bazı reformlar sekreterin istiklâlini zedelemiştir. Şüphesiz, 3 Ağustos 1946 tarihli naip kararnamesiyle sekreterliğin Bütçe Vekâletine bağlanması, sekreterin hiç bir zaman vekile tabiiyetini tazammün etmez. Bununla beraber, sekreterliğin başvekâlet servislerine aidiyetinden elde ettiği prestiji azaltmıştır.

Böylece, bazı kere Fransada düşünölen âmme hizmetinin Bütçe Vekâletine bağlanması fikri, Belçika tecrübesinden alınan ders üzerine tavsiyeye şayan, görölmüyor. Belçikada daimî sekreterin muhtariyetinin çoğaltılması teklif olunmakta ve daimî sekreterin Devlet Şûrası âzaları arasından intihap ve kaydi hayat şartıyla tayini de bazı kere telkin edilmektedir. Böylece, daimî sekreterlik statü yazarlarının derpiş ettikleri gibi «hakiki hâkimlik» vasfı alırdı.

Statü ile tesis edilen memur seçimi kaidelerine vurulan darbeler, tarafsızlığını daha ziyade ihlâl etmiştir. Statünün 18 inci maddesi onu mümkün kılıyor ve «İdari, İlmî, teknik veya artistik yüksek değer taşıyan şahısların» seçilmesi için memurların seçimine ait şartlardan feragat edilmesine imkân veriyordu. Gerekçeli kararname ile bahşedilen istisnalar daha önce liyakatlarını isbat eden ve memurlar seçiminin alelâde kaideleri önünde eğilmeyecek olan şahsiyetlerin idareye kabul edilmesini temin ediyordu. Bu gibi istisnalar ancak servislerin ihtiyacı üzerine derpiş olunabilir.

Tatbikatta öyle görünüyor ki bazı yolsuzluklar irtikâp olunmuştur, istisnalar her zaman «yüksek değerli» şahıslara bahsedilmemiştir. Bu istisnaları icap ettiren şey her zaman hizmet menfaati değildir, siyasi mülâhazalar da bazan bunlara amil olmuştur. 12 Mart 1948 tarihli bir naip kararnamesi buna müdahale etmiştir. Bundan böyle, statünün 18 inci maddesi mucibince, memurların seçimine ait statü kaidelerine muhalif istisnalar kabulü için, alenilik tedbirleri alınması, vekil ile idare konseyinin istişaresi ve işin vekiller

heyetinde tezekkürü lâzım gelmektedir. Fikrimizce, statünün 18 inci maddesinin, statü müelliflerinin istedikleri gibi, ancak hizmet menfaati bahis mevzuu olduğu zaman kullanılabilceğini düşünmekte hata yoktur. Ahval ve cereyan eden muameleler memurlar seçiminin normal kaidelerine aykırı harekete müsaade etmenin tehlikeli olduğunu isbat etmektedir.

Memurların durumunun teminat altına alınmasını veya vazifelerin iyi görülmesini sağlamayı hedef tutan statünün diğer hükümleri varlıklarını muhafaza etmektedir. Aylıkların müteahvil eşel prensibi (1) ile pahalılık devrinde ücretlerin otomatik olarak ayarlama ile sosyal ihtilâfların önüne geçilecekti. Fakat harp ameli tatbikine engel olmuştur.

Disiplin cezalarının tarafsızlığını garanti edecek olan müracaat encümenlerinin çalışmaları da inkıtaa uğramıştır. İlk teşekkülleri esnasındaki ehemmiyet ve yetkilerini bu encümenlere iade için çalışılmıştır. Öyle görünüyor ki, her vekâlette mevcut idare konseyleri statünün kendilerine bahsettiği nüfuz ve kudretten faydalanmamaktadır. Personelin İdarî işlerin tedvirine iştiraki gereken vüsatı iktisap edememiştir. Yine Harb, statüde derpiş edilen memurlar komitelerinin çalışmalarına engel olmuştur, bu komitelerin tekrar tesisleri lâzımdır.

Servislerin en iyi bir şekilde tanzimi ve işlerin daha iyi yürümesini temin için alınması lüzumlu tedbirler idarenin mukavemeti ile karşılaşmıştır. Statüde bilhassa derpiş edilen meslekî kabiliyetsizlik sebebiyle kat'î şekilde açığa çıkarma hakkındaki madde hiçbir zaman tatbik olunmamıştır. Hükümet kifayetsiz memurları açığa çıkarmakta tereddüt etmektedir.

Memurların Devlete karşı mes'uliyeti hakkındaki statü kaideleri de tatbik edilmiş değildir ve tatbiki hakkında bir kiral kararname mevcut olmadığından 96 inci madde hiç bir zaman yürürlüğe girmemiştir. Fransada olduğu gibi, memurların halk topluluğuna karşı malî mes'uliyetsizliği idarelerin ekserisinde varlığını muhafaza etmektedir. Yüksek Belçika hukukçuları statüde derpiş edilen müdahale paktları sisteminin meşruiyetine itiraz bile etmişlerdir. Kanun statünün tatbikine engel olmaktadır.

Belçika Devlet Memurları Statüsünün en ağır zafiyetlerinden birine temas edeceğiz. Şüphesiz, statünün enteresan hükümlerinden çoğu kâğıt üzerinde (tatbiksiz) kalmış ise, bundan ekseriya harp mesuldür. Harp sendikaları felce uğratarak bilhassa sendikalizmin idareye girmesine mani olmuştur. İdarî itiyad (teamül, alışkanlık) statünün hükümlerinden daha kuvvetli olmuşsa, bu hal statünün kanun mahiyetinde olmanın kiral kararname müstenit nizamname şeklinde bulunmasından ileri gelmiş olabilir. Kanun şeklinde bir statü bir kiral kararnamesinden daha kuvvetli olarak idareye em-

¹ Aylıkların fiyat tahavvüllerine göre tayini prensibi.

poze edilebilir ve parlâmentonun tasdiğiyle kuvvetlenerek bir nizamname metninde bulunmıyan bir otoriteye sahip olurdu. Bir kanun ile tesis olunan âmme hizmeti reformu daha geniş ve daha müessir olabilirdi.

Fakat şurası muhakkaktır ki statünün tatbiki, yıkılması pek müşkil eski âdetlerle karşılaşmıştır.

Bir çok memleketlerde ıslahatçıların hedef tuttıkları gibi, ehliyetsiz memurları otomatik olarak vazifeden uzaklaştırmak, ikâ ettikleri zararlardan onları mesul tutmak için, staja ehliyetsizleri, işe yaramayanları ayıklayıcı, tasfiye edici bir imtihan, bir yoklama vazifesi vermek lâzımdır. Pek az memleket bu gayeye ulaşmıştır. Bunun sebebi bu kabil reformların memurların menfaatleriyle tezat halinde bulunmasıdır.

Müesses rejim ne kadar fazla liberal olmak isterse mukavemet de o nisbette artar ve onu kırmak o kadar güçleşir. Buna muvaffak olmak için metinlerde reformlar formüle etmek yetmez, onları tatbik edecek pek kuvvetli bir iradenin bütün idareyi canlandırması, harekete getirmesi de lâzımdır.

Belçikalı dostlarımızın Fransız âmme hizmeti ıslahatçılarına verebilecekleri ders budur. Liberal bir statü, hattâ Belçika statüsü gibi pek mükemmel de olsa, âmme hizmetine kusursuz bir organizasyon vermek için kâfi değildir. Bilhassa hiyerarşinin bütün basamaklarında yorulmadan, fütür getirmeden statü hükümlerini tatbik edecek bir iradenin bulunması da gerektir.

Fakat Belçika tecrübesi bize yalnız bu enerji dersini vermekle kalmamakta, Devlet memurlarına hürriyetlerinin garantisi için lüzumlu himayeyi bahşetmekle beraber, hükümet otoritesinin de sapaşğlam muhafaza edilebileceğini Öğretmektedir.

Memurun hürriyetiyle Devlet otoritesinin telifi, işte, birçok aksaklıklarına rağmen Belçika sisteminin elde ettiği dikkate şayan netice budur. Bundan şu hüküm çıkarılabilir: 2 Ekim 1937 tarihli kiral kararnameşi bu gün dünyada âmme hizmetini idare eden büyük kaide ve nizamlar arasında yer almaya lâyıktır.

GÖÇMENLERE YÜKLETİLEN MASRAFLARIN İNDİRİLMESİ VE FORMALİTELERİN BASİTLEŞTİRİLMESİ (1)

Çeviren : Naci ROLLAS

I. FASIL

Umumi Düşünceler

1. Kısım, Meselenin İzahı :

1. Bu raporun mevzuu bir taraftan göçmenlerin göç etmezden önce yerine getirmek zorunda oldukları formaliteleri ne gibi tedbirlerle sadeleştirmek gerektiğini belirtmek, diğer taraftan bu formalitelerin çıkarılabileceği masrafları indirmektir.

Bu masraflar ve formaliteler esasen diğer kategorideki seyahatlerin kinin tıpkısı olduğundan, umumiyetle bütün seyahatlerin durumu nazarı itibara alınmadan tetkik ve mütalâa edilemez. Şununla beraber mesele bu kadarla da kestirilip atılamaz. Göçmenlerin haiz olduğu hususi durumların aşağıdaki sebeplere binaen bilhassa ettüt edilmesi gereklidir.

a) Memleketi umumiyetle zor bir ekonomik durum sebebiyle terk eden ve yabancı bir memlekette yeni bir yuvanın kurulmasını gerektiren masraflara ve zorluklara karşı koymak mecburiyetinde kalan göçmenler mutat olduğu üzere formaliteleri, işlerin ağır yürümesini ve kendilerine yükletilen masrafları; kendi işleri, mesleki ihtiyaçları yahut sadece turist sıfatıyla bir yerden diğer yere giden seyahatlerden, daha çok sıkıcı bulmaktadırlar.

b) Mukarrer gaybubetlerinin uzunluğu ve daimiliği ve kendilerine iktisadi ve sosyal alanda uygun garantiler temin edilip edilmediğini tetkik zarureti dolayısıyla, çıkacakları memleket tarafından göçmenlere sık sık munzam formaliteler empoze edilmektedir. Diğer bir sürü formaliteler de iş pazarını himaye etmeyi düşünen ve muhtelif sebeplerle «endezirabl» olduğuna hükmedilen muayyen kimseler kategorisinden olanların göçlerini meneden, gidecekleri memleketlerce tahmil edilmektedir. Bunun bilhassa göçlere konulan mühim tahdidat ve göçmenlere, hususiyetle birinci dünya savaşından beri yükletilen türlü takyidat neticesi olarak hududu geçmek müsaadesini elde

¹ Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi İçtimai Meseleler Komisyonunun 8 inci oturumuna ait Genel Sekreter raporundan.

etmek için tedariki gerekli vesika ve masraf miktarını mühim bir surette artırdığı doğrudur.

2. Zaman kaybı, istenilen formalitelere, hem de çok kerre göç hareketini şaşırtan formalitelere; kendilerini uydurmağa çalışan göçmenlerin yenmek zorunda olduğu türlü müşküller ve masraflar, geçmişte göçü alâkadar eden meselelerle uğraşan muhtelif teşekküllerin çoktan dikkatini çekmiştir. Bazı ahvalde ilgili hükümetler, hususiyle işçilerin aileleri ile birlikte göç etmeleri hallerinde, idari formaliteleri basitleştirmek gayesiyle göç hareketini kolaylaştırmak bakımından iki taraflı anlaşmalar akteylemişlerdir.

Hükümetle ilgisi olmayan teşekküllerin, bu formaliteleri yerine getirmek için göçmenlere yardım etmek, bazan bu formalitelerin gerektirdiği masrafları ödemek bakımından izhar ettikleri gayretler aynı suretle zikre değer.

İkinci Dünya Savaşından önce hükümetler arası teşekküller uzun seneler, göçmenlerden istenilen formalitelerin basitleştirilmesi meselesiyle uğraşmışlardır. Ve eski MİLLETLER CEMİYETİNİN Milletlerarası ÇALIŞMA TEŞEKKÜLÜNÜN ve BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTİNİN teşebbüsleri berveçizir arz edilmiştir.

2. Kısım, Eski MİLLETLER CEMİYETİ tarafından girilen işler :

3. Kuruluşundan itibaren eski MİLLETLER CEMİYETİ haberleşme ve transit ORGANİZASYONU pasaport ve hudutlarda kontrol formalitelerini son derece azaltmağa çalışmış ve pasaport tiplerinin birleştirilmesi, vizenin kaldırılması ve yükletilen vergilerin indirilmesi yolunda terakkiler kayıt eylemiştir. Bu iş her türlü kategorideki seyyahlara ve binaenaleyh göç hareketine iştirak eden her şahsa da teşmil ediliyordu. (1)

4. Göçmenler lehinde bilhassa yapılan teşebbüslere gelince, bunlar denizaşırı bir memlekete gitmek üzere AVRUPAYI terkeden göçmenler için formalitelerin sadeleştirilmesine müteallikti. CEMİYETİ AKVAMIN himayesinde 10-14 Haziran 1929 da CENEVRE’de akdedilen konferansta göçmenler için bir transit kartının ihdasına müteallik bir anlaşma yapıldı. (2)

¹ Göçmenlere müşterek pasaport sistemi tatbikinin, pasaportlar KONFERANSINCA, gümrük formaliteleri ve doğrudan doğruya biletler konusunun ise 1920 de CEMİYETİ AKVAM tarafından davet edilen ve 1921 de toplantıya çağrılan ikinci pasaportlar KONFERANSI taraflarından incelendiğini zikretmek münasiptir¹

CEMİYETİ AKVAMIN haberleşme ve transit teşekkülüne bakınız: Pasaport, gümrük formaliteleri ve doğrudan doğruya biletler konferansı tarafından kabul edilen kararlar 21 Ekim 1920 Paristedir;

Doküman VIII. 1925.230 M. 641. C ve CENEVREDE 12 ilâ Mayıs 1926 da toplanan pasaport konferansı. Konferansın nihai kararı Doküman 2-VIII 1926.114. M. 320. C).

² 67. nci paragrafa bakınız.

3. Kısım, Milletlerarası İŞ ORGANİZASYONU tarafından girilen işler :

5. 1927 den beri Milletlerarası İŞ BÜROSUNUN muhtelif Komisyonları Cemiyeti Akvam ile işbirliği yaparak, şimdiye kadar istenilen müteaddit ve muhtelif kâğıtların ve vesikaların yerine kaim olmak üzere tek bir ad altında göçmenlere mahsus bir sadeleştirme yapmak imkânını incelemişlerdir. Böyle bir tedbirin faydası 1932 de toplanan Milletlerarası MUHACERET İSTATİSTİKÇİLERİ KONFERANSI tarafından, Milletlerarası muhaceret istatistikleri plâni üzerinde mukayeseyi ıslaha müsait görülerek, aynı suretle kabul edildi. Mamafih bu gayretler, istenilen neticeleri vermedi. 1939 da mesele Milletlerarası çalışma konferansının, 42 nci oturumunda, bir kararın mevzuu teşkil etti ve “derpiş edilen usulün tesirini ve yükletilen vergilerin tenzilinini işçi göçmenlerin menfaatına dokunan böyle bir vaziyeti ıslaha imkân vereceği” vakıası üzerinde İsrar etti ve idari konseyden «pratik bir hal şekline varma bakımından meselenin etüdüne nasıl tekrar ele alınabileceğini düşünmesini» talep etti.

6. Meselenin işçi göçmenlere ait bazı cihetleri, Milletlerarası ÇALIŞMA KONFERANSININ 32. nci celsesinde (Cenevre 1949) ve 1939 da muahharen kabul olunan bir anlaşmanın yerine kaim olmak üzere, KONVANSİYON tarafından tanzim edildi. Bu KONVANSİYON başlıca şu noktaları belirtti:

a) Uygun görülen durumlarda, her Aza Devlet tarafından salahiyetinin hudutları çerçevesi içinde, hareketi, seyahati ve işçi göçmenlerin kabulünü kolaylaştırma bakımından tedbirler alınacaktır. (KONVANSİYONUN 4 üncü maddesi) bu tedbirler idari formalitelerin basitleştirilmesini ihtiva edecektir. (KONVANSİYONUN 1 nci zeylin 6. nci maddesi ve II. nci zeylin 7.nci maddesi.)

b) İşçi göçmenlerin zatî eşyaları, âletleri ve teçhizatı, bazı şartlar altında, gümrük resminden muaf olacaktır. (KONVANSİYONUN III. üncü zeyli) (1).

7. Bu tedbirler Milletlerarası ÇALIŞMA KONFERANSININ aynı celsesinde işçi göçmenlere ait bir tasviye ile takviye edildi. Buna göre bilhassa:

a) Her memlekette göçmenlere ve ailelerine yardımcı vazifeli hayrına çalışan servis bunların idari formalitelerini ve mensup oldukları veya hicret ettikleri eski memleketlerine muhtemelen tekrar dönmelerinin zarurî kıldığı diğer teşebbüsleri kolaylaştıracaktır.

b) İşçi göçmenler hakkında iki taraflı anlaşmaları akti sırasında Âza Devletler (RÖKORANDASYONA) ekli, göçmenlerin ve mümkün olursa aileleri efradının hareketine, seyahatına, girişine, ikametine yerleşmesine müteallik idari formalitelerin yerine getirilmesinin basitleştirilmesi ve tesrii

¹ 52 nci paragrafa bakınız.

bakımından tedbirler almakta tarafların mutabık bulunmalarını şart koşan bir maddeyi ihtiva eden tip anlaşmanın hükümlerini hesaba katacaklardır. (1)

8. 1949 da Milletlerarası çalışma bürosu tarafından kabul edilen yeni milletlerarası program, göç hareketlerini teşçi etmek ve kolaylaştırmağı mevzu olarak ele aldığından, göçmenlerden istenilen formaliteleri sadeleştirmek zaruretine yeni bir mana ve bir ehemmiyet vermiştir. Bu mevzuu da kaydetmek icap eder ki, Milletlerarası Çalışma Bürosu idare Konseyinin bir kararına uygun olarak 25 Nisandan 9 Mayıs'a kadar CENEVREDE göç işleri için toplanan konferans, göç hareketlerini organize etmek bakımından bir yerden diğer yere göç edenlerin formalitelerine ait aldığı bazı kararları tavsiyeleri arasına ithal eylemiştir. Bu kararların metni II inci zeyilde neşredilmiştir. 2. Ekimden 16 Ekim 1951 e kadar NAPOLİ'de toplanan Milletlerarası ÇALIŞMA ORGANİZASYONU tarafından toplanan muhaceret KONFERANSI, diğerleri arasında göçmenlere mahsus tıbbî formalitelerin basitleştirilmesini incelemiştir. Konferans tarafından alınan kararlar 66. ncı paragrafta dercedilmiştir. Aynı zamanda kaydetmek icap eder ki, LOİT nin anket hey'eti, istişari mahiyetteki sıfatları ile birçok devletlerin carî İdarî formalitelerinden birkaçını basitleştirmeye ve çabuk yürütmeye teşvik eylemiştir. Bu hareketin neticesi raporun 56. 61. 62 ve 65 inci (Not) paragraflarında gösterilmiştir.

4. Kısım, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ORGANİZASYONU tarafından girilen hareketler :

9. Başlangıç olarak nakliyat ve haberleşme KOMİSYONU ve Ekonomik ve Sosyal Konsey himayelerinde, hudut ve pasaport formalitelerini birleştirmek, sadeleştirmek ve haddi asgariye indirmek bakımından - zira göçmenlere yükletilen formaliteler bundan müteessir oluyor - tahakkuk ettirilen işleri zikretmek icap eder. Bu iş vesikalara (pasaport, vize ve diğer evrak) ve formalitelere müteallik bir seri tavsiyeleri - 25/Nisan/1947 de mütehassıslar TOPLANTISI tarafından hudut formaliteleri ve pasaportları hakkında bir dünya konferansı hazırlamak için kabul edilen tavsiyeler - ve ezcümle Ekonomik ve Sosyal KONSEY'in 28/Ağustos/1948 de yedinci oturumunda kabul ettiği G 147 (VII) kararı ihtiva eden (2) bu karar Genel SEKRETERE "konsey'in noktai nazarına göre bütün ÂZA DEVLETLERİN HÜKÜMETLERİNE millî emniyetleriyle kabili telif tedbirler dahilinde pasaport ve hudut formalitelerini haddi asgariye indirme, sadeleştirme ve birleştirmenin arzuya şayan olduğunu bilmesini" ve nakliyat ve haberleşme KOMİSYONUNA, bu hususta tahakkuk ettirilen terakkiler hakkında bir rapor vermesini, vazife

¹ Yerleşme referansı başlıca göçlerde tatbik edilir.

² E/436 doküman, göçler için hususi bir ehemmiyeti haiz bulunan bu tavsiyelerin metni I. zeyilde arz edilmiştir. EI/1053 dokümanı.

olarak tevdi eylemiştir. Komisyon üçüncü, dördüncü ve beşinci oturumunda bu sahada tahakkuk ettirilen terakkilerin etüdüne devam etti ve Genel Sekreter bu incelemeyi takip etmek ve Komisyona altıncı oturumu için bir rapor vermekle vazifelendirildi. (1)

10. Bilhassa göçmenlere ait formalitelere gelince, Milletlerarası ÇALIŞMA ORGANİZASYONU tarafından, Çalışma Teknik GRUBUNUN ilk içtimaında Koordinasyon İdarî KOMİTESİNİN muhaceret lehinde, göçmenlere mahsus İdarî formalitelerinin sadeleştirilmesi hakkındaki bir etüdün ihzarına yapabileceği yardımın ne olacağını tetkik etmesi, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTIN'dan rica edildi. (2).

Sosyal meseleler KOMİSYONU altıncı oturumunda, diğer projeler tahakkuk ettirildiğine ve kaynaklar emre amade bulundurulduğuna göre, bu meselenin bir etüdüne girilmesini tavsiye etti. (3) Sosyal MESELELER KOMİSYONU yedinci oturumunda bu etüdü 1951 ve 1952 seneleri çalışma programına ithal eyledi. (4) Bu rapor Komisyonun kararına verilen sonucu teşkil eder.

5. Kısım, bu raporun vücuda getirilmesinde faydalanılan bilgilerin kaynakları :

11. Komisyonun oturumlarına ait muhtelif raporlarda tebellür ettirildiği veçhile nakliyat ve haberleşme KOMİSYONUNUN himayesi altında tahakkuk ettirilen çalışmanın da göçmenler için kıymetli olduğu ve dolayısıyla bu sonuçlar üzerine yapılacak her türlü etüdlerin temelini teşkil etmesi lâzım geleceğini kabul ile beraber bu raporda münderiç tahlilin hazırlanmasında bu çalışma münasebetiyle Genel Sekreter tarafından toplanan malûmattan bilhassa istifade edilmiştir. (5) Bu müşahade Ekonomik ve Sosyal KONSEY tarafından bir dünya hudut ve pasaport formaliteleri konferansının akdini hazırlamak için 1947 Cenevrede yapılan Eksperler toplantısı tarafından formüle edilen tavsiyeleri icra mevkiine koymak üzere noktai nazarları ve elde ettikleri terakkileri bildirmeye 1947, 1948 ve 1950 senelerinde davet edilen 47 hükümetin cevabına tetabuk etmektedir.

Bilâhare bu mesele mevzuubahis olduğu zaman bu malûmat **kaynakları nakliyat ve haberleşme hakkında Anket** adı altında gösterilecek, Eksperler toplantısı da 1947 Eksperler TOPLANTISI adı altında zikredilecektir.

¹ E/1980 doküman.

² Doküman E/1341, 73, paragraf.

³ Doküman E/1678 zeyil IV. 68. Paragraf.

⁴ Doküman E/1982. III. üncü zeyil.

⁵ 9 uncu paragrafa bakınız.

12. Öte taraftan, diğer sınıf seyyahlar kategorisine karşılık göçmenlerin göğüs germek zorunda oldukları hususi meseleler hakkında bilgilere ihtiyaç vardı: Bu munzam bilgiler:

a) Göçmenleri diğer kategorideki seyyahlara kabili tatbik formalitelerden muaf kılmanın veyahut tek başına göç edenlerin sahip oldukları kolaylıklardan istifade ettirmenin lüzumlu olup olmadığı.

b) Halen göçmenlere tatbik edilen formalitelerin, usullerin kaldırılıp basitleştirilip yahut da daha az masraflı ve daha çabuk bir hale konulup konulamayacağı hususlarını tayin ve tesbite imkân verecekti.

13. Bu munzam malûmatı toplamak için Genel Sekreter 1950 Aralık ayında hükümetlere, muhtelif devletler tarafından istenilen formaliteleri ve mümkün olan sadeleştirmeyi mevzu olarak alan bir sual varakası gönderdi. 25/Ocak/1932 de Genel Sekreterlik aşağıdaki hükümetlerden cevap almıştı. ARJANTİN, AVUSTRALYA, BELÇİKA, KANADA, ÇİN DANİMARKA, MISIR, AMERİKA, FRANSA, YUNANİSTAN, HİNDİSTAN. ENDONEZYA, IRAK, İRAN, İSRAİL, İTALYA, MEKSİKA, NOVEÇ, YENİZELANDA PAKİSTAN, HOLLANDA, FİLİPİNLER, PORTEKİZ, İNGİLTERE, ŞİMALİ İRLANDA İSVEÇ, TÜRKİYE, BİRMANYA BİRLİĞİ, VENEZÜELLA, YEMEN ve YUGOSLAVYA (1) Bu malûmat kaynağı aşağıda, göçmenler hakkında ANKETLER adı altında zikredilecektir.

14. Göçmenlerden istenilen formaliteler meselesinin etüdünde mütehasşis müesseselerin iktisap ettikleri tecrübeden istifade için, Genel Sekreterlik fikir ve telkinlerinden bu raporun hazırlanmasında faydalanabilen Milletlerarası çalışma organizasyonunun ve Milletlerarası mülteciler teşkilâtının fikirlerini almıştır.

Milletlerarası Mülteciler Teşkilâtından alınan malûmat, temel birlik olarak kabul edilen mülteci ailelerin muhaceretine dair bu teşkilât tarafından kabul edilen politikayı ve bu politikayı mevkii icraya koymak gayesiyle mey-

¹ 1947 Eksperler toplantısının tavsiyelerinin icra mevkiiine konulmasına ait, hükümetler tarafından verilen cevaplar doküman E/VN. 2/99 (1951) ve ek 1 ve ek 2 conn; bu sonuncu vesika aynı zamanda üç anket neticesinden alınan cevaplar sınıfından olup Avrupa, Asya ve Uzak Şark Ekonomik Komisyonları tarafından verilen bilgilerle tamamlanan bir toplu görüşü ihtiva etmektedir. 2) Sual varakası Azâ Devletler hükümetine bilâhare beynelmilîel göç hareketlerine iştirak eden ve mesele ile bilhassa alâkası ve bu mevzuda vesikalara malik. Aza olmayan bazı Devletlere de gönderildi.

3) Bu cevapların metni - hükümetle ilgili olmayan teşekküllerden alınan cevaplar (16. paragrafa bakınız.) Bu raporda derç edilmemiştir. Bu vesikalara BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI merkezinde müracaat edilebilir. Bu vesikalar muhaceret sahasındaki teknik faaliyetleri dolayısıyla istifade edebilsinler diye ilgili hususi müesseselerin emirlerine âmade kılınmıştır.

dana getirilen muhtelif teknik işleri göstermektedir. Bu bilgilerin özel karakteri sebebiyle L'OIR'ın tebliği, Sosyal meseleler komisyonunun ayrı olarak neşredilmiştir.

15. Milletlerarası çalışma organizasyonundan alınan vesikalarda anlaşıldığına göre, bazı LÂTİN AMERİKASI HÜKÜMETLERİNİN, muhaceret hareketlerinin düşünülen inkişafı bakımından bilhassa mühim olan muhaceret hakkındaki anketlere cevap vermediklerini kaydetmek icabeder; kezalik bu memleketlere ileride gelecek göçmenlerden istenilen vesikalara ait bilgiler, L'OIT tarafından hazırlanan ve 1949 Birleşmiş Milletler Teşkilâtına sunulan bazı lâtin Amerikası memleketlerin muhacir alma politikası hakkında neşrettikleri millî monografiden alınmıştır. Muhtelif anketler; yapıldığından beri vukua gelen değişiklikler sebebiyle bu bilgilerden bazılarının artık bugünkü durumu aksettiremeyeceğini kaydetmek icap eder.

16. Göçmenlerin, kendilerinden istenilen formaliteleri yerine getirmek için karşılaştıkları günlük meseleleri halletmek itiyadında olan, hükümetle ilgisi bulunmayan teşekküllerden bilgi istemenin kezalik lüzumlu olduğuna hükmedildi. Genel Sekreterlik tarafından gönderilen sual varakalarına cevap olarak 25/Ocak/1952 de aşağıdaki teşekküllerden malûmat alındı; KANADA genç hristiyan kızlar Birliği ALYANSI, American Joint Distribution Committee, Australien Concil for Canadian Jewish Congress, international Social Service, Serbest Sendikalar Milletlerarası Konfederasyonu ⁽¹⁾ Herbrew Sheltering And Immigrant Aiet Society, Milletlerarası Patronlar Organizasyonu, Ünion Catholique Service Social Et Inarnational, Organisetion Mondial Agudes Israel ⁽²⁾ Union catholique International de Service Social.

17. Formalitelerin basitleştirilmesi ve göçmenlere yükletilen masrafların indirilmesi meselesi, NEWYORK'da 16-22 Nisan 1952 de toplanacak olan BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLÂTI ve Milletlerarası çalışma ORGANİZASYONU himayesinde, göçmenlerle ilgili hükümet dışı teşekküllerin 3 üncü konferansının gündemine konuldu; bu konferansın ihzari mahiyetteki çalışmasının, içtimai meseleler Komisyonunun emrine verecek çok sayıda vesika toplamasına imkân bahşedeceği düşünüldü. (69 uncu paragrafa bakınız.)

¹ Hür Sendikalar Milletlerarası KONFEDERASYONUNDAN alınan cevap Hür Sendikalar MERKEZİ, İTALYA Sendikaları KONFEDERASYONU, ALMAN Sendikaları Federasyonu ve HOLLANDA Sendikaları FEDERASYONUNDAN verilen malûmatı ihtiva etmektedir.

² Milletlerarası patronlar teşkilâtından alınan cevap Canadian Monufactures Association ve çalışma mevzuuna ait Milletlerarası meseleleri tetkike memur HOLLANDA Patronlar Federasyonundan alınan bilgileri ihtiva etmektedir.

6. Kısım alınan bilgilerin genel karakteristiği :

18. Önceki paragrafta sıralanmış bütün kaynaklardan alınan tam olmaktan uzak bilgiler ekseriyeti itibariyle göçmen alma ve göçmen çıkarma bakımından önemli olan memleketlere aittir. Genel olarak, sekreterlik göçe müteallik formalitelerle ilgili tafsilâtlı bilgiyi göçmen çıkaran memleketlerden daha çok göçmen kabul eden memleketlerden almıştır. Transit işine gelince, bir yere yapılacak göçler (immigration) hakkındaki ankete karşılık olarak alınan pek az malûmat bu transit meselesinin göçmenlerin özelliği bakımından umumiyetle bütün yolcuları mevzuunun içine alan, nakliyat ve haberleşme KOMİSYONUNUN çalışması sırasından başka bir zamanda tetkiki gerektiğini makul gösteremez. Eğer meselenin elemanlarından biri münferit göçmenlere tevafuk ediyorsa, bu bazı memleketlerde göçmenler için transit kartları bulunduğundandır.

19. Hükümetlerden alınan cevaplar sureti umumiyede lüzumlu formaliteler bakımından, esaslı değişiklikler ve göçmenler lehine İslâhat yapılması zaruretini belirtmeksizin mevcut vaziyeti tarif ve tavsif etmişlerdir. Buna karşılık hükümetle ilgisi bulunmayan teşekküller, mevcut formalitelerin sadeleştirilmesi ve bunlara ait masrafların indirilmesi zaruretini hakkında İsrar etmekte bilfiil müteahhirlir. Bu hükümetlerin müşahadelere, mezkûr formalitelerin karışıklıklarını, istenilen vesikaların çokluğunu talep olunan masrafların yüksekliğini, izin vermekte idari makamların ağır davranışlarını aynı surette muhtelif hükümetler tarafından kabul edilen şartlar içinde bile yeknesaklığın yokluğunu meydana çıkarmaktadır.

20. Kayda değer ki muhaceret hakkında anketlere verilen bazı cevaplardaki not ve tetkiklerin çoğu ister göçmenlerin ticari ve sınaî hayata alınmalarına dair olsun, isterse yaşlı yahut mahdut kabiliyetli kimselerin kabul şartlarının ağırlaştırılmasına dair olsun, bu kimseler ailevi sebeplerden dolayı göç etseler bile, göçmen kabul eden memleketlerde meriyette bulunan pratik ayrımalara aittir; aynı surette bazı ırklara, Milletlere, ve dinlere mensup göçmen namzetlerinin aleyhine tatbik olunan tefriklere de itiraz edilmektedir. Bu meselelerin, memleketi terk etmek hakkı da dahil, (İnsan Hakları Beyannamesinin 13 üncü maddesinin 2 nci paragrafında) bu anketi ve milletler arası plân hakkında bir hareketi haklı gösterebileceğini kabul etmekle beraber, eğer Ekonomik ve Sosyal Konsey buna karar verirse Genel Sekreterlik bu meselelerin, formalitelerin basitleştirilmesi ve göçmenlere yükletilen masrafların indirilmesine inhisar eden ve bazı sınıf göçmenlerin kabulünden çıkan meseleleri nazarı itibare almayan hali hazır raporun çerçevesi içinden çıkacağını tahmin etmektedir.

21. Aynı suretle bu rapor, göçmenin mensup olduğu memlekettten hare-

ketinden ve göç edeceği memlekete girişi ile ilgili olandan başka formaliteleri ve masrafları tetkik etmemektedir.

22. Göçmenin yeni yurdunda karşılamak zorunda bulunduğu masraflar ve formaliteler ve aşağıdaki meseleler, o halde bu raporun çerçevesi içinden çıkmaktadır:

- a) İkamet müsaadesi ve bu müsaadenin yenilenmesi,
- b) Bir san'at veya memuriyet ifasına müsaade,
- c) Yabancı işçi kullanmanın gerektirdiği malî mükellefiyetler,
- d) Göçmenin ailesinin ihtiyaçlarına yardım olmak üzere paranın transferi,
- e) İçtimai sigorta haklarının transferi.

Mezkûr karşılıklı mükellefiyetler ekseriya ağır olduğu halde bu meselelerin mantıkî olarak göçmen hareketlerinin ortaya çıkardığı problemleri tetkik eden bir etüdün çerçevesi içine giremeyeceği ve bunlara hususi bir dikkat atfetmenin, münasip Milletlerarası teşekküllere raci olacağı tahmin ve takdir edilmiştir.

II. FASIL

Göç (Emigration)

1. Kısım pasaport ve çıkış vizesi :

22. Muteber bir pasaporta malik olmak fiiliyatta bir memleketi terk etmek veya bir memlekete girmek için umumiyetle kabul edilen bir şarttır. Bu böyle olunca, bir memleketin topraklarından çıkılırken pasaport ibraz etmek mecburiyetinin kaldırılmasının, eğer girilen memlekette aynı tedbirler bu hükümet tarafından alınmamışsa, hiç bir manası yoktur. Nakliyat ve Haberleşme Anketlerinin neticeleri gösteriyor ki, pasaportun her yerde kaldırılması hali hazırda kabili tahakkuk değildir, ikinci dünya harbini takip eden devrede, mütekabiliyet şartıyla bu mecburiyetin iki âkit tarafın teb'alarından istenmemesi hususunda iki taraflı bir çok anlaşmalar aktedildi; bununla beraber bu anlaşmaların umumiyetle göç hareketleri için pratik bir ehemmiyeti yoktur. Zira bunlar bermutat sadece o memlekette kısa bir müddet oturmak niyetinde olan yabancıya tatbik olunmaktadır.

23. Bazı ahvalde İsrail, Venezüelâ ve Yugoslavyada olduğu gibi, pasaport ve hususi çıkış vizesini ihtiva etmiyorsa yahut muayyen bazı makamların vizesini taşımiyorsa pasaport gayri kâfi sayılıyor. Belki bu şart millî toprakları terkeden bütün şahıslara yahut yalnız mevzuubahis memleketin tebaalarına veyahutta sadece yabancılara tahmil edilmiştir. (Bilâistisna herkese, yahut sadece bazı memleketlere mensup olanlara).

2. Kısım, yapılan talebi teyit için lâzım gelen vesikalar :

24. Bir pasaport talep edebilmek için müstakbel göçmen umumiyetle ba-

zen pasaport gibi üzerinde taşımak zorunda olduğu bir çok vesikalar temin ve tedarik etmek mecburiyetindedir. Bu vesikaların elde edilmesi bir pasaport tedariki için gereken masraflardan daha masraflı bir takım formalitelerin tamamlanmasını icap ettirir. Ne nakliyat ve haberleşme anketleri ne de göçlere ait anketler, bu vesikaların icap ettirdiği formaliteler ve diğer işler hakkında bir malûmat getirmemiştir; bunun tabii neticesi olarak göç kabul eden muhtelif memleketlerce istenilen tamamlayıcı vesikaların mukayeseli bir tablosunu yapmak mümkün olamamıştır.

25. Muhtelif tipteki vesikaları gösteren, aşağıdaki liste hükümetlerin cevaplarında zikredilen vesikalar yardımı ile vücuda getirilmiştir; bu vesikalar mahiyetlerine, yani göçmenlerin Devlete karşı olan mecburiyetlerine ait bulunmalarına, cemaatlere, yahut ailelere veyahutta göçmenlerin ve ailelerin menfaatlerinin himayesine göre gruplandırılmıştır. Buna aykırı olanlar hariç, bu vesikalar bütün Milletlerarası yolcu kategorilerinden istenmektedir.

26. 1 veya müteaddit hükümetler tarafından talep edilen vesika tipleri ve göçmenlerin Devlete, Cemaate yahut aileye karşı olan mecburiyetleri

a) Hüviyet cüzdanı : Doğum vatandaşlık ve evlenme;... ilâh kâğıtları seyahatlerinin gayesi ne olursa olsun bütün seyahatlardan istenir. Bir çok memleketlerde müteaddit tipteki vesikalar bu kategoriye dahil olabilir. Bu suretledir ki İsrail gibi bazı memleketlerde doğum yeri ve tarihine ve diğer kimlik bilgilerine ait bu formaliteler yeminli bir beyanname şeklini alırlar; bu beyanat istenilen vesikaları tedarik etmek imkânsızlığı içinde bulunan her şahıs tarafından yapılmak mecburiyeti vardır.

b) Nüfus kuyudatından terkin vesikası: bu vesikalar meselâ Belçikada (orada Nahiye Memurları tarafından verilir) ve İsveçte (mahallî papaslar tarafından verilir.)

c) Askerliğe ait vesikalar: Muhtelif memleketlerde bu vesikalar (bazan umumiyetle bütün Seyyahlardan, bazan yalnız göçmenlerden) yürürlükte olan kanunlara uygun olarak askerî mükellefiyete tabi tutulabilecek kimselerden istenir.

d) Malî mükellefiyetlere ait vesikalar: ilgilinin vergi babında bütün mükellefiyetlerden, şanj nizamlarından, ihraç lisanslarından ve gümrük formalitelerinden beri olduğunu bildiren bu vesikalar aynı suretle, gerek umumiyetle bütün seyahatlardan, gerekse bazı memleketlerde sadece göçmenlerden istenebilir.

e) Polisten alınan vesikalar: Bu vesikalar, Norveçte olduğu gibi, göçmenin azimetine mâni bir hali olmadığını tasdik eden, yahut Filipinlerde olduğu gibi Emniyeti Umumiye bakımından bu harekete hiç bir engel bulunmadığını bildiren meşruhattır;

f) Diğer vesikalar: Başka tip vesikalar da muhtelif millî nizamnamelerle göçmenlerden istenebilir. Meksikada yalnız başına Seyahat eden Kadınlar kocanın müsaadesini ihtiva eden bir vesika ibraz etmek mecburiyetindedirler; Fransa yabancılardan ve mültecilerden muhaceretleri anında, kira babındaki bütün borçlardan beri olduklarının delilini ister; Yugoslavya: i) salâhiyetli halk komitesinden, göçmenin Devlete olan bütün borçlarını ifa ettiğini bildiren bir sertifika ve ii) eğer hususî İlmî bir sahada yahut başka bir faaliyet sahasında bir mütehasıs mevzuubahis ise meslekî ihtisaslar için talebi yapan kimseden salâhiyeti] federal makamların müsaadesi talep edilir.

27. Hükümetler tarafından göçmenlerin ve ailesinin menfaatlerini himaye bakımından istenilen vesika tipleri :

a) Gideceği memleket tarafından kabul edileceğini bildiren teminat bazı memleketlerde pasaport vermenin birinci şartı olarak, talebi yapan kimsenin bir giriş vizesi alacağını tasdik eden bir vesikanın ibrazı talep edilir.

b) Ve yabancı memlekette bir iş bulunduğunu bildiren kat'î bir vesika: pratikte göçmen çıkaran bütün memleketler yabancı memleket için işçi toplama şartlarına olduğu kadar, pasaport isteyen kimselerin gitmek niyetinde oldukları memleketlerde kendilerini bekleyen şartlarla da alakâdar olmaktadır. Bunun neticesi olarak göçmen bir iş mukavelesi ibraz etmek zorundadır. Hindistanda, göç eden mütehasıs işçiden (¹) ilgilinin memleketini bir göç ajanı tarafından davet edilmeksizin kendi arzusu ile terkettiğini tasdik eden bir beyan istenmektedir. Meksikada ve Filipinlerde işçi göçmenler iş mukavelelerinden başka tekrar vatana avdetlerini garanti eden bir vesika tedarik etmek mecburiyetindedirler;

c) Sağlık vesikası yahut aşı kâğıdı: Bu vesikalar umumiyetle gidilen memleket tarafından istenilmektedir. (38 inci sayfaya bakınız.)

Bununla beraber hastaların azimetini önlemek ve sıhî sebepler dolayısıyla kabul edilemeyecek olan göçmenlerin geriye dönmesinden kaçınmak için, göçmen kabul eden birçok memleketler seyahatlardan pasaport verilmezden önce bir sağlık ilmhâberi veyahut bir aşı kâğıdı isterler;

d) Küçükler için istenen müsaade : Kanunun talep ettiği muayyen yaşa henüz basmamış küçükleri himaye bakımından bazı memleketlerde mer'iyet mevkiinde bulunan kararlar, muhaceret permisi verilmezden önce hususi bir müsaadenin ibrazını icap ettirmektedir. Birçok ahvalde pasaport verilmezden önce yalnız başına göç eden bir küçükten ebeveyninin veyahut vasisinin müsaadesi istenilir. Diğer hallerde, meselâ Avusturyayada, küçüklere verilen izinin resmî bir daire tarafından verilmesi mecburidir;

e) Ailenin ihtiyaçlarını temin edeceğini bildiren vesika ; Bazı memleket-

¹ Mütehasıs işçilerinin toplanması hükümetin müsaade ve kontrolüne bağlıdır.

lerde, Danimarka ve Norveçte olduğu gibi, göçmen namzetleri kendilerine refakat etmeyen zevce ve çocuklarının (meşru veya değil) kendilerini geçindirecek kadar yeter kaynaklara malik bulduklarının, hattâ kâfi derecede bir kefalet akçasının mevcudiyetini bildiren maddî bir hücetini ibraz etmek mecburiyetindedirler.

3. Kısım, formaliteler :

28. Muhaceret Anketlerinde olduğu gibi, nakliyat ve haberleşme hakkındaki anketler, bilhassa 1947 deki Eksperler Toplantısının bu mevzuda formüle ettiği tavsiyelere göre bir pasaport almak için yerine getirilecek formaliteler hususunda bir takım bilgiler vermişlerdir. Göçmen çıkaran başlıca memleketlere ait olan bu malûmat aşağıdaki paragrafta hülâsa edilmiştir. Bu muhtelif doneler etüd edildiği zaman, bilgilerin meselenin bu eşkâline tetabuk etmediğini ve kezalik yolculara yükletilen yükü, ancak istenilen bütün Sertifikalar, fotoğraflar ve tasdiklerle... ilâh birlikte tekâmül etmiş talebin yapıldığı andan itibaren aksettirdiğini kaydeylemek icap eder. Bununla beraber kat'i talebin yapılmasına takaddüm eden ilk teşebbüsler masraflı ve ağır olabilir. Hattâ vesikaların verilmesini takip eden teşebbüslerden de daha uzun zaman isteyebilir. Türlü anketler bunun göçmenler üzerindeki inikâsını tayin ve takdire imkân bahşeden bilgiler vermemişlerdir.

29. Öyle görünüyör ki pasaport verme usulü bir çok memleketlerde merkezden alınıp taşra teşkilâtına verilmiştir; bu tedbirler, eğer pasaport verilmesi imkânın son haddi dahilinde merkezden alınıp taşralara verilirse ve pasaport isteyenler şahsen isbatı vücut etmeye, yahut merkezi büroya yazılı bir müracaat yapmağa mecbur edilmezlerse bu hal formaliteleri sadeleştirmenin kolaylaşacağını bildiren 1947 Eksperler Toplantısının tavsiyelerine uygundur. (Tavsiye I. A. (VIII) Belçika'nın. Felemenk'in, Fransa'nın, Danimarka'nın, Hindista'nın, Endonezya'nın, Pakistan'ın ve İsveç'in cevapları gösteriyor ki bu memleketlerde pasaportlar mahalli hükümet memurları (Polis, Nahiye Makamları yahut merkezi hükümetin idare makamları, yahut hususi Pasaport Servisleri) yahut Vilâyetler tarafından verilmektedir; bununla beraber İsrail ve Meksika taleplerin merkezdeki makamlar tarafından inceleneceğini bildirmişlerdir. ⁽¹⁾).

30. Pasaportun muteberliği umumiyetle iki senedir ki bu da 1947 eksperler toplantısının tavsiyelerine uygundur, (tavsiye I. A. (V)) bazı memleket-

¹ Milletlerarası sosyal servisin bir izahından anlaşıldığına göre, pasaportların merkezden verilmesi usulü, tabiiyetinde bulunduğu memleketin çoktan beri hudutları dışında bulunan kimseler için aynı suretle zorluklara sebep olmaktadır. İlgililer konsolosluğa müracaat etmek, Konsolos da bu taleb merkezine yollamak zorunda olduğundan çok kerre merkezin kararını öğrenmek aylarca beklemeğe mütevakıf bulunmaktadır.

ler beş senelik bir müddet kabul etmişlerdir ki bittabi göçmenlerin menfaatlerine daha çok uygundur; meselâ Pakistan ve (Afganistan'a ufak tüccar, zanaatkâr, hizmetçi, amele ve diğer gündelikçi göçmenler müstesnadır ki bunlara ancak, yalnız bir sene için muteber laissez-passez verilir.) İngiltere için de durum böyledir. Diğer taraftan İsrail pasaport için bir sene mer'iyet. müddeti kabul etmiştir; pasaportlar umumiyetle, ilk defa ne kadar müddetle muteber sayılmış ise müddetlerinin hitamında bir o kadar daha müddet tanınarak tecdit edilebilmektedir. Elde edilen bilgiler, ister pasaportun meriyet müddeti sırasında yapılacak müteaddit yolculuklara ait olsun, isterse göçmenlerin gitmek ihtiyarında oldukları memleketler için olsun hiç bir tahdit göstermiyor (¹).

31. Pasaportlar için tahsil olunan paralara gelince: 1947 ekşperler toplantısı bu paraların Devlete mezkûr pasaportların ihzarı ve bunların ilgililere verilmesi için girişilen masraflara üstün olmayan bir varidat getirecek şekilde tesbit edilmesini tavsiye etmiştir. (Tavsiye I.A. (vii)) farkına varılacaktır ki İkinci Dünya Savaşından önce bazı kanunlar pasaportların göçmenlere bedava verilmesini derpış ediyorlardı. Genel Sekreterliğin suallerine verilen cevaplar bu neviden bir tedbirin mevcudiyetini aksettirmemektedir. Bu cevaplara gösteriyor ki pasaportlardan alınan paralar bir memlekettten diğerine mühim bir surette değişmektedir. Bu suretledir ki (²) Belçikada 200 franga (Amerika'nın bir dolar 45 centine muadil), Hindistanda (³) 4 rupiye (Amerika'nın iki dolar on centine muadil), Endonezyada 10, aile pasaportları 15 rupi (Amerika'nın iki dolar 64 centine ve 3 dolar 96 centine muadil), İsrailde (⁴) iki lira 50 (Amerika'nın 8 dolarına muadil), İtalya'da 311 lirete (Amerika'nın 50 centine muadil), Pakistan'da umumiyetle 10 rupiye ve Afganistana gidecek göçmenler için hususi lese-paselerden iki rupi (Amerika'nın sırasıyle üç dolar 02 çent ve 60 centine muadil) balığ olmaktadır.

III. FASIL

Muhaceret (immigration)

1. Kısım Pasaport, vize ve giriş müsaadesi :

32. Paragraf 22 de gösterildiği veçhile, bir memlekettten çıkmak veya

¹ 1947 Ekşperler toplantısının 1. A. (vi) tavsiyesine göre, bazı hususi ve istisnaî haller kaydı ihtiyatisiyle hükümetler ya bütün yabancı memleketler için veya mümkün olduğu kadar müteaddit memleketler için muteber pasaportlar vermelidir.

² Zikredilen kurlar 21/Ocak/1952 deki kurlardır

³ Bununla beraber Hindistan'ın muhaceret hakkındaki ankete verdiği cevaptan çıkan neticeye göre işçi göçmenler grubunda olanların vergileri müstakbel müteşebbisler tarafından tediyе edilmelidir.

⁴ Bu para, 1,50 liraya ve çıkış vizesinde 1 liraya balığ olan (Lese-pase veya hüviyet cüzdanı) bir seyahat vesikasının masrafını karşılamaktadır.

başka bir memlekete girmek için, hemen de bütün dünyaca kabul edilmiş bulunan bir pasaporta sahip olmak mecburiyetinin tek taraflı olarak ilgasının pratikte hiç bir kıymeti olamayacağı aşîkârdır. Binnetice azimete ait pasaport ve muhtelif formaliteler mevzuunda II. faslın I inci kısmında söylenen şeyler, yabancı bir memlekete giriş bahis konusu olduğu zaman umumiyetle doğrudur.

33. Gidilecek memleketler için pasaport, seyyahın hüviyetini bildirmeye, mensup olduğu memleketçe hareketine bir mâni bulunmadığını tayin ve tesbite (yahut doğduğu memleket ile tabiyetinde bulunduğu memleketin aynı olmadığı ahvalde) ve müracaatçının gireceği memlekete kabul edebileceğini maddi vesikası olarak vize verilebileceğine hizmet eder. Bazı memleketler bir pasaport veya onun yerine kaim olacak bir vesika talep etmekte devam eylemekle beraber, birçok ahvalde mütekabiliyet esasına dayanmak üzere, her hangi bir başka memlekettten gelen yolcular için vize mecburiyetini kaldırmışlardır. Böyle bir hareket 1947 Eksperler Toplantısının B. I. (ii) tavsiyelerine uygundur, bu tavsiyelere göre vizenin kaldırılması bakımından müzakerelere girişilecektir. Bununla beraber bu imtiyaz umumiyetle göçmenlere tatbik edilmiyor, zira girecekleri memleket hükümet makamları, memlekette uzun bir müddet oturmak veya kat'î şekilde yerleşmek üzere gelen yabancı akınım kontrol etmeği berayî ihtiyat ellerinde bulundurmak istiyorlar.

34. Bazı memleketler göçmenlerden, muhaceret vizesinden başka bazı cephelerden çıkış vizesine benzien giriş permisi mahiyetinde bir vesika istiyorlar (23. paragrafa bakınız). Bu mecburiyet meselâ Arjantin'e, Yenezelanda'ya Paraguayaya (serbest meslekler, tüccarlar, memur ve müstahdemler, ve mütehassıs olmayan işçiler) Peru ve Uruguaya girecek göçmenler için mevcuttur.

II. Kısım yapılan talebi tevsik için istenilen vesikalar :

35. Vize almak için, ya giriş permisi, yahut ta vize verildiği anda, gidilecek memleketin nizamları ekseriya göçmenin hazır bulunmasını ve bazan da vize edilmiş pasaportundan başka, fazla olarak muayyen vesikaları üzerinde bulundurmasını ister. Bunların aşarî hadde indirilmesini isteyen 1947 Eksperler Toplantısının tavsiyelerine rağmen bu vesikalar ekseriya pek çoktur ve bu bakımdan göçmenlere tatbik edilen nizamlar diğer yolculara uygulananndan umumiyetle daha sıklıdır. Bu vesikalar mahiyetleri itibariyle çıkılan memleketçe istenen vesikalara çok benzediği halde (2. faslın 2. kısmına bakınız.) Bazen diğer bir takım bilgileri de ihtiva ederler, yahut başka bir biçimde ve dilde olması istenir, öyle ki aynı vesika daima aynı zamanda her iki halde de, yani çıkılan ve girilen memlekette, kullanılamaz.

36. Aşağıda görülecek olan vesika tipleri listesi hükümetler tarafından bildirilen cevaplara göre vücuda getirilmiştir; bu vesikalar mahiyetlerine göre,

yani medeni hali, sağlık durumunu yahut aşı kağıdını, meslek veya işi, gireceği memleketteki maddi bakımdan garantiyi, tahsili, mensup olduğu memleketi serbestçe terketmek ve oraya tekrar dönmek serbestisini, doğruluk ve ahlák durumunu ilgilendirmesi hallerine göre gruplandırılmıştır. Buna aykırı bilgiler müstesna, bu vesikalar her türlü kategorideki milletlerarası seyyahlardan istenir.

37. Aşağıdaki kategoriye mensup yolcuların durumunu belirtmek için girilen memleketin mahallî makamlarınca istenen vesikalar şunlardır:¹

a) Hüviyeti belirtilen vesikalar : Bazı memleketler seyyahlarına, millî pasaportlarında bulunan bilgilerden başka mensup oldukları memleketin hükümet makamları tarafından verilmiş ve gidecekleri memleketin konsolosu tarafından vize edilmiş fotoğraflı bir hüviyet kartı isterler; Paraguay girilirken de durum böyledir. Diğer bazı memleketlerin Konsolosluk makamları, meselâ Meksika ve Peru gibi, gösterdikleri vesikalari esas tutarak göçmene bermutat adını, tabiiyetini, meslek ve sanatını, medeni halini, en son gideceği yeri... ilk gösteren ve üzerinde göçmenin fotoğrafını ve parmak izini ihtiva eden bir hüviyet cüzdanı verirler (?).

b) Medeni hali belirten vesikalar: Kolombiyada medeni hali gösteren bir sertifika ister; Avustralya, Brezilya, şili, Amerika Birleşik Devletleri, Paraguay (³) Peru (⁴) ve Filipinler (⁵) Doğum kağıdı isterler, fazla olarak Peru çocukların meşru olduğunu gösteren bir vesika istediği halde, BİRLEŞİK AMERİKA ve BREZİLYA evlenme vesikası talep ederler; İTALYA tarafından verilen bilgilerden anlaşılıyor ki, Arjantin Hükümeti İtalyadan gelen göçmenlerden bir evlenme vesikası, karı veya kocadan biri ölmüşe onun öldüğünü gösteren yahut göçmenin evli olmadığını bildiren bir vesika istemektedir. (⁶)

38. Sağlık ve (yahut) aşı kağıdı: fiiliyatta her yerde ve her kategorideki yolculardan istenir; bir kısım memlekette üstelik göçmenlerden bir Radyografi (meselâ Kanada ve Birleşik Amerika) ve kan tahlili raporu (meselâ Birleşik Amerika) isterler. şurasını kaydetmek gerekir ki organize edilmiş toplu göçler halinde, sertifikaların yerini, göçmen kabul edecek memleket tarafın-

¹ Bir kısım bilgiler aynı surede, Milletlerarası çalışma organizasyonu tarafından hazırlanan, bazı lâtin Amerikası memleketlerini göç politikası hakkında ki millî monografiden alınmıştır.

² Kanada da giriş müsaadesini incelemekle mükellef memurlar eğer faydalı görürlerse dilekçinin yaşını, milliyetini ve oturduğu yeri belirten bir affidavit isteyebilirler.

³ Sadece küçüklerden istenen vesika.

⁴ Yalnız on yaşından küçük çocuklardan istenen vesika.

⁵ Doğum vesikası yerine vafitiz kağıdı olabilir.

⁶ Hükümetle ilgisi olmayan bazı teşekküllerden alınan cevaplar bir takım memleketler duruma göre, bir boşanma vesikası, ayrılış vesikası yahut evlât edinme vesikası istenebileceğini gösteriyor.

dan veya talebi üzerine göçmen gönderen memleket tertiplenen tıbbi muayeneler alır. (66 ncı sayfaya bakınız.)

39. Bir çok memleketlerce göçmenlerden istenen meslek ve memuriyeti bildiren belgeler türlü tiplerde olabilirler; Brezilya meşru bir meslekî faaliyet vesikası, Kolombiya meslekî kabiliyeti tasdik eden bir şahadet, Şili bir iş mukavelesi ile gelen göçmenlerin teknik bilgilerini tasdik eden bir vesika, Ekvator ilgilinin halen ve son beş sene içindeki meslek ve memuriyetini bildiren bir kâğıt; Paraguay bir diploma yahut meslekî faaliyeti tayin ve tasrih eden bambaşka bir vesika; Venezüela meslekî referansların ve mesleğin tasdikini havi bir belge istemektedirler ⁽¹⁾.

40. Göçmenlerin gidecekleri memleketteki maddi emniyetlerini garanti eden belgeler istenebilir; o zaman bu belgeler aşağıdaki şekillerden birini alır.

a) Göç edilen memleketin yetkili makamlarının mutad tasdiklerini ihtiva eden iş mukaveleleri ⁽²⁾ Fransada olduğu gibi.

b) Birleşik Amerikada ve Filipinlerde, Avustralyada olduğu gibi göç edeceği memleketteki yeteri kadar malî dayanağı olduğunun isbatı ⁽³⁾ bu isbat bazen bir Affidavit veya gidecekleri memlekette oturan biri tarafından imzalanmış bir taahhütname şeklini alır.

c) Gidecekleri memlekette muayyen bir miktar kefalet akçesi senedi, mutad olduğu üzere bu para ⁽⁴⁾ belli bir müddet geçtikten sonra ödenir. Yahut tekrar Vatanına dönmek için gerekli masrafları karşılamak için kullanılır; ⁽⁵⁾ Bir kaç memlekette bu kefalet akçesi göçmenlerin bazı meslekî kategorilerine göre tahdit edilebilir.

¹ Hükümetle ilgisi olmayan teşekküllerdim alınan cevaplar, mesleği kabiliyeti tasdik eden vesikalar isteyen memleketleri zikretmektedir.

² Göç edilecek memleketçe istenen buna benzer formaliteler için 27 nci paragrafa müracaat.

³ Avustralyada kefil olmayan münferit göçmenler, memlekete geldikleri anda en aşağı 50 liraya sahip olmak mecburiyetindedirler.

⁴ Bu konuda 1947 Eksperler Toplantısı, malî kaynaklardan mahrum yabancı Seyyahların bulunuşu vaktasının bir memlekete yükleyeceği malî yükten kaçma bakımından garanti etmenin, bazı hallerde makul olabileceğini kabul etmekle beraber bir Seyyahtan istenen her kefalet akçesinin mütevazı kaynaklara malik olan kimseleri seyyahın her türlü kolaylıklarından bilfiil mahrum etmeyecek şekilde tesbit edilmesini tavsiye etmiştir.

⁵ İşte bazı misaller: Silide ilgilinin geçiminin ilk altı ay zarfında temin edileceğini garanti etmek için 1946 tarihli bir emirnamenin tek başına göçmenlerden 5.000 Pezo (Şili veya Amerika parası) evlilerden 10,000 Pezo ve ailenin diğer her bir ferdinden 2.000 Pezoya malik olduğunun delilinin vermesini istemiştir. Kolombiya'da çıkan 1948 tarihli bir emirname göçmenlerden kefalet akçesi istemektedir. (Hükümet tarafından bir mukavele ile angaje edilenler, Kolombiya doğumlu veya değil Kolombiya teb'ası ile evlenenler, yahut Dışişleri Ba-

41. Bir okul şahadetnamesi bazı memleketlerden istenir (okuyup yazma bilmeyen göçmenlerin kabul edilemeyeceği şartından başkaca) bu suretledir ki Şiliye gitmek isteyen serbest göçmenler, Fen ve Edebiyat alanında gördükleri tahsilin ilk ve orta tahsil arasında bir seviyede bulunduğunu tasdik eden bir vesikayı konsolosa göstermek zorundadırlar. Ekvator, göçmen namzedinin tahsilini hangi okulda bitirdiğini gösteren tasdikname getirmesini ve bu müesseselerden verilmiş sertifika veya kâğıtlar gösterilmesini talep etmektedir.

42. Doğduğu memleketi serbestçe terketmek veya tekrar oraya dönmek ihtiyarını tasdik ve temin eden salâhiyeti hükümet makamlarınca imzalanmış bir Sertifika Uruguay hükümeti tarafından istenmektedir.

43. Hüsnuhal ve ahlâk sahibi olduğunu gösteren bir sertifika umumiyetle bütün seyyahlardan yahut sadece göçmenlerden istenmektedir. Bu ilmühaberler aşağıdaki şekli almaktadırlar :

a) Bir doğruluk kâğıdı pratikte bütün memleketlerce istenmektedir; mahiyeti değişebilir (hüsnu hal ve hareket, adli sicil özeti, polisçe verilmiş bir sertifika) fakat istenilen bilgiler, Kanunların sarih mecburiyetlerini yerine getirmeyen kimselerin, bu bakımdan, girmesini menetmek gayesini gütmektedir; Arjantin'in göçmen namzetlerinden bir hüsnu hal ilmühaberinden başka ayrıca, hiç bir zaman dilencilik etmediğini tasdik eden bir sertifika talep ettiğini zikretmek yerindedir; Kanada 18 yaşında ve daha büyük kimselerden bir adli sicil özeti ve 18 yaşında ve daha büyük kadınlardan bir hüsnu hal ve ahlâk sertifikası istenmektedir. Kolombiya hüsnu hal ve ahlâk sertifikasının üzerinden 10 yıllık bir devre geçmesini ve bu esnada hiç bir adli takibat yapılmadığı göstermesini talep eylemektedir. Yenizelanda göçmenin hiç bir suretle hapse girmediğini gösteren bir sertifika istenmektedir; Paraguay üzerinden beş yıl geçen ve bu müddet zarfında göçmen namzedinin adabı

kanlığının müsaadesiyle vatandaşlığa alınmak suretiyle Kolombiya teb'ası olanlar, veya memlekette çoktan yerleşmiş yabancı tabiiyetli yakın akrabası olanlar müstesna) bu kefalet akçesi komşu memleketlerde doğanlar için 100 Pezodur. Amerika Kıt'asının başka memleketlerinde doğanlar için 800 Pezo; ve bundan diğerleri için ise 1500 Pezo (küçükler hususi bir rejimden faydalanmaktadırlar). Eğer göçmen memleketi terk ederse, ölürse yahut iyi bir hattı hareket takip ederek bilâfasıla memlekette iki sene oturursa kefalet akçesi geri verilir; bazı kategori el ve fikir işçilerini, ilgili diğer bakanlıklarla istişare eyledikten sonra Dışişleri Bakanlığının aldığı karar üzerine, bu kefalet akçesinden muaf tutulurlar; Ekvator'da 1941 tarihli bir nizamname serbest çiftçilerden, hususi bir şirket ile yaptığı bir mukaveleden istifade eden teknisyenler, Devletle bir mukavele yapan göçmenlerden maadasından, ikamet tezkeresinin veril' meşinden önce ödenmesi lâzım gelen veya hükümetin kararı üzerine göçmenin vatanına iadesi masrafını görmeğe yarayan bu para asgari 4 Amerikan doları kıymetinde bir depozito istenmektedir. Paraguayda bu para kabul şartlarını bir kerre yerine getiren çiftçilere geri verildiğinden münferit göçmenlerden 50 altın Pezoluk bir depozito, eğer bir aile mevzu bahis ise kâhil kimselerin her birinden 30 altın Pezoluk bir depozito istenir.

umumiye; içtimai nizam, şahıslar veya mallar ilâh, aleyhine işlenmiş bir suç yüzünden hiç bir mahkûmiyete uğramadığına şahadet eden bir polis Sertifikası veya adli sicil özeti istemektedir.

b) Bazı memleketlerce polis Sertifikasından ve adli sicil özetinden başka dilekçenin ahlâkî durumunu gösteren bir tavsiye mektubu istenmektedir; (memurlardan veya itimada lâıyk cemiyetlerden gelen, göçmenin içtimai nizam veya âmme müesseseleri için bir tertip teşkil etmediğini gösteren iki mektup) bu formalitede Brezilya tarafından göçmenlere empoze edilmiştir, Ekvator (Bankalarda, ruhani makamlardan kulüplerden içtimai teşekküllerden gelen tavsiye mektupları ve Peru (Konsoloslüğünca tanınmış bir kimse veya bir Cemiyet tarafından verilmiş ve Sertifikanın itasına tekaddüm eden beş yıllık bir devreyi aşan ahlâk şahadetnamesi);

c) Siyasi Affiliation'un tasdiki Polis Sertifikasında verilmiş bilgilerden veya adli sicil özetinden fazla olarak bazan talep edilmektedir; bu cümleden olmak üzere Uruguaya alınmalarını isteyen kimseler yetkili Konsolos tarafından imzalanmış, bu kimselerin Cumhuriyet Demokrasisinin temellerini zor kullanarak yıkmaya düşünen İçtimai ve Siyasi teşekküllerle hiç bir ilgisi bulunmadığını beyan eden bir Sertifika göstermek mecburiyetindedirler (¹).

3. Kısım Formaliteler :

44. Eksperler toplantısı, 1947 “bir vize almak için yerine getirilecek formalitelerin mümkün olduğu kadar çabuk ve sade olmasını” (tavsiye B.I. “Viii”) ve «vize isteği vesilesiyle tamamlanacak formalitelerin basitleştirilmesini» tavsiye eylemiştir, (tavsiye B. I. “Viii”) vesikaların türlü türlü oluşu ve ekseriya önceki paragrafın zikrettiği vesikaların çokluğu aleldevam yerine getirilecek zahmetli formaliteler bulunduğunu anlatır; Genel Sekreterliğin anketlerine verilen cevaplar göstermiştir ki, umumiyetle Seyyahlar ve bilhassa göçmenler, bizzat talebin kendisine ve sunulacak vesikalara, bu vesikaların yazıldığı dile, talebin yapılması ile vizenin verilmesi arasında geçen müddetlere, bir vizenin mer’iyet müddetine ve istenilen vergilere ait munzam bir sürü zorluklara göğüs gemek zorundadırlar.

45. Vize ve icabı halinde giriş permisi isteği göçmen namzedini (veya gidecekleri memleketin hükümet merkezindeki makamları nezdinde kendi adlarına bir talepte bulunan kimseleri) birçok matbu kâğıtları doldurmaya ve talebini destekleyecek fotoğraflar ve diğer vesikalar göstermeğe mecbur kılınmaktadır. Bazen bu vesikaları birçok nüshalar halinde vermek mecburi

¹ Birleşik Amerika gibi bir takım memleketler aynı mahiyette bir garanti teşkil edecek olan bir şahadet talep ediyorlar; bu nevden şahadetler bu analizde sıralanmamıştır, zira bu şahadetler göçmen namzetlerini göstermeleri gereken bir vesika şeklini değil fakat ilgili tarafından imzalanmış bir beyanat mahiyetini almaktadırlar.

yeti bulunduğu da vardır. (Meselâ Silide talebi desteklemek üzere takdim edilen her vesikanın bir nüshasının vize isteği bahis konusu olduğu zaman, Konsolos tarafından Dışişleri Bakanlığına ulaştırılması mecburiyeti vardır. Vize isteyen kimselerin parmak izlerini vermeğe zorlanmamalarını talep eden 1947 Ekspeler toplantısının tavsiyelerine rağmen (tavsiye B. I. “Xi”) bu parmak izi almanın aleddevam mecburi kılındığı görülüyor (Meselâ Birleşik Amerika’da, Endonezyada ve Meksikada durum böyledir.)⁽¹⁾)

46. Gidilecek memleketin hükümet makamlarına sunulacak vize isteğine yarıyan matlûp belgelerin dili hakkında, göçe ait ankete verilen cevaplar, bu vesikaları, aşağıdaki memleketlerin dillerine çevirmenin mecburi olmadığını göstermiştir. Arjantin, Belçika, Kanada, Endonezya, İsrail, Pakistan, Filipinler, Birmanya Birliği, Venezüella ve Yugoslavya: kullanılan dil Danimarkaca, İsveççe, İngilizce, Fransızca yahut Almanca olmak şartıyla durum Norveç için de aynıdır. Amerikaya, Meksikaya girecek göçmenlerden vesikaların İngilizce bir tercümesi istenir. (Vesikalar yabancı memlekette hazırlanmışsa, tercümenin doğruluğunu tasdik bir Meksika Konsolosu tarafından, aslına uygun olduğunun resmen tevsikin de Meksika Dışişleri Bakanı tarafından yapılmak zorundadır.) Yenezelanda’da (tasdik edilecek tercümenin ehil bir tercüman tarafından yapılması matluptur.)

47. İsteğin yapıldığı memleketi, girilecek memlekettten ayıran mesafe belli olduğundan, vize icabı halinde giriş permisi verilmesi hususunda karar alma mesuliyetinin taşradaki memurlara bırakılması meselesi pasaport verilmesi usulünün taşraya bırakılması meselesinden daha mühimdir. (29 ncu paragrafa bakınız.) Bu konuda 1917 Ekspeler Toplantısı, bir hükümetin yabancı memleketteki konsolosluk memurları ve diğer mümessillerinin normal olarak mensup oldukları hükümete intikal ettirmeksizin vize vermeye yetkili kılınmalarını tavsiye etmiştir. (Tavsiye B.I. “Xi”) toplanan bilgiler, göç vizelerinin genel olarak göçmen çıkaran memlekette bulunan Konsolosluk memurları bazen (komşu memlekette bulunan) tarafından verildiği halde, daima bu izni verme kararını almak aynı kimselere ait değildir, bu memurlar çok kerre mezkûr talebini girilecek memleketin merkezî hükümet makamlarına ulaştırmak zorundadırlar ki orada da çok kerre bu karar Bakanlar arası bir istişareden sonra verilir. Göçmen alan memleketlerin bazıları veya bazı kategorideki göçmenler için, eğer Aday göç edeceği memleketin merkezî hükümet memurları tarafından tasdik edilmiş bir belge sunmazsa vize verilmez; bu ilk şart - işçi göçmenler için Fransanın durumu böyledir. - Çalışma Bakanlı-

¹ Bazı Konsolosların göçmen namzetlerinden, taleplerini yapmak üzere bizzat gelip ispatı vücut etmelerini istediklerini kaydetmek gerekir. Bu da ekseriya hayli mahzurlar ve munzam masrafları icab ettirmektedir. Bazan aynı namzet tıbbî muayeneye tabi tutulmak üzere bir ikinci defa konsolosluğa gelmeğe mecbur edilmektedir.

ğı tarafından vize edilmiş bir iş mukavelenamesi şeklini alır. Bazı memleketler kanunlarının konsolosluk memurlarına vize verilmesi hususunda karar almak yetkisi verdiğini kaydetmek gerekir; fakat bu karar formalitelere son veren bir karar olarak düşünülemez, zira kat'î kabule ait karar giriş yerinden alınır, burada göçmen Servisi memurları sadece göçmenin muteber bir vizeye sahip olup olmadığı hususunda değil fakat göçmen olarak kabul edilip edilmeyeceğine de karar verebilir.

48. Hiç şüphesiz talebin yapılması ile vizenin verilmesi arasında geçen müddetlere müessir olan, nihai müsaadeyi verme hususunda karar alma sorumluluğunun kime düşeceğini bilmek meselesi vardır. Bu konuda göç hakkındaki anketlerden alınan bilgiler, hükümetlerin bu müddetleri karşılıklı olarak hesapladıklarını (bittabi isteği destekleyecek, bunları tercüme ettirerek ve bunlara kanuni şekil vererek sunulacak türlü belgeleri tedarik etmeye ayrılan zamanı kabul etmeyeceklerini) göstermiştir. (Meksika, Yenezelânda) en az iki hafta, (Hollanda) üç hafta, (Avustralya, Kanada, İsrail) bir ay, (Filipinler) iki ay, (Kanada) en çok altı hafta (Filipinler) üç ay ve (Avustralya) dört ay kabul etmişlerdir. Hükümetle ilgisi olmayan teşekküllerin bu müddetlerin de ekseriya uzun olduğu fikrinde bulduklarını kaydetmek gerekir. Bir takım hükümetler ortalama bir müddet bildirmemişlerdir. Arjantin bekleme müddetinin isteğin yapıldığı memleketle girişilecek muhabereye bağlı bulunduğu cevabını vermiştir; Belçika bu müddetlerin değişik olduğunu zira bütün formalitelerin ikmaline bağlı bulunduğunu; Endonezya, göçmen Adayının aranılan ve istenilen kategorilerden birine ait olup olmadığı ve tesbit edilen kontenjana göre değiştiğini, Birleşik Amerika Vaşingtondan izin istendiği zaman belki bir kaç hafta bekleneceğini; eğer bir izin lüzumlu değilse bir göçmen veya olmayan için-yalnız çoktan bitmiş bir kontenjan listesine girebilmiş kontenjan dışı göçmenler bahis konusu olduğu haller müstesna kararın hemen verilebileceğini bildirmiştir.

49. Vizenin muteberliği türlü hallere göre bir memleketten diğerine önemli bir surette değişir. Vizenin bitme tarihi pasaportunkinin aynı olabilir; kezalik vizenin bitim tarihinin pasaportun muteber olduğu müddetten ayrı olarak belli bir süresi bulunabilir. Çok kerre aynı memleket, Seyyahlar tebası olup olmadığına göre türlü sistemlere başvurur; bir kısım memleketlerde ödenilecek vergiye göre işleyen vize müddetleri vardır. (Birmanya Birliği için vize, eğer Seyyah 10 rupilik bir vergi öderse üç ay için, 25 rubi öderse bir sene için muteberdir.) Vizenin muteberliği süresi ile pasaportunki arasındaki münasebet çok zaman ciddi zorluklara sebep olur, meselâ pasaportun müddeti vizeninkinden önce bitince bu durum yeni bir pasaport elde etmeyi veya eskisini yenilemeyi zaruri kılan yeni formaliteleri, yeni avans paraları ve yeni müddetleri gerektirir.

50. Göç hakkındaki anketlere muhtelif hükümetlerden alınan cevaplar vizenin muteber sayılma süresinin üç aydan (bu Meksikaya giden Amerikan Kıt'ası menşeli göçmenler için), dört aya (Birleşik Amerika, Endonezya, İsrail) altı ay (Avustralya, Belçika, deniz aşırı yerlerden gelen göçmenler bahis konusu olduğu zaman Meksika, Filipinler ve Birmanya Birliği) oniki ay (Pakistan ve Yugoslavya) iki sene (Arjantin) arasında değiştiğini göstermiştir. ⁽¹⁾ 1947 Eksperler toplantısı tavsiyelerine göre vizelerin verildikleri tarihten başlayarak 12 ay veya daha fazla bir süre için muteber olabilmesinin temenniye değer olduğunu kaydetmek icabeder. ⁽²⁾ (tavsiye I. B. "iv")

51. Vize için ödenecek rüsumlara ve icabı halinde munzam giriş rüsumlarına gelince (talebi desteklemek, tercümeleri yapmak, kanunlara uydurmak için aynı suretle göçmenlerden istenilen kefalet akçesi gibi, sunulan vesikaların sebep olduğu masrafların tutulmayan hesabı... ilâhiri (40 mncı paragrafa bakınız.) 1947 Eksperler Toplantısında, vize masraflarının tamamen kaldırılmasına intizaren, asgari hadde indirilmesini (tavsiye B. 1. "vii") ve vize verilmesi meselesiyle bütün diğer vesikalar için veya vize taleplerinin tercümesi için veyahut diğer her türlü sebepler için munzam harç alınmayacağını tavsiye ettiğini kaydetmek yerindedir. (Tavsiye B. 1. "Xviii") muhaceret hakkındaki anketlere verilen cevaplar umumiyetle göçmenler ve diğer kategorideki Seyyahlar için aynı olan bu harçların ne kadar değişik olduğunu meydana koymuştur. Bu suretle Kanada, Yenizelanda ve Pakistan (Hindistan menşeli göçmenler hakkında) ve Venezüella vize vermek için hiç bir harç istemediklerini bildiriyorlar. Diğer Devletler aşağıdaki harçları alıyorlar. ⁽³⁾

Arjantin beş pezoluk pul resmi (35 cente karşılık) vize isteği ve vize harcı olarakta 27,50 pezo (1 dolar 43 üne muadil) yahut ilgilinin hangi mevkiye seyahat ettiğine göre 192,50 pezo (13 dolar 48 sente karşılık); Belçika Üniversitelilerden, gündelikçilerden ve Stajyerlerden 100 frank (iki dolara karşılık), diğer kategoriler için ise 500 frank (10 dolara karşılık); Endonezya

¹ Alınan bilgiler, gösterilen mer'iyet sürelerinin bütün Seyyahlar için mi yoksa yalnız göçmenler için mi tatbik edileceğini tasrih etmiyor, bütün kategorideki Seyyahlara tatbik olduğunu hülâsa ediyor.

² Milletlerarası sivil Havacılığa' ait mukavelenamenin 4 üncü zeylinin (milletlerarası Hava nakliyatının kolaylaştırılması) aşağıdaki kaideyi koyduğunu not etmek yerindedir: Akit bir Devlet giriş vizeleri istediği zaman mer'iyet müddeti, verildiği günden itibaren en az bir yıl ve bu Devlete girmek için bilamüddet muteber savılacak olan bir giriş vizesi vermekten ibaret bulunan fiili durumu kabul edecektir., (Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilâtı, tavsiye edilen Standart ve tabikat, Milletlerarası Hava nakliyatının kolaylaştırılması.)

³ Gösterilen fiat 21/Ocak/1952 deki kurdur.

vize için 40 rupi ve indirme masrafı olarak 150 rubi (sırasıyla 10 ve 60 dolara karşılık); İsrail iki lira (1 dolar 50 sente karşılık) ⁽¹⁾.

Hollanda 6 florin (Amerikanın 5 dolar 60 sentine muadil) ⁽²⁾ Filipinler vize için 20 dolar, talebin kaydı masrafı olarak 5 dolar ve 16 yaşından büyük yabancılardan 16 dolar kafa vergisi (sırasıyla: 10,2, 50 ve 8 dolarına karşılık) Türkiye 2 lira (72 sente karşılık); Birmanya Birliği vizenin mer'iyet süresinin devamına göre (aşağıya bakınız.) 10 yahut 25 rubi (sırasıyla 2,12 ve 5,24 dolar); Amerika vize için 10 dolar 8 dolar kafa vergisi olarak almaktadırlar. ⁽³⁾ Memleketlerin çoğunda vergilerin, seyyahın talebi yaptığı memleketin parasıyla ödemesini kabul etmesi kaide icabıdır.

52. Vergiler meselesine, göçmenlerin şahsi eşyalarını, âletlerini ve teçhizatlarını ithal adı altında ödeyebilecekleri gümrük resmi meselesini bağlamak lâzımdır. ⁽⁴⁾ Bu konuda 1947 Eksperler Toplantısı, gümrük formalitelerinin sadeleştirilmesini ve “aynı zamanda gümrük resminden muaf mahsuller ve eşyanın muayenesi hususlarının bir hadde kadar yeknesaklaştırılmasını” tavsiye ediyordu. (Tavsiye C.II. “i”); Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının işçi göçmenler hakkındaki mukavelenamesi de ayrıca (1949 da gözden geçirilen) III üncü zeylin 1 inci maddesinde; şahsi eşyaların portatif avadanlıklar gibi ve san'atlarının icrası için işçilere ait portatif teçhizatın, toplama (recrute) göçmenler ve aileleri efradı mevzu bahis olduğu zaman Memlekete girdiklerinde Gümrük resminden muaf tutulmasını şart koşmuştur ⁽⁵⁾ Hükümetler tarafından Ankete verilen cevaplar umumiyetle göçmenlerin şahsi eşyalarının gümrük resminden muaf olacağını ve muafiyetin göçmenin kuracağı iş organize etmesine lüzumlu makinalar gibi göçmenin meslek ve san'atını icra için gerekli alet veya teçhizata da teşmil edileceğini göstermektedir. Gümrük formalitelerinin yüzünden tatbik edilen usullerin göçmenler için bir sıkıntı teşkil edip etmediğini söylemeğe imkân verecek bilgiler yoktur.

¹ Bu vergi tabiiyeti olmayan yahut İsrail Devleti ile karşılıklı bir anlaşması bulunmadığından himaye edilemeyen teb'alardan talep edilmektedir. Diğer göçmenler için ödenecek vergi müteakabiliyet esası üzerine kurulmuştur.

² Verginin miktarı, talebi yaptığı memleketin refah emsaline göre artırılabilir. Bu suretledir ki bir vize Almanya'da 4 florine mal olurken İtalya'da 6 florindir.

³ Avusturyaya gelince L'American Joint Distribution Comitee tarafından verilen bilgiler, Avusturyaya girecek göçmenlerin ve Fransız menşeli olanların da ödeyecekleri verginin 500 frank olduğunu göstermektedir.

⁴ Usuller meselesi ve gümrük formaliteleri yüzünden katlanılan masraflar göçmenler mensup oldukları memleketlerden ayrılırken de karşılırlarına çıkar, fakat eldeki bilgiler meselenin bu görünüşünün pratik bir önem arzeditmediğini göstermektedirler.

⁵ Konvansiyonun 12 nci maddesine göre mezkûr konvansiyonu tasdik eden her hükümet yukarıda zikri geçen zeyli bu tasdikten çıkarabilir.

BÜYÜK BRİTANYANIN MERKEZİ MÜLKİ İDARESİNİN UMUMİ KARAKTERİ

Çeviren : Vecihi TÖNÜK

«İçtimaî bakımdan Muasır İngiltere» adlı eserinde M. F. Heyer Vekâletlerin idari vazifelerinin muzaaf bir karakteri haiz olduğunu yazmaktadır. Bir taraftan muhtar idareleri kendi nazırlarına rapor vermek mükellefiyetinde olan memurlar marifetile nezaret ve mürakabe ettirmek bahis mevzuudur. Vekiller bu raporlara bizzat nadiren ittîlâ hasıl etmekte ve hemen daima karar almayı idari müsteşarlara bırakmaktadırlar.

Diğer taraftan vekâletler kendi memurları vasıtasile - komünler hariç olmak üzere - vilâyetlerde faaliyette bulunurlar. Fakat bu memurlar ancak küçük işleri tesviye edebilirler. Mühim hallerde Londra'dan tâlimat istemek mecburiyetindedirler. Muhtar idareler Devlet idaresi gibi doğrudan doğruya vekillerin emri altındadır. Fakat vekiller parlamento âzası sıfatını haiz bulduklarından teferruatı karara bağlamaya vakit bulmadıklarından tecrübeli müşavirlerini bu hususlarda serbest bırakmaktadırlar.

Vilâyetlerde çalışan ve Londra merkezi ile Vilâyet ve komünler arasında irtibat ve münasebet kuran memurlar çok küçük bir grup olmakla beraber çok mühimdirler. Büyük kamusal vazifeler bahis mevzuudur, (içtimai yardım, yollar, okullar, polis, sağlık, mesken ziraî ıslahat.) Bu vazifeler sadece iyi nizamlanmış bir idarenin nef'ine olarak hükümet tarafından sıkı bir surette mürakabe olunmaz, Devlet tarafından geniş miyasta nokolo yardım sağlandığı için bunun istimali mürakabe ve nezaret altında bulundurulur. Bu işi tekabül ve deruhte etmiş bulunan murakıp «verificateurs» ve müfettişler «inspecteur» den mürekkep iki sınıf memur vardır.

Müfettişler vekillerin gözü ve kulağı ve onların itimadına mazhar kimselerdir; fakat bunlar rapor verebilirler, karar almak bunlara ait değildir. Her müfettiş mahallî idarenin yalnız bir şubesiyle tavzif edilmiştir, (okullar, yollar v.s.).

Muhtar idarelerin heyeti umumiyesi üzerinde Devletin mürakabesi mevcut değildir, öyle ki komün idaresinin büyük sahası (bilhassa sırf mahallî vazifeler) tamamen o idarelere terkedilmiştir. Müfettişlerin mevkiî eskisi kadar nâfiz değildir. Çünkü eskiden belediye reislerinin ve müstahdemlerinin büyük bir ekseriyeti belediye işlerinde kâfi bilgiye sahip olmadıklarından müfettişler komünlere karşı bir baba gibi nasihatçilik ve müşavirlik rolünü ifa etmekte idiler. Bu gün komün iş ve vazifelerinin bir çoğu kontluklara ve bü-

yük şehirlere devredilmiştir. Bunlar ise müfettişlerden daha bilgili ve tecrübeli ajanlardan mürekkep kurmay heyetlerine malik bulduklarından vesayete ihtiyaçları yoktur. Fazla olanak büyük kominler Londra ile posta, telefon, demir yolu v.s. sayesinde daimi temas ve münasebet halinde bulduklarından evvelce olduğu gibi müfettişlerin müdahalelerinin ehemmiyeti kalmamıştır. Bu gün vekiller emir ve tamimlerini müfettişlere değil doğruca komünlere iletmektedirler. (Yani vilâyet veya komün umumi katibine, Town clerk yahut County clerk.) Bununla beraber müfettişlerin yardım ve vesadetinden tamamen istîğna göstermek de mümkün değildir. Müfettişler hâlâ kanunların yeknesak ve muttarit tatbikini temin için müteyakkız bulunuyorlar, malûmat ve rey veriyorlar, dileklerin isaline vasıta oluyorlar, v.s. Bu mahallî prosedür bir çok hususlarda yazılı usule müreccahtır.

Daha çok müstakil olanlar murakıplardır (auditor) ki bunlara Sıhhat Vekaleti tarafından komünlerin hesaplarını tetkik etmek ve hususile yapılan masrafların kanuni esaslarını araştırmak vazifesi verilmektedir. Kanuni bir esasa istinat etmeyen masrafların mes'ul memuru kanun dışı sarfiyatı tazmin ile mükellef tutulur. Bu cihetten dahi murakıplar niz-kazai (mi-pidiciaire)bütün sarfiyatları bakımından bu tarzda bir murakabeye tabi tutulmuş değillerdir. İstisnalar mevcuttur. Bundan başka murakıplar yapılan masrafların faide ve maslahata uygunluğunu değil sadece kanuniyetini araştırmakla mükelleftirler.

Komünlerle meşgul olan bu devlet memurlarının yanında doğrudan doğruya halkla temas eden diğer memurlar da vardır. Bunların adetleri çoktur ve gittikçe de artmaktadır. Bu zümreye dahil Devlet memurlarının çoğu bilhassa posta hizmetlerinde (200.000) ve maliye ve gümrüklerde de (35 000) dir. Ticaret Vekaletinin (Board of Trade) vilayetlerde limanlar seyrüsefer ve madenler için murahhas memurları (fonctionnaires délégués) ; Dahiliye Vekaletinin (Home Office) muhacereti, fabrikaları; Ziraat Vekaletinin bulaşıcı hayvan hastalıkları ile mücadele eden veterinerleri v.s. vardır.

İlk önceleri müfettişler, murakıplar ve diğer memurlar Londra'dan gönderilmekte idi. Bugün çoğunun vilayetlerde merkezleri vardır. Her koldaki memurlar birbirinden ayrı olarak çalışırlar. Bunların vazife ve salahiyet daireleri de birbirine uymaz ve ekserisinin kanunen tayin ve tahdit edilmiş sınırları da yoktur. Şu manada ki vekiller umumiyetle sırf kendi mesuliyetleri altında karar alamazlar, Londra'ya arz ve teklif etmeğe mecburdurlar. Murakıplar biraz daha müstakildirler.

Mahkemeler teşkilât ve vazifelerine (Jurisprudance = adâlet cihazı) gelince: M. Heyer İngilterenin pek istisnai hallerde idari mahkemeler tesis ve kabul ettiğine işaret ve dikkati çekmektedir. İdarî ihtilâfları tetkik ve rüyet etmek de nizamî mahkemelerin salâhiyeti dâhilindedir. Bu, iki çeşit hukuk ve iki nevi mahkeme olabileceğini kabul etmiyen Britanyaya has hürriyet anlayışının esas temel ve direklerinden biridir. Her hangi bir şahsın yaptığı muamelelerden dolayı bir memuru alelâde hâkim huzurunda dâva etmesine hiç kimse mâni olamaz.

Fakat fiiliyatta tamamen bunun aksi cereyan etmektedir. Zira alelâde dâvalar çok masraflı ve muhakeme usulü de çok karışıktır. Öyle ki İdarî mesele müteallik dâvalar Almanyadan çok daha nadirdir.

Bundan başka yeni mevzuat bu kabil dâvaları mahkemelerin salâhiyetinden hariç tutmak temayülünü göstermekte ve İdarî müracaat ve dâvaları vekillerin huzuruna çıkarmaktadır. Vekillerin kararları ise kabili itiraz bulunmamaktadır. Tabiatile hüküm ve karar veren de vekil değildir. Ekseriya Vekâlet memurlarından biridir.

Nihayet memurlar mevzuatla gittikçe daha çok meşgul olmaktadır. Bütün kanun projeleri salâhiyetli vekâletlerde müteşekkil heyetlerde tanzim edilmekte ve bir Parlamento konseyinde tetkik edildikten sonra kat'î şeklini almaktadır. Bu memurlar bunu yaparlarken yalnız yazılış tarzı bakımından tesirli bir rol ifâ etmekle kalamamaktadırlar, aynı zamanda kanunların muhtevaları üzerinde de nazif olmaktadır. Bu bilhassa teknik bir karakter taşıyan ve siyasi işlere teallük etmediklerinden dolayı parti mücadelelerini körüklemeyen işlere ait projelerde böyledir. Memurlar tarafından hazırlanmış olan bu projeler üzerinde parlamento fazlaca meşgul olmamakta ve büyük münakaşalar yapmaksızın kabul etmektedir. Kabine tarafından hazırlanan siyasi mahiyeti haiz kanunlarda hal ber akistir. Bu kanun projelerinin muhtevası üzerinde memurların tesir ve nüfuzu çok zayıftır. Memurlar alelekser yazış tarzına karışmaktadırlar. Bununla beraber küçük bir kelime büyük ehemmiyeti haiz olabilir.

Daha mühimmi son seneler zarfında parlamentonun ortadan silinerek kanun yapma salâhiyetinin vekillere ve onların memurlarına havale ve tevdiî tarzındaki tatbikat ve fiiliyattır. Bugünkü kanunların birçoğu muhtevasını hassa şurası (Privy Council) yani kabine yahutta bir vekil tarafından tanzim olunan icra suretini tayin ve irae eden emirnameler teşkil etmekte bulunan çerçeve kanunlardan başka bir şey değildir. Hattâ bazan kanunun teferruata taallük eden hükümlerine ait metninin tâdili salâhiyetinin verildiği bile görülmektedir.

Bu tarzdaki hükümler VIII inci Henry bendi diye anılmaktadır. Zira bu krala otokrasinin teşahhusu nazarile bakılmaktadır, Şu halde bahis mevzuu

icra suretini gösteren kararname bunları kaleme alan memurlara büyük salâhiyetler vermektedir. Yeni gümrük resimleri Hâzinenin kararlarile bu tarzda vaz ve tesis edilmiş bulunmaktadır. Bununla beraber henüz ne parlamentonun tamamen bertaraf edilmesi gibi bir vaziyete ne de kararnamelerle icrayı hükümet edilmesi usulüne gelinmiş değildir. Zira Parlamento her vakit hukuk ve salâhiyetini yeniden eline alabilir. Bu teşri salâhiyetinin devir ve ihalesi (Delegation legislative = Teşri niyabeti) parlamentonun çok yüklü olması ve tâli derecedeki işlerle uğraşmaya vakit bulamaması vasıtasile muhik gösterilmektedir; birçok meseleler sırf teknik mahiyettedirler; gayri memul ve melhuz vaziyetleri karşılamak iktidarına malik olmak lâzımdır; Mevzuat elâstikî ve intibak kabiliyetini haiz olmalıdır; kararnameler isdarı tecrübe edinmeye ve yeniliklerin zararlarını izaleye yarar; çabuk hareketi istilzam eden müstacel hallerde teşriî salâhiyetin devir ve havalesi tek tedbir ve çaredir.

Lord Hewart'ın kitabının neşrini müteakip teşkil edilen komisyon İngiltere'de hükümran olan hukuk telâkkilerine uygun düşmediği için idari mahkemeler tesisini terviç etmemiş idi. Esasta çok farklı olan Alman sistemi değil bilhassa Fransız modeline uygun idari mahkemeler teşkili bahis mevzuu oluyordu. Buna çare ve tedbir olmak üzere komisyon nezaretler mukarreratının hukuki meselelere maksur kalmak üzere adli bir tetkike tabi olmasını teklif ediyordu.

Nazırlar ve onların memurları vaki müracaatları hal için vilâyet müfettişlerinin raporlarına binaen hükmediyorlardı. Şu halde bütün mahzurlarile yazılı muhakeme usulü câri idi. Komisyonun raporu alâkalı tarafın müfettişin takririnden mâlûmat alabilmesini de talep ediyordu. Bundan başka kararın mucip sebepleri ihtiva etmesi de gerekiyordu.

M. Heyer, bütün bunlar gösteriyor ki parlamantarism ve merkezileştirmenin tazyiki, gerilemesi zaruri olarak bürokratik bir sisteme götürmektedir, diyor. Parlemonun ve vekillerin çok yüklü olduğu doğrudur; fakat bunun yegâne sebebi bütün işlerin Londra'da görülmesi lüzum ve mecburiyetinin mevcut olmasından başka bir şey değildir. Meselâ mahallî ve hususi mahiyeti haiz muamele ve işler parlamentonun birçok zamanını almaktadır. Gaz veya elektrik veyahut mahallî mukavelelerin tasvibi gibi işler. Halbuki bu kabil işler bir vilâyet meclisince daha iyi tanzim olunabilir. Kezalik vilâyetlerde İdarî mahkemeler teşkili —Almanya'daki Bezirksamsschüsse'ler gibi — vekâletleri birçok işlerin meşguliyet ve yorgunluğundan kurtarabilir. Fakat parlamento bütün imtiyaz ve salâhiyetlerini kıskançlıkla elinde tutmak istediğinden böyle bir ademi merkezileştirme yolunu tutmamaktadır. Halbuki hakikatte bu hak ve salâhiyetleri ismen muhafaza etmekte ve çoğu zaman karar itihazını yüksek memurlara bırakmaktadır. Siyasi mühim işlerde

vekilin daima müdahale edebileceği doğrudur, fakat böyle işler nadiren zuhur etmektedir.

Şu halde bugün memurların ve hususide nezaretlerdeki şeflerin tesirli iştirakleri görülmektedir, Fakat bunu tehlikeli bir şey de saymamalıdır. Çünkü memurlar politika mücadelelerine karışmazlar. Hepsi müstemir bir tarzda yerlerini muhafaza etmekte olan bu memurlar kendi vekillerine devamlı bir surette rey ve mütalâalarını bildirirler ve iktidara hangi parti gelirse gelsin Devlet makinasını işletirler. Yeni hükümet, eski hükümet diye hiç bir tefrik yapmaksızın iş ve güçleri ile uğraşır. Bilhassa siyasi intihapların neticeleriyle alâkalanmayarak bilgi ve tecrübelerinin fayda ve yardımını arzederler, «galip gelir gider; biz itaat ederiz, fakat yerimizi de muhafaza ederiz» sözü meşhurdur.

Bu tarzdaki sıkı merkezîyetçilik memurların tasnifi üzerine de müessir olmaktadır. Memurluk sınıfında yüksek tabakayı idari sınıf (classe administrative) teşkil etmektedir. 1100 kadar âzası olan bu sınıfın büyük bir ekseriyeti Londra'daki bürolarda bulunmaktadır. Bundan sonra icraî sınıf (Classe escécutive) gelir ki bu sınıf yüksek memurlarla orta memurlar arasında mutavassıt bir kademe teşkil eder; bunlar bizzat karar almazlar, verilen emirleri icra ederler. Bir de orta memurlardan, daktilograflardan mürekkep müstahdemler sınıfı (clerical classe) vardır. Nihayet işleri sırf mihaniki olan mâdun müstahdemlerden mürekkep cismanî sınıf (manipulative class) vardır. Müfettişler, murakıplar, doktorlar, mimarlar v.s. ayrı ve hususi bir zümre teşkil ederler.

Yüksek sınıfın (admmistrative class) ehemmiyeti lüzumundan fazla mübalağa edilmiş değildir. Diktatörlerden mürekkep bu küçük zümre parlâmentonun kurmay heyetini teşkil etmektedirler. Bunlar vekillerin şekli mesuliyeti altında yalnız devletin idaresini değil mahallî ve vilâyet idarelerinde tedvir ve murakabe etmektedirler. İdarenin ihtiyaçları için her sene sarf olunacak mebalîği tayin ve bütçeyi tanzim ederler. Mahfilleri kapalıdır, bir nevi kast teşkil ederler. Almanya'da merkez memurlar ile vilâyet memurları arasında sık sık becayişler olur. İngiltere'de hiçte böyle değildir. Çünkü taşra memurları madun sınıftandırlar. İşte bunun içindir ki vilâyetlerden Londra'ya tayin nadiren vuku bulur; bir vekâlet müdürünün taşraya gönderilmesi ise daha az vaki olur. Vekâletler arasında da tahvil az olmaktadır. Bir daireye bağlanan memur umumiyetle orada kalmaktadır. Devletin verdiği maaş ne kadar yüksek olursa olsun kâfi derecede cazip olmadığından mahallî idareler ve hariçten de gelen olmamaktadır. (Hâkimler için böyle değildir, onlar avukatlar arasından intihap ve tayin olunurlar.)

İngiliz memurlarının yetiştirilmesi Almanlarınkinden farklıdır. Üniversitelerde ne idare hukuku, ne de idare ilmi öğretilmez, idari bir akademi de

yoktur. Namzetlerin hukuki bilgilere sahip olması aranmaz yalnız umumi, kültür aranır. Mülki memurlar komisyonunda' imtihan verdikten sonra namzetler işgal edecekleri memuriyet kollarını intihap edebilir. Hakiki meslekî bilgiyi ve mümareseyi imtihandan sonra idarede işgal edikleri memuriyetin ifası sırasında ikmal ve iktisap ederler. Boyken kendi salı alarında birer mütehassıs haline gelirlerse de yakın ve alâkalı sahaları, az, bilir ve tanurlar. Komünlerin yüksek memurları, bilhassa, şehir ve vilâyetlerin başında, bulunan şehir kâtipleri (Tawn clerks) ile vilâyet kâtiplerinin (County clerks) hemen hepsi hukukçudur ve geniş ve çeşitli bilgilere maliktirler.

M. Heyer; bu sistem bize mantıksız ve ıslaha mum aç görünür: Bize öyle geliyor ki birbiri üzerine konmuş memuriyet kademe ve kadroları ihtas edilmedikçe iyi düzenlenmiş bir devlet, idaresi olamaz dernektedir. Hindistanda. İngilizler Almanyadaki gibi bir mera tip silsilesi ihdas etmişimdir, lâkin anavatanda bunu düşünmemişlerdir. 1929 yılında beledi ve idarelerinde tahakkuk ettirilmiş olan istan atın devlet idaresinde de yanılması suretile ikmal ve itmam olunması gerekli görünmektedir. Bununla beraber mahallî idareleri kolaylıkla nezaret ve murakabe altında, bulundurabilmek ve Londranın elinde tutulabilmek için basitleştirilmiş idi. Mafevk makam i ara müracaat hakkının mahfuziyeti şartile bizzat karar almak salahiyetini haiz olmak üzere vilâyet makamları ihdasında da bir faide yoktur. Avam kamarası böyle salâhiyet ve nüfuzunun parçalanıp azalmasına belediyeler ise bilvasıta, merkeze bağlamak tarzına hazırlanmış değildiler.

(Revue Internationale des Sciences Administrative'den)

FRANSIZ MİLLÎ MECLİSİ TŪZŪĖŪ

Çeviren: **A. P. GÖZÜBÜYŪK**

BİRİNCİ BÖLŪM

Meclisin Ūnvanı ve Ūyeleri

Madde: 1 — İO Kasım 1946 da ilk defa seçilen meclisin Ūnvanı Millî Meclistir. Ūyeleri, Millî Mecliste meb'us Ūnvanını taşırlar.

İKİNCİ BÖLŪM

Geçici Başkanlık Divanı

Madde: 2 — Millî Meclisin her döneminin veya her toplantı yılının ilk birleşiminin açılışında, Ūyelerden en yaşlısı başkanın seçilip ilânına kadar başkanlık kürsüsünü işgâl eder.

Mevcut genç Ūyelerden dördü, daimî başkanlık divanı seçimine kadar kâtiplik vazifesini ifa ederler.

Tasdika müteallik olanlar müstesna, hiçbir görüşme en yaşlı Ūyenin başkanlığında cereyan edemez.

ŪÇŪNCŪ BÖLŪM

Başkanlık Divanı, seçim tutanaklarının tetkiki ve istifalar

Madde: 3 — Ūyelerinin seçilme ehliyetine ve seçimlerinin muteberliğine müteallik kararı vermeğe Millî Meclis yetkilidir.

Bu maksatla, namzetliği ilân edilmiş olan namzetlerin seçim tutanaktan, nüfus ve adlı sicil kayıtları özetini mecburî olarak ihtiva eden müsbit evrakile birlikte tetkik edilmek üzere, Başkan tarafından, aleni oturumda kur'a ile seçilen on kurula havale edilir.

Kurulların teşkilinden sonra seçilen mebuslar, seleflerinin çalıştığı kurullarda, çalışmaya davet olunurlar.

Her kurul bir başkan ve bir kâtip seçer.

Kurullar, derhal, seçim tutanaklarını tetkike başlarlar ve raportörlük yapacak mebusları seçerler.

Her kurul, kendi görüşmelerine ait tutanak tanzim eder.

Meclis Ūyeleri, kurullardaki seçim tutanakları veya bu kurullara tevdi edilmiş olan vesikalar hakkında daima malûmat alabilirler. Dönemin sona ermesinde, bu seçim tutanakları ve vesikalar meclis arşivine tevdi olunur.

Madde: 4 — Seçim tutanakları, iller ve deniz aşırı ülkeler alfabe sırasına göre ve mümkün mertebe mütenasip sayıda olmak üzere kurullara dağıtılır.

Seçim tutanakları, her kurulda kura yolile seçilecek, en az beşer üyeden müteşekkil, komisyonlar tarafından tetkik edilir.

Seçim tutanakları aleyhine yapılacak itirazların mercii meclis başkanlığıdır.

Kurullar tetkikleri neticesini en çok onbeş gün içinde meclise arzederler. Tasdik, bu mehlin hitanımı takip eden ikinci birleşim gündemine res'en kaydedilir. Vaki talep üzerine meclis kurullara tetkik için mütemmim mehil verebilir.

Madde: 5 — Seçim tutanaklarına müteallik raporlar, meclisde görüşülmeden önce, bastırılır ve dağıtılır ve resmî gazetede ilân olunur.

Tutanağın tasdikine dair olup, hakkında hiçbir mebus tarafından söz alınmamış veya tâdil teklifinde bulunulmamış olan rapor res'en müteakip birleşimin gündemine alınır; raporun gündeme alınmasından sonra ve fakat meclisin kararından önce, bir mebus bir tâdil teklifinde bulunur veya söz için kaydedilmiş olursa, tasdikte müteallik rapor gündemden çıkarılır; başkan veya kurul raportörünün teklifi üzerine, raporun sonraki bir birleşim gündemine yeniden alınmasına derhal karar verilebilir; böyle bir teklif olmadığı takdirde görüşme tarihi 34 üncü maddede yazılı başkanlar kurulu tarafından teklif edilir.

Diğer bütün hallerde, seçim tutanaklarının tasdikine müteallik raporun gündeme alınması ancak başkanlar kurulu tarafından teklif olunabilir.

Kurul raporu bir neticeyi ihtiva etmediği ve bu hususa dair hiç bir teklif de yapılmadığı takdirde, başkan, res'en raporun tasdikini oya arzeder.

Seçim tutanağının tasdikine veya reddine matuf olan kurul raporlarının veya tadil teklifinin reddi, başkaca bir teklif yapılmamış olduğu takdirde, seçimin iptalini veya bir mebusun tutanağının reddini veya tasdikini müstelzim olur.

Seçimin tasdikine müteallik yapılacak açık oy talebi üzerine, oylama kürsüde veya bitişik salonlarda icra edilir.

Başkan, seçiminin muteberliğine karar verilmiş olan mebusları ilân eder.

Bir seçim tutanağının iptali veya tasdiki derhal alâkalı bakana tebliğ edilir.

Madde: 6 — Meclis, itiraza uğrayan seçim hakkında tahkikat açılmasını kararlaştırırsa, bu tahkikatı icra etmek ve neticeyi meclise arz etmek üzere, her kuruldan birer üye almak suretile on üyeli bir komisyon teşkil edilir.

Seçimi, tahkikata mevzu olan, mebus Meclis üyelerinden birini sözü geçen komisyon çalışmalarına sadece istişarî reyle iltihak etmek üzere tâyin edebilir.

Madde: 7 — Seçim tutanakları henüz tasdik edilmemiş olan mebuslar görüşmelerle oylamalara iştirak edebilirler. Bununla beraber, Meclis kararile, seçim, tutanağı hakkında tahkikat açılmış veya tasdiki talik edilmiş bulunan mebus oylamaya iştirak edemez.

Seçimle tasdik edilmeyen mebuslar, ne kurullarda ve ne de Kamutayda seçim tutanaklarına müteallik oylamaya iştirak edemezler, bunlar kanun veya değiştirge teklifinde de bulunamazlar.

Madde: 8 — Seçim tutanağı tasdik edilen her mebus bu vazifesinden istifa edebilir.

Bir mebusun, kendisine ait seçim tutanağının tasdikinden önce istifa etmesi, Meclisin tutanağı tetkik salâhiyetini kaldırmaz.

Mebuslukla telifi kabil olmaması sebeble, kanun gereğince, istifa edilmiş sayılma hali dışında, istifa mektubu en yakın birleşimde Meclise arz edilmek üzere Başkana tevdi olunur.

İstifa Meclis tarafından kabul edilince keyfiyet derhal ilgili Bakana tebliğ edilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Daimi Başkanlık Divanı

Madde: 9 — Her yıl toplantı başında, en yaşlı üyenin geçici başkanlığa seçilmesinden ve yeni bir dönem başlangıcında bulunuluyorsa, Meclis üyelerinin yarısından bir fazlasına ait seçim tutanaklarının tasdikinde sonra, aleni birleşimde ve gurupların nisbî temsili esas alınarak daimî başkanlık divanı secimi yapılır.

Daimi başkanlık divanı, Meclis görüşmelerine başkanlık etme ve bu Nizamname ile muayyen şartlar altında kendisine ait hizmetleri tanzim ve idare hususunda, bütün salâhiyeti haizdir.

Madde: 10 — Milli Meclis daimî başkanlık divanı:

Bir Başkan, altı başkan vekili, on dört kâtip ile üç idareci üyeden tereküp eder.

Başkanın bulunmadığı zamanlarda ona başkan vekilleri vekâlet ederler. Başkana vekâlet edecek başkan vekilleri arasındaki sıra, daimî başkanlık divanı tarafından tesbit edilir.

Başkan, gizli oyla seçilir.

Seçimin ilk iki devrinde (tour) mutlak ekseriyet temin edilemediği takdirde, üçüncü devirde nişin ekseriyetle iktifa edilir, reylerde müsavat halinde en yaşlı olanı seçilmiş sayılır.

Kura, ile seçilen üyeler, oyları sayarlar ve netice en yaşlısı tarafından ilân olunur.

Başkan seçimine müteallik neticenin ilânını müteakip, derhal, gurup başkanları, anayasanın 11 inci maddesinde yazılı nisbîlik kaidesine göre,

başkan vekilleri, kâtipler ve idareci üyeler namzet listesini tesbit etmek üzere toplanırlar. Bu liste derhal ilân edilmek üzere başkana tevdi olunur.

Gurup başkanları tarafından tesbit edilen namzet listesine bir saat içinde itiraz edilebilir. Bu itiraz ancak, Anayasanın 11 inci maddesinin tatbiki suretine müteallik olabilir.

İtirazın yazılı şekilde tanzim ve başkana tevdi edilmesi lâzımdır. İtirazın en az 50 mebus tarafından imzalanması gerektir.

Yukarıda bahsi geçen süre içinde bir itiraz vaki olmamış ise, namzetler listesi Meclis tarafından tasdik edilir ve başkan, seçilen başkan vekilleri, kâtipler ve idareci üyeleri ilân eder.

Şayet bir itiraz yapılmış ise, başkan bunu Meclise arzeder ve nazara alınıp alınmayacağına oya arzeder. İtiraz hakkında görüşme açıldığında lehde ve aleyhde yalnız birer hatip dinledikten sonra Meclis kararını verir.

Meclis, itirazı nazara aldığı takdirde, teklif edilmiş olan namzetler listesi iptal edilir ve gurup başkanları, yeni bir namzet listesi hazırlamak üzere, derhal toplanırlar. Meclis, birinci namzet listesi hakkındaki hükümler dairesinde, bu ikinci namzet listesi hakkında gereken kararı verir.

Meclis, itirazı nazara almadığı takdirde, teklif edilen namzetler listesi tasdik ve ilân olunur.

Başkan vekilleri arasındaki kıdem sırası gurup başkanları tarafından tanzim edilmiş olan listedeki sıradır.

Başkan vekillerinden, kâtiplerden ve idareci üyeliklerden birinin açılması halinde, ilgili guruplar boşalan yerleri doldurmak üzere davet edilecek olan namzetlerin isimlerini Meclis Başkanına tevdi ederler; bunlar yukarıda mezkûr şartlar altında ilân edilir. Bir ve birden fazla başkan vekilliğinin inhilâlinde gurup başkanları, bunlar arasında yeni bir kıdem sırası tesbit etmek üzere toplanırlar.

Madde: 11 — Daimi başkanlık divanının seçiminden sonra, Meclis Başkanı, Millî Meclisin teşekkülünü Cumhurbaşkanına ve Cumhuriyet Kuruluna (Senato) bildirir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Guruplar

Madde: 12 — Mebuslar, siyasi temayüllerine göre, guruplar teşkil ederler.

Üyelerinin isimlerini havi liste ile birlikte, üyelerince müştereken tanzim ve ilân ve imza edilen ve siyasi faaliyet programı yerini tutan bir beyannamenin başkanlık divanına tevdi ile guruplar teşekkül ederler.

Hiç bir kimse birden fazla gurup listesinde yer alamaz.

16 ncı maddeye göre, her biri en az on dörder üyeli olması icap eden gurupların iç hizmeti, statüsü, istihdam ve ücret şekli münhasıran ait olduğu gurupça tesbit edilen, bir idari kâtiplik tarafından sağlanır.

Guruplar İdarî kâtipliklerinin maddî olarak tesis şartları, kâtiplerinin Meclis Sarayına girmeleri ve dolaşmaları, idareci üyelerin teklifi ile Meclis Başkanlık Divanı tarafından tesbit edilir.

Madde: 13 — Meclisde, meslekî veya mahallî veya hususî menfaatları müdafaa için gurup teşkili memnudur.

ALTINCI BÖLÜM

Komisyonlar

Madde: 14 — Meclis, her dönem başında, herbiri kırkdörder üyeden müteşekkil olmak ve aşağıdaki şekilde isimlendirilmek üzere ondokuz umumî komisyon teşkil eder :

- 1) İktisadî işler komisyonu (Gümrük ve ticarî anlaşmalar);
- 2) Dışişleri komisyonu;
- 3) Tarım komisyonu;
- 4) İçkiler komisyonu;
- 5) Millî Savunma komisyonu;
- 6) Millî Eğitim komisyonu (güzel sanatlar, gençlik, spor ve dinlenme);
- 7) Aile, nüfus ve umumî sağlık komisyonu;
- 8) Maliye komisyonu;
- 9) İçişleri komisyonu;
- 10) Mevzuat ve Adalet komisyonu;
- 11) Deniz ticareti ve balık avcılığı komisyonu;
- 12) Ulaştırma vasıtaları ve turizm komisyonu (demir yolları, hava yolları ve P. T. T.);
- 13) Pansiyonlar komisyonu (sivil ve askerî veya harp mağdurları pansiyonları);
- 14) Basın komisyonu (radyo, sinema ve televizyon);
- 15) Sınaî istihsal komisyonu;
- 16) İmar ve harp zararları komisyonu;
- 17) Umumî seçim, Anayasa, Nizamname ve müracaatlar komisyonu;
- 18) Denizaşırı memleketler komisyonu;
- 19) Çalıştırma ve İçtimaî emniyet komisyonu;

Dönem başında seçilmiş olan umumî komisyonlar, müteakip toplantı yılının açılışına kadar vazife ifa ederler.

Her toplantı yılının açılışında, komisyonlar, bir yıl için yeniden seçilir ve yenilenirler.

Umumî komisyonlar için mütehassıs memur, daimî ve hususî daireler ve lüzumlu çalışma vasıtaları verilir.

Muhtelif komisyonların yetkisine giren meselelerin tetkiki için, Meclis, iki veya müteaddit komisyon başkanının teklifi ile, daimî veya muvakkat mahiyette, tanzim ve telif (coordination) komisyonu teşkiline karar verebilir;

komisyonlar tanzim ve telif komisyonuna katılacak üyelerinin adedini, tetkik mevzuu meselenin mahiyetine göre, tesbit ederler.

Bundan başka; Meclis, muayyen bir mevzuu tetkik etmek üzere ve umumi komisyonların teşkiline müteallik 16 ncı maddede yazılı usule göre hususî komisyonlar teşkiline karar verebilir.

Madde: 15 — Komisyonların toplantısında hazır bulunmak mecburidir. Bununla beraber, aşağıdaki şartlar altında, üyelerin yerine yedekleri iştirak edebilirler :

— Maliye komisyonu için, asıl üyeler listesindeki isimlerin yarısından en az bir fazla sayıya müsavi isimleri ihtiva eden bir yedekler listesi guruplar tarafından teklif ve 16 ncı madde hükümleri dairesinde, Meclis tarafından dan tasdik olunur. Bu suretle seçilmiş olan yedekler aynı guruba mensup asıl üyelerden herhangi birinin yerine komisyona iştirak edebilirler;

— Diğer komisyonlar için, yedek üyeler, kendi şahsî mesuliyetleri altında olmak üzere tahsisen asıl üyeler tarafından tâyin edilir; bir asıl üye ancak bir birleşim için tek bir yedek üye tâyin edebilir, yedek üyenin ismi komisyon başkanına bildirilir.

Komisyonlardaki nisaba müteallik, 30 uncu maddenin üçüncü fıkrası hükümleri saklı kalmak kaydıla, komisyonun toplantısında hazır bulunamayacak olan üye, komisyonun diğer üyelerinden birine kendi namına reyini kullanmak üzere yazılı vekâlet verebilir.

Birbirini takiben üç defa komisyon toplantısında bulunmayan komisyon üyesi veya aynı ay içinde yapılan toplantıların üçte birine birbirini takiben olmasa bile devam etmemiş olan yedek üye komisyon tarafından istifa etmiş sayılır ve böylece açılan üyeliğin doldurulması için ilgili gurup davet edilir.

Madde: 16 — Komisyonların seçimi için tesbit edilen tarihten beş gün önce, guruplar kendi üyelerine ait seçim listesini Resmî Gazetede neşri için Meclis Başkanına tevdi ederler.

Bir umumî komisyona üye seçilecek namzet listesini hazırlıyacak gurupların, en az ondörder üyeden müteşekkil olması lâzımdır.

Üyeleri adedi ondördü bulmayan guruplarla hiç bir guruba mensup olmayan mebuslar, iltihakı arzu ettikleri herhangi bir guruba, bu grubun muvafakati ile iltihak ederler ve bunların seçim listesinde yer alırlar.

Komisyonların seçimi için tesbit edilen tarihten üç gün önce, guruplar, görüşüp istişare ettikten sonra nisbîlik kaidesine göre hazırlayacakları namzet listesini Meclis Başkanlığına tevdi ederler; bu liste Resmî Gazetede ilân edilir.

Hakkında seçimden Önce, en az elli mebus tarafından itiraz vaki olmayan namzet listesi Meclis tarafından tasdik edilir.

İtirazlar yazılı şekilde Meclis Başkanlığına verilir ve Resmî Gazetede neşredilir.

Yapılan itirazın, nazara alınıp alınmaması hususunu Başkan Kamutayın reyine arzeder. Kamutay, lehde ve aleyhde birer hatibi dinledikten sonra gereken kararı verir.

Kamutay yapılan itirazı nazara almazsa, guruplar tarafından teklif ve takdim edilen namzet listesi derhal tasdik edilir.

Kamutay yapılan itirazı nazara alırsa, itiraza uğrayan namzet listesi iptal edilir ve guruplar yeni bir namzet listesi hazırlarlar.

Listenin tevdiinde, Başkan, keyfiyeti derhal Kamutaya bildirir ve ilân eder.

İlânından itibaren yarım saatlik bir müddet içinde bu listeye itiraz edilebilir. Bu mehlin sona ermesinde Meclis yukarıki fıkralarda belirtilen şartlar içinde gereken kararı verir.

Komisyonlarda münhal bulunduğu zaman, alâkalı guruplar bu münhalleri doldurmak üzere davet edilecek üye isimlerini Meclis Başkanına tevdi ederler.

Bir komisyona seçilen üyenin, kendini bu komisyona seçen guruba mensubiyeti nihayet bulursa, bu komisyon üyeliği de sona erer ve yukarıki şartlar dairesinde yerine seçim yapılır.

Madde: 17 — Hiç bir mebus ikiden fazla umumî komisyona üye olamaz.

Mükerrer 18 inci maddeye göre teşkil edilen hesapları tetkik komisyonu ile teşrii masuniyet komisyonu yukarıki hükme tabi değildir.

Madde: 18 — Seçimlerini müteakip, Meclis Başkanı tarafından toplantıya davet edilen komisyonlar kendi Başkanlık kurullarını teşkil ederler.

Bu kurullar: bir Başkan, iki Başkan vekili ile iki kâtipten tereküp eder.

Şu kadar ki deniz aşırı memleketler komisyonu Başkanlık kurulu; bir Başkan, üç Başkan vekili ile üç kâtipten tereküp eder.

Maliye komisyonu ayrıca bir umumî raportör seçer.

Mükerrer Madde: 18 — Anayasanın 2 nci maddesile tesis edilmiş olan teşrii masuniyet meselelerini tetkik etmek üzere 16 ncı maddede yazılı umumî komisyonların seçimi hakkındaki. usul dairesinde, senelik toplantı devresi için 22 asıl ve 22 yedek üyeli bir komisyon teşkil edilir. Bu komisyon «teşrii masuniyetler komisyonu» adını alır:

Bu komisyonun kurulu (Başkanlık Divanı): bir başkan, bir başkan vekili ile bir kâtipten tereküp eder.

Komisyon toplantısında hazır olmak mecburîdir; bir aslı üyenin yerine ancak aynı guruptan bir yedek üye iltihak edebilir.

Komisyon, üyelerinin en az yarısı hazır bulunmadıkça, görüşme yapamaz.

Komisyona havale edilecek işler şunlardır :

— Millî Meclis üyeleri aleyhine ferdler veya savcılıklar tarafından yapılan takip izni talepleri,

— Mebuslardan biri aleyhine girilmiş takipleri durdurmaya veya hakkındaki cezayı kaldırmaya matuf olarak mebuslar tarafından yapılan teklifler.

Kamutaya tevdi edilen vesikaların tevziinden itibaren onbeş gün içinde komisyon bir raportör tayin eder.

Komisyonlar, işleri tetkik etmek ve neticeye müteallik rapor sureti hazırlamak üzere alâkalı raportörlerin de iştirâkile tâli komisyonlar teşkil edebilir. Tâli komisyona seçilen yedek üye, çalışmalarını sona erinceye kadar bu tâli komisyona iltihak eder.

Tâli komisyon alâkalı mebusu dinlemeye mecburdur, bu mebus diğer bir mebusla kendisini temsil ettirebilir. Üyelerinden birinin talebi ile, komisyon mebusu veya mümessilini dinler.

Komisyon raporunun, Meclise tevdi edilmiş olan vesikaların tevziinden itibaren 30 gün içinde, dağılması lâzımdır. Meclis, komisyonun talebi üzerine aynı müddete müsavi yeni bir mehil verebilir.

Rapor, tevzi gününü takip eden birinci birleşim gündeminin başına res' en kaydedilir.

Rapor yukarıda mezkûr süre içinde tevzi edilmediği takdirde, bu raporun tetkiki mezkûr sürenin sona ermesini takip eden birleşimin ikinci gününe ait gündeme ilk madde olarak res' en kaydedilir. Meclis, vaziyete göre, ya takip izni talebinde yazılı fiiller dolayısıyla teşrii masuniyetin veya takibin veya hürriyeti tahdit eden cezanın kaldırılması hakkında bir karar verir.

Teşrii masuniyet meseleleri hakkında cereyan eden görüşmelerde ancak komisyon raportörü, Hükümet, alâkalı mebus veya kendini temsile salâhiyetli diğer bir Meclis üyesi ile lehde ve aleyhde konuşmak üzere birer hatip söz alabilir.

Madde: 19 — Millî Meclis, Anayasa, Kanun veya kendisi tarafından tasvip edilen bir karar veya gündem gereğince başka bir Meclis veya herhangi bir teşekkülün seçen bir heyet olarak vazife görmeye mecbur olduğu takdirde, bu şahısların seçimi, hilâfına kurucu bir hüküm bulunmadıkça, aşağıdaki esaslar dairesinde yapılır.

Bahse mevzu teşekkülü meydana getiren hükümler gurupların nisbî temsiline veya namzetlerin Meclis komisyonları tarafından takdimini âmir bulunduğu takdirde, Meclis Başkanı, namzetlerin takdim veya tevzi şekli hakkında (umumî seçim, Anayasa ve müracaatlar komisyonu) nun mütalâasını aldıktan sonra, siyasi gurupları veya alâkalı komisyonları namzetlerini bildirmeğe davet eder.

Meclis Başkanlığına tevdi edilmiş olan namzetlikler en az üç gün Resmî Gazetede ilân edilir; haklarında en az elli mebus tarafından itiraz yapılmamış olan namzetlikler tasdik edilmiş sayılır.

İtirazlar yazılı olarak Meclis Başkanlığına tevdi, Resmî Gazetede ilân ve Meclise arz edilir.

Meclis, 16 ncı maddenin 6 ncı ve müteakip fıkralarında gösterilen usul dairesinde yapılan itirazlar hakkında gereken kararı verir.

Diğer hallerde, bundan evvelki namzetliklerin ilânına ve itirazların tevdiine müteallik bulunan hükümler tatbik edilir. Şu kadar ki itiraz vukuunda Meclis 83 veya 84 üncü maddeler gereğince ve 75 inci maddenin ikinci fıkrasında yazılı ekseriyet ile liste veya tek isimli pusula usulüne göre kürsüde veya bitişik salonlarda seçimi yapar.

Bu seçimler için, guruplar veya alâkalı komisyonlar tarafından takdim edilen namzetlerin ismini veya listesini ihtiva eden pusulalar Başkanlık vasıtasile dağıtılır; şu kadar ki, diğer pusulalar bastırılır ve rey vereceklerin emrine amade bulundurulur.

Seçilecek üye adedinden fazla isim ihtiva eden pusulalar muteber değildir.

Bir kararname veya bir Bakanlar Kurulu kararı gereğince, Meclisin, Meclis dışı bir teşekkülün üyelerini seçmesi icap ettiği takdirde, Meclis Başkanı seçim yapılmasına müteallik Hükümet tarafından verilen talebi salahiyyetli komisyona havale eder. Komisyon, kararını. Meclis Başkanı vasıtasile ilgili Bakana bildirir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Tasarılarla tekliflerin yapılması

Madde: 20 — Hükümet namına sunulan kanun tasarılarile usulü dairesinde mebuslar tarafından yapılan kanun veya karar teklifleri Millî Meclis Başkanlık Divanına tevdi, tabı, tevzi ve tetkik için salahiyyetli komisyona veya Meclis hususî bir komisyonuna havale edilir.

Anayasanın on dördüncü maddesinin birinci fıkrasile üçüncü fıkrasının birinci cümlesi gereğince, Cumhuriyet Kurulu üyeleri tarafından hazırlanan kanun tekliflerinin Meclis Başkanlık Divanına kabulü ancak, hakkında aleni oturumda bir görüşme yapılmaksızın takdim veya Cumhuriyet Kurulunun bir komisyonuna tevdi edilmiş olmasile mümkündür. Bu takdirde Millî Meclis Başkanlık divanına tevdi edilen bu teklifler tabı, tevzi ve tetkiki için salahiyyetli komisyona veya Meclis hususî bir "komisyonuna havale edilir.

Fransız Birliği Meclisi Başkanlık divanınca yapılan karar teklifleri Millî Meclis Başkanı tarafından salahiyyetli komisyon Başkanlığına tevdi olunur.

Cumhuriyet kurulu veya Fransız Birliği Meclisi Başkanlık divanı tarafından yapılan tekliflerin kabul edilip edilmemesini, Millî Meclis Başkanı Anayasanın 14 üncü maddesi son cümlesile 71 inci maddesi son fıkrası tatbikatı bakımından, takdir eder, tereddüt halinde, Başkanlık divanının mütalâasını aldıktan sonra bu meseleyi Meclisin reyine arzeder.

Kabul keyfiyeti Meclisde umumî şekilde görüşmeye mevzu olamaz, ancak alâkalı komisyon başkanlarile lehde ve aleyhde konuşmak üzere birer hatip dinlenebilir.

Kabul edilmemeye müteallik olarak verilen karar, Millî Meclis Başkanlık divanı tarafından, derhal ait olduğu Meclis Başkanlık divanına bildirilir.

Haklarında İktisadî kurulun veya Fransız Birliği Meclisinin mütalâasına lüzum görülen teklif tasarıları Millî Meclis tarafından bu kurul ve Meclise tevdi olunur.

İktisadî kurul, Millî Meclisle kendisine derhal ve aynı zamanda tevzii icabeden tasarı veya teklifin tevziinden itibaren yirmi gün içinde mütalâasını bildirmekle mükelleftir.

Hükümetin veya komisyonun veya bir teklif sahibinin talebi üzerine Meclis müstaceliyet kararı verdiği takdirde, Millî Meclis Başkanı bu kararı derhal İktisadî kurul başkanlığına tebliğ eder; bu takdirde İktisadî kurul tasarı veya teklifin tevziinden ve şayet bu tevzi daha evvel yapılmış ise müstaceliyet kararının kendisine tebliğinden itibaren iki gün içinde mütalâasını bildirir.

Madde: 21 — Bir teklifin sahibi veya bunu birinci olarak imzalayan kimse, hakkında görüşmeye başlanılmış olsa bile, teklifini geri alabilir. Şu kadar ki diğer bir mebus bu teklifi kabullenirse, görüşmeye devam olunur.

Madde: 22 — Anayasanın 36 ncı maddesinin ikinci fıkrası gereğince Cumhurbaşkanı yeni bir görüşülme talebinde bulunursa, Meclis Başkanı bu talepnameyi Meclise okur.

Kanun metni salahiyyetli komisyona tetkik için havale edilir, komisyon Meclisçe en çok sekiz günü geçmemek üzere verilen mehil içinde gereken kararı verir.

Yeniden görüşülme talebile kanun metni derhal tabı ve tevzi edilir.

Madde: 23 — Meclis tarafından reddedilen teklifler üç ayı geçmiş olmadıkça yenilenemez.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Komisyon çalışmalarını

Madde: 24 — Kamutay çarşamba sabahı ile öğleden sonra ve perşembe sabahı toplanmaz. Kamutay bu üç yarım günü komisyon çalışmalarına tahsis eder.

Madde: 25 — Komisyonlar, Meclis Başkanının talebi üzerine, salahiyyetlerine giren tasarılarla teklifleri ve bunlara müteallik vesika ve evrakı tetkik ederler.

Yenilenmiş olan komisyonlar, yerlerine geçtikleri komisyonlara ait işleri tetkik ederler.

Bir komisyon salahiyetsizlik kararı verdiği veya iki veya müteaddit komisyonlar arasında salahiyet ihtilâfı meydana geldiği takdirde, Başkan meseleyi Kamutayın reyine arzeder.

Komisyon oturumları için tutanak tanzim edilir. Meclis üyeleri komisyon tutanakları ve komisyona tevdi edilen vesikalar hakkında malûmat alabilirler.

Teşriî dönemin sonunda bu tutanaklarla vesikalar Meclis arşivine tevdi edilir.

Madde: 26 — Bakanlar komisyonlara katılabilirler. Talepleri üzerine dinlenirler.

Bir teklif veya değiştirge sahibi komisyon başkanından talep ettiği takdirde, komisyonca, teklif veya değiştirgenin tetkik edildiği oturumlara davet edilir; fakat rey zamanı komisyondan çekilir.

Kendi salahiyetine giren kanun maddelerinin veya tahsisat bölümlerinin Maliye komisyonunda tetkiki sırasında bu komisyon çalışmalarına istişarî reyle katılmak üzere her komisyon üyelerinden birini tavzif edebilir. Bu mümessil maliye komisyonu tarafından davet olunur.

Maliye komisyonu hususî raportörleri, salahiyeti hususî bütçelere tekabül eden komisyonların çalışmalarına, istişarî reyle iştirâk etmek üzere davet edilirler.

Maliye Komisyonu Başkanı ve umumî raportörü ile icabında muhtelif komisyon başkanları, Anayasanın 18 inci maddesine göre tetkik ve tahkikine memur edildikleri mevzu hakkında Sayıştay ile doğrudan doğruya muhabere edebilirler.

Madde: 27 — Bir tasarı, teklif, bir kanun maddesi veya bütçenin bir bölümü hakkında mütalâa vermeye yetkili olan her komisyon, Meclis Başkanına, mütalâa beyanını arzu ettiğini bildirir; bu talep Meclisin reyine arz edilir.

Bir tasarı veya bir teklif mütalâa alınmak üzere komisyona havale edildiği takdirde, bu komisyon tarafından seçilen raportörün, işi esasından tetkik edecek komisyon çalışmalarına, istişarî reyle iştirake salahiyeti vardır. Buna mukabil, işi esasından tetkik edecek olan komisyon raportörünün de, işi mütalâa beyanı için tetkik edecek komisyonun çalışmalarına, istişarî reyle iştirake salahiyeti vardır.

Mütalâalar tabı ve tevzi edilir.

Mütalâa beyanını talep eden komisyonca, verilen mütalâanın tevdi veya tevzi edilmemiş olması, mütalâanın gündeme alınmasına engel olmaz. Mezkûr komisyon işin esasının görüşülmesi için tesbit edilen günde mütalâasını daima şifahî olarak da beyan edebilir.

Madde: 28 — İktisadî kurula veya Fransız birliği Meclisine tevdi edilmiş olan bir tasarı veya bir teklifin esası hakkında mütalâa beyan edecek olan komisyon, herbirinin görüşünü öğrenmek üzere bu kurul veya meclis raportörlerini dinler ve bunlar kurul veya Meclisin mütalâasını izah ve ittifak bulunmayan hallerde, kurul veya Mecliste hâkim olan ekseriyetin veya akalliyetin reyini beyan ederler.

Madde: 29 — Komisyon, bir tasarı veya teklifin tevziinden itibaren onbeş gün içinde bir raportör seçer.

Bir tasarı veya teklifin esasını tetkik edecek olan komisyon, Meclis Başkanı vasıtasile, bu tasarı veya teklif hakkında İktisadî kurulun veya Fransız birliği Meclisinin mütalâasını alabilir; İktisadî kurul mütalâasını 20 nci madde sonunda yazılı esaslar dairesinde verir.

22 nci maddede yazılı yeniden görüşülme hali dışında, raporun Meclisçe tesbit edilen süre içinde ve, tatil zamanı hariç, tasarı veya teklifin tevziinden veya değiştirgenin bilâhare tetkik edilmek üzere ayrılmasından (disjonction) itibaren en geç üç ay içinde tevdi, tabı ve tevzi edilmesi mecburidir.

Acele hallerde, rapor Resmî Gazetede ilân edilir.

Tatil zamanında veya toplantı fasilalarında, komisyonlar tarafından kabul edilmiş olan raporlar, acele hallerde, komisyon başkanının veya raportörünün Meclis Başkanlığına yaptığı yazılı talep üzerine, derhal tabı ve tevzi olunabilir; bu takdirde mezkûr raporlar son birleşimin tutanağına bağlanmak suretile tevdi olunur.

Madde: 30 — Komisyonlar, kendi Başkanlarının veya üyelerinden yarısının talebi üzerine toplantıya çağırılır; komisyonlar, toplanacakları zamandan en az 48 saat önce toplantıya çağırılırlar; davet mektubunda gündemin tasrihi lâzımdır.

Komisyonlar, müstacelen görüşülmesi talep edilmiş olan bir tasarı veya bir teklif veya Kamutayda müzakeresi yapılmakta olan işlere müteallik değiştirgeleri tetkik etmek üzere istisnaî olarak derhal toplanabilirler.

Bütün komisyonlarda, nisap için üyelerinin mutlak ekseriyetinin mevcudiyeti lâzımdır.

Üyelerden üçü tarafından talep edildiğinde, her mesele reye arz olunur. Rey neticesile rey verenlerin isimleri, 32 nci maddede yazılı komisyonlar bülteninde neşredilir.

Nisap olmaması sebebiyle oylama yapılamadığı takdirde, enaz bir saat sonra yapılabilecek olan müteakip oturumda mevcut üye adedi ne olursa olsun, oylama yapılır.

Herhangi bir komisyon başkanı rey üstünlüğüne malik değildir; reylerde müsavât halinde, reye arzedilen mesele kabul edilmemiş sayılır.

Mevcut, mazeretli veya izinli olarak hazır bulunmamış olan üyelerin isimleri komisyon oturumunun ertesi günü Resmî Gazeteye derç edilir; nisap olmaması sebebiyle oylamanın taliki de aynı suretle derç edilir.

Madde: 31 — Meclis, talepleri üzerine, kendi yetkilerine giren meseleler hakkında komisyonlara tahkik salahiyeti verebilir.

Tahkik salahiyeti verilmesine müteallik talepler Meclis Başkanlığına yapılır ve Başkan bu talepleri hemen Meclise arzeder; bu talepler üç günlük bir mehlin sona ermesinden itibaren ve res' en Kamutay gündemine alınır.

Meclis hususî bir kararla, Âmme kuvvetlerine müteallik metinlerin birleştirilmesi ve tâdiline dair 6 Ocak 1950 tarih ve 50/10 sayılı kanunun 9 uncu maddesinde yazılı tahkik salahiyetlerini, talepleri üzerine, komisyonlara verebilir.

Madde: 32 — Her hafta neşredilen «komisyonlar bülteni» ne 30 uncu maddede yazılı hususlarla komisyonların çalışmalarına müteallik olup teferruatı kendi Başkanlık divanlarında tesbit edilen bütün diğer malûmat dercedilir.

Madde: 33 — Geçen dönemde faaliyette bulunan komisyonlar tarafından tevdi edilmiş olan raporlar, Meclisin tamamen yenilenmesinden sonra ve bir yıl içinde, yeni komisyonların veya Millî Meclis üyelerinden yirmi beşinin talebile yenilenerek yeni komisyonlara havale edilebilir.

Havaleye müteallik talepler Meclis Başkanına verilir ve Başkan bunları Meclise arzeder. Komisyonca yapılan talep üzerine havale kendiliğinden yapılır; sair hallerde Kamutay görüşme yapmadan gereken kararı verir.

Geçen dönemden devredilen bir raporu tetkik eden her komisyon bunu hiç tâdil etmeksizin kabul edebilir; bu takdirde komisyon raporu Kamutay görüşmelerinde müdafaa ve umumî usule göre gündeme alınması hususu için üyelerinden birini tavzif eder. Komisyon, maddelerden bir veya bir kaçının tadilini lüzumlu gördüğü takdirde, sırf bu tâdillere müteallik olmak üzere hazırlıyacağı raporu Meclise takdim eder.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Meclis gündemine kayıt - görüşmelerin yapılması

Madde: 34 — Meclis Başkan vekillerde komisyon Başkanları ve enaz ondört üyeli gurup başkanları her hafta Meclis Başkanı tarafından, bir raporun gündeme kaydını tevziine tabi tutan 35 ve 55 inci maddeler gözönünde tutulmak suretile gündemin tanzimine müteallik bütün tekliflerle kendi çalışmalarını tetkik etmek üzere toplantıya davet edilirler. (Başkanlar Kurulu).

Başkanlar kurulunun teklifleri derhal ilân edilir.

Başkan kurulun toplantı günü ve saatini Hükümete bildirir. Hükümet toplantıya bir mümessil gönderebilir.

Müstacelen görüşülmesi için gündeme alınmaya dair 63 üncü madde hususî hükümleri saklı kalmak kaydıyla, Başkanlar kurulu, toplantı yılının ilk oturumunda ve Hükümetin yeniden teşkilinden sonra, Meclisin iki haftalık süresi için gündem teklif eder. Başkanlar Kurulu müteakip toplantısında üçüncü hafta gündemi ve böylece gelecek haftalık toplantısında aynı tarzda müteakip gündemleri teklif eder.

Kurul toplantısını takip eden oturum sonunda, Başkan, Başkanlar kurulu tekliflerini Meclisin tasvibine sunar. Nizamnamenin diğer hükümleri hilâfına olarak, görüşülme guruplardan her birinin birer hatibi için olmak ve en çok beş dakikayı aşmamak üzere tahdit edilmiştir.

Başkanlar kurulu tekliflerini tâdil edici mahiyette olarak bir gensorunun görüşülme tarihinin doğrudan doğruya veya dolayısıyla tesbitine, raporu tevzi edilmemiş bulunan bir işin, bir tahkimname veya müstacelen görüşmenin gündeme alınmasına matuf hiç bir teklif yapılamaz. Değiştiregelerin yazılı olarak verilmesi ve hakkında rapor verilen bir metnin gündeme alınması teklif edildiğinde, değiştiregede bu raporun tevzi tarihi ile numarasının da zikredilmesi lâzımdır.

Başkanlar kurulunun teklifi ile Meclis tarafından tanzim edilen gündem tâdil edilemez.

Mükerrer Madde: 34 — Kanunu Yalnız Millî Meclis Yapar.

Komisyon oturumunda görüşülüp kabul edilen kanun teklif ve tasarılarını müteallik raporlar, bu nizamname dairesinde umumî, veya mahdut müzakere ile veya görüşme yapmadan kabul veya reddi için Meclise tevdi edilir.

Madde: 35 — Hakkındaki rapor tevzi edilmemiş olan bir teklif veya tasarı 34 ncü maddede yazılı Başkanlar Kurulunun teklifi ile ancak gündeme alınır.

Hakkında Komisyon tarafından 29 uncu maddede yazılı 3 aylık süre içinde rapor tanzim edilmemiş olan bir tasarı veya bir teklif veya müstakil bir değiştiregenin derhal gündeme alınması hükümet veya mevcudiyetleri açık oyla tesbit edilen Elli üye tarafından Meclise teklif olunabilir.

Bu talebe müteallik müzakere, müstacelen görüşmeler için derpiş edilen usul dairesinde yapılır.

Devletin, İllerin veya Komünlerin masraflarının artırılmasını veya gelirlerinin azaltılmasını mucip olan bir tasarı veya bir teklif veya bir müstakil değiştirege hakkındaki görüşme, Maliye Komisyonunun mütalâasını teminen, talebin Meclis Başkanlığına tevdi'inden 8 gün sonra yapılabilir.

Hükümetin sarih talebi dışında, bahse mevzu tasarılarla teklifler veya değiştiregeler, yeni masrafları sağlıyan veya gelir noksanım karşılayan hükümleri ihtiva ettiği takdirde ancak bu madde hükümleri gereğince gündeme alınabilir. Maliye Komisyonu adına, Başkanı ile Umumî veya hususî Raportörleri bu şartın yerine getirilmediği beyan ettikleri takdirde hiç bir itiraz

kabul edilmez; Bu mütalâa Meclis Başkanına şifahen veya yazılı olarak tevdi olunabilir.

Madde: 36 — Hükümet veya alâkalı komisyon bir tasarı veya bir teklifin görüşmesiz olarak oylanmasını talep edebilir. Bu talep, Başkanlar Kurulunda görüşülmek üzere Meclis Başkanına verilir.

Tevzi edilen rapor mütalâa veya mütalâalar, mahiyeti Başkan tarafından Meclise bildirilen, Başkanlar Kurulunun talebi ile işin görüşmesiz oylanması bu bildirmeyi takip eden 3 üncü gün gündemine alınır.

Rapor veya mütalâa tevzi edilmemiş ise, görüşmesiz oylama, tevzi'yi takip eden 3 üncü gün gündemin başına alınır.

Madde: 37 — Hükümet bir işin görüşmesiz oylanmasının gündeme alınmasına itiraz edebilir.

Gündeme kayıt halinde, Hükümet bunun gündemden çıkarılmasını talep edebilir.

Kendi görüşünü veya değiştirmesini arzu etmek isteyen her Mebus gündeme kayıt edilmiş olan görüşmesiz oylamaya, itiraz edebilir; itiraz resmî gazetede ilân edilir.

Bu takdirde, tasarı veya teklif gündemden çıkarılır; işi tetkik eden Komisyon Hükümeti veya itiraz edenleri dinlemekle mükelleftir.

Komisyon yapılan itirazlara müteallik mütemmim raporu Meclise arzeder.

Madde: 38 — Bahse mevzu edildiği oturum sırasında veya Komisyonun mütemmim raporunu tevdiinden önce görüşmesiz oylamaya itiraz geri alındığı takdirde, görüşmesiz oylama, geri alınan Komisyon tebliğinden sonra, geri almayı takip eden birleşimin 3 üncü günü gündemine alınabilir.

Bir itirazın neticesinde ve mütemmim raporun tevziinden sonra yeniden gündeme alınan bir işe müteallik görüşmesiz oylama ancak Hükümetçe yapılan veya elli Mebus tarafından imzalanan talep üzerine gündemden çıkarılabilir. Böyle ikinci defa gündemden çıkarılan görüşmesiz oylama bir daha gündeme alınamaz.

Görüşmesiz oylamaya itiraz vaki olmadığı takdirde, başkan sıra ile önce tasarı veya teklifin muhtelif maddelerini ve sonra tümünü reye arz eder.

İkinci Mükerrer Madde : 38 — Bir iş, 38 inci maddede yazılı şartlar dairesinde, ikinci defa görüşmesiz oylama gündeminden çıkarıldığı takdirde, Komisyon bu iş hakkında mahdut bir görüşme talebinde bulunmaya karar verebilir.

Bu takdirde, Komisyon Üçüncü defa yapacağı görüşme sırasında talep ettikleri takdirde Hükümeti, raportörlerle mütelâa veya değiştirge sahiplerini yeniden dinler.

Komisyon, mütalâalarla değiştirmeleri ve değiştirmeler hakkındaki reyleri ihtiva eden bir ikinci mütemmim raporu meclise arz eder. Komisyon, aynı

zamanda birinci fıkrada Mezkûr kararı Meclis Başkanına bildirir. Başkan, bu bildirmeyi takip eden gelecek birleşim günü başında keyfiyeti Meclise ve Başkanlar Kuruluna arz eder.

Komisyon mahdut görüşme yapılmasına lüzum görmediği takdirde, 34 ve 35 inci maddelerde yazılı şartlar dairesinde hareket eder.

Üçüncü Mükerrer Madde: 38 — 34 üncü maddede yazılı başkanlar kurulu, hakkında mahdut görüşme talep edilmiş ve ikinci bir mütemmim rapor tevzi edilmiş bulunan metinlerin hangi birleşim için ve hangi sıraya göre gündeme kaydedileceğini Meclise teklif eder.

Mahdut görüşme açılmadan önce, Meclis bu görüşmenin leyh veya aleyhinde bir karar vermekle mükelleftir. Her biri beş dakika için olmak üzere muhtelif iki zit guruba mensup olanlar, Hükümet ve Raportörler ancak söz alabilirler. Meclis Mahdut görüşme yapılmamasına karar verdiği takdirde görüşme 34 ve 35 inci maddelerde yazılı şartlar dairesinde yapılır.

Mahdut görüşme sırasında, mütemmim raporu tevdi edilmeden önce değiştirmeleri Komisyon tarafından tetkik edilen ve kabul edilmeyen değiştirge sahipleri, hükümet ve işi tetkik eden Komisyon Başkanı ile raportörlerin ancak her değiştirge için beş dakika olmak üzere, Söz alabilirler. Tüm hakkındaki oylamadan önce, her gurup mümessiline beş dakika için söz verilebilir.

Başkan ancak değiştirmelerle maddeleri ve tasarı veya teklifin tümünü reye arz eder.

Dördüncü Mükerrer Madde 38 — Aşağıdaki hususlar mahdut görüşmeye mevzu olamaz :

- 1) Anayasanın tadilini müteallik kanun tasarıları veya karar teklifleri;
- 2) Anayasanın 36 ncı maddesi gereğince Cumhurbaşkanı tarafından ikinci defa görüşülmesi talep edilen kanunlar;
- 3) Anayasa Komitesinin Mütalâası üzerine Cumhurbaşkanı tarafından yeniden görüşülmesi için Millî Meclise geri verilen kanunlar;
- 4) Bütçe kanunu ile Mali Kanun tasarıları ve Provisionnel Kredilerine dair tasarılar;
- 5) Anayasanın 27 nci maddesinde yazılı anlaşmaların tasdikine mezuniyet veren kanun tasarıları;
- 6) Cezada Yargı salahiyetini tadil eden kanun teklif veya tasarıları;
- 7) Meclis Nizamnamesinin tadilleri;
- 8) Seçim kanunlarına dair 'kanun teklif veya tasarıları';
- 9) Af Kanununa dair teklif veya tasarılar;

Madde: 39 — Görüşme açılması teklifi hakkında, Meclis, görüşmesiz karar verir.

Görüşme açılması kararlaştığı takdirde, Meclis Başkanı, Meclis Başkan Vekillerini, Gurup Başkanlarını, tetkik veya mütalaaya salahiyyetli Komisyonların Başkanları ile raportörlerini, söz alan hatiplerle Hükümet üyelerinden birini toplantıya davet eder.

Bunlar. Meclisçe tesbit edilecek birleşimlere göre, söz zamanını tevzi ederler.

Bu birleşimler tesbit edilmediği takdirde, bunlar birleşimlerin sayısını ve tarihlerini belli ederler.

Bunlar, tüm hakkında veya gündem hususunda yapılacak oylamanın saatini tahdit ve tesbit ederler.

Tevzi edilen söz süresi sınırı içinde olmak üzere, ancak söz isteyenlerin kaydı yapılır.

İkinci Mükerrer Madde: 39 — Söz süresi tahdit edilmiş olan bütün görüşmelerden, hatipler kendilerine veya guruplarına ayrılan konuşma süresini, hiç bir surette tecavüz edemezler.

Söz süresini tecavüz eden hatibe Başkan ihtarda bulunur ve bu suretle yapılan konuşmalarının resmî gazetede yer almamasını kararlaştırır.

Bu karara rağmen hatip kürsüyü işgalde ısrar ederse Başkan kendisine nizama riayet etmesini hatırlatır.

Söz süresi sona eren bir gurup üyesi tarafından bir değiştirge tevzi edildiği veya edilmiş olduğu takdirde bu değiştirgeyi başkan okur ve görüşmesiz oya arzeder.

Açılan görüşme sırasında, tesbit edilen söz süresinin kifayetsizliği anlaşıldığında, üyelerden birinin teklifi ile Meclis, görüşme yapmadan, her gurubun söz süresinin muayyen bir müddet uzatılmasını kararlaştırabilir.

ONUNCU BÖLÜM

Toplanmalar

Madde: 40 — Meclis oturumları alenidir.

Meclis her hafta Salı, Perşembe ve Cuma öğleden sonra aleni oturum yapar.

Bundan başka, Meclis, Meclis Başkanının, Hükümetin, İlgili Komisyonun, Başkanlar Kurulunun veya mevcudiyetleri yoklama ile tesbit edilen Elli Mebusun talebi ile diğer oturumlar yapmayı kararlaştırabilir; üyelerden biri tarafından 34 üncü maddede yazılı başkanlar kurulu tekliflerinin kabulü sırasında olmak şartile yapılan talep üzerine de, Meclis başka oturumlar yapılmasını kararlaştırabilir.

Meclis, Hükümetin veya Başkanlar Kurulunun veya Mevcudiyetleri yoklama ile tesbit edilen Elli Mebusun talebi ile gizli olarak toplanmaya görüşmesiz karar verebilir.

Gizli toplanma yapılmasını icap ettiren sebep zail olduğu zaman,. Başkan, aleni oturuma geçilmesi hususunu Meclisin oyuna arz eder.

Gizli Toplanmada yapılan görüşmelerin tamamen neşri caiz olup olmayacağı hususunu Meclis sonradan kararlaştırır.

Madde: 41 — Meclis, hazır üye adedine bakmaksızın, daima gündemini müzakere ve tanzim edebilir.

Başkan, oturumu açar, görüşmeleri idare, nizamnameye riayeti temin ve nizamı muhafaza eder.

Kâtipler tutanağın yazılmasına nezaret, yoklamayı murakaba, oyları tesbit ve tasnif ederler; aralarından en az ikisinin Başkanlık divanında hazır bulunması mecburidir.

Her oturum Başlangıcında, Başkan, bir önceki oturuma ait tutanağı Meclisin tasvibine arz eder; bir dönemin son oturumuna ait tutanak, bu oturum sona ermeden Meclisin tasvibine arz olunur.

Tutanağa itiraz edilir ve bu itiraz Meclis'çe nazara alınırsa, Başkanlık divanı tarafından tutanağın düzeltilmesine dair tekliflerin tetkiki için oturum tatil edilir; oturum açıldığında Başkan, Başkanlık divanının kararını bildirir ve tutanağın tasvibi için, görüşmesiz açık oylamaya gidilir.

Tasvip edilen tutanak, oturuma başkanlık etmiş olan Başkan veya Başkan vekili ile iki kâtip tarafından imzalanır.

Tutanağın reddi halinde bu hususa müteallik görüşme müteakip oturum gündeminin başına alınır; bu takdirde, Başkan ve iki kâtip tarafından imzalanan tutanak oturum sırasında kabul edilmiş olan metinlerin muteberliğine delil teşkil eder.

Madde: 42 — Başkan gündeme geçmeden önce, Meclise tebliğ edilen yazıları kamutaya arz eder. Kamutay faydalı gördüğü takdirde bunları bastırır.

Başbakan'ın tayinini istihdaf eden taktirler müstesna, Nizamname hükümleri dairesinde salahiyetli Komisyon tarafından haklarında önceden rapor tanzim edilmiş olmadıkça, Anayasanın Ellinci maddesinde yazılı takbih önergesi (Motion De Censure) aşağıda kırk altıncı maddede yazılı önergeler, mukabil tasarılarla değiştirelir, cevabi arıza veya herhangi bir teklif ve hiç bir önerge Meclisin oyuna arz edilemez.

Mebuslar mazeretleri dolayısıyla muayyen bir oturumda bulunmayabilirler. Mebuslar Meclisten izin isteyebilirler. İzin talebinin yazılı, sebebi gösterilmiş ve başkana hitaben kaleme alınmış olması lâzımdır.

İzin talebi hakkında Meclis Başkanlık divanı mütalaasını bildirir. Bu mütalâa kamutay'a arz edilir.

İzin Mebusun yazılı beyanı ile sona erer.

Madde: 43 — Bir hatibin sözünü kesmek için istisnai surette selâhiyetlendirilmiş olsa bile, Meclisin hiç bir üyesi Başkandan söz istemiş ve kendisine söz verilmiş olmadıkça Konuşamaz, istisnai halde söz kesme beş dakikayı geçemez.

Nizamnameye riayete davet talebinde bulunan Mebusa 51 inci maddenin birinci fıkrasında yazılı şartlar dairesinde söz verilir. Şayet bunun müdahalesininin, açıkça, nizamname ile bir münasebeti yoksa, Başkan Mebusa vermiş olduğu sözü geri alır. Şahsi bir fiil dolayısıyla söz isteyen mebusa söz ancak oturum sonunda verilir. Her iki takdirde, söz beş dakikadan fazla devam edemez.

Söz isteyen mebuslar talepleri sırasına göre kayıt edilirler.

39 uncu maddede yazılı görüşme açılması hali müstesna, söz için kaydedilmiş olan her mebus söz sırasını Mebus arkadaşlarından birine verebilir. Veya bu arkadaşı ile anlaşarak kayıt sıralarını değiştirebilirler.

Hatip kürsüde veya yerinde konuşur; Başkan hatibi kürsüye davet edebilir.

Hatip söz verilmediği halde konuşur veya kendisine verilen söz geri alındığı halde konuşma hakkının mahfuz bulunduğunu iddia ederse, Başkan, bu konuşmaların tutanağa geçirilmeyeceğini bildirebilir.

Hatip Mevzu dışına çıkamaz. Aksi takdirde başkan Mevzu dışına çıkmamasını kendisine hatırlatır.

Hatip bu davete uymadığı takdirde, Başkan, Hatibin sözlerinin resmî gazetede yer almamasını kararlaştırabilir. Başkanın davetine muhalefette ısrar edildiği takdirde hatip nizama riayete davet olunur. Başkan tarafından kürsüyü terk etmeye davet edilen ve derhal bu davete riayet etmeyen her hatip, tutanağa geçirilmek kaydı ile, nizama riayete davet edilir. Hatip ısrar ettiği takdirde hakkında ihtar cezası verilebilir.

Madde: 44 — Bakanlarla ilgili Komisyonlar Başkanları ve raportörlerini talepleri üzerine söz verilir.

Komisyon Başkanları ile Raportörleri, aleni görüşmelerde kendileri tarafından seçilecek Meclis memurlarından birini hazır bulundurabilirler.

Hükümetin talebi üzerine, Hükümet Komiserleri de aynı surette görüşüne katılabilirler.

Komisyonun havaleyi veya bir hükmün saklı tutulmasını talep veya kabulü müstesna, bir mebus, yukarıdaki fıkralarda yazılı hatiplerin birinden sonra daima söz alabilir.

Madde: 45 — Aleyhte bulunan hatiplerden en az ikisi görüşmeye katıldığı ve işin esası hakkında konuştuğu takdirde, Başkan veya Meclis Üyelerinden her biri bu görüşmenin kifayetini teklif edebilirler.

Umumi görüşme sırasında kifayet aleyhine söz talep edildiğinde, yalnız bir hatibe, münhasıran beş dakika konuşmak üzere söz verilebilir. Bu hususta söz için kaydedilmiş olan hatiplerden birincisi ve bunun hazır olmaması halinde, kayıt sırasına göre bundan sonra gelen tekaddüm eder; kaydedilmiş kimse yoksa, söz kifayet aleyhine konuşmak için ilk söz talep eden mebusa verilir.

Umumi görüşme dışında, Meclis, görüşmesiz olarak kifayet hakkında karar verir.

Başkan, gösterme oyu ile Meclisin kararına müracaat eder. Bu hususta tereddüt hasil olduğunda ayağa kalkmak suretile gösterme oyu ile Meclisin kararına baş vurulur. Tereddüt devam ettiği takdirde görüşmeye devam olunur.

Görüşmenin kifayetine karar verildiğinde, münhasıran oyun 5 dakikayı geçmemek üzere izahı için söz verilebilir.

39 uncu madde gereğince açılan görüşmenin kifayeti ne talep olunabilir ve nede kararlaştırılabilir.

Madde: 46 — 63 üncü maddenin 12 nci fıkrasında derpiş edilen müstaceliyete dair tahkim hakkında görüşme yapılmış ise bu görüşmeden sonra, hakkında asıl mesele ve icabında mukabil tasarılarla değiştirgeler arasında mutabakat hasil olmayan aşağıdaki hususlar, esas hakkındaki görüşmenin yapıldığı sırada ve her zaman aşağıdaki sıraya göre teklif ve müzakere olunabilir.

- 1) Görüşmeye mahal olmadığını kararlaştırmaya matuf ve kabulü görüşülmekte olan metnin kat'i olarak reddini mucip mütekaddim mesele;
- 2) Görüşmenin belli olmayan bir zamana veya şartlı olarak talikini istihdaf eden mütekaddim önergeler veya hadiselerle görüşülmekte olan metin hakkında mütalâa beyan edilmek üzere tetkiki için Millî Meclis Komisyonlarından verilen havaleyi istihdaf eden önergeler;
- 3) Görüşülmekte olan metnin tümünün işin esasını tetkik etmiş olan Komisyona havalesi talepleri;
- 4) Bir veya müteaddit maddelere, kredi bölümüne veya değiştirgelere müteallik ayırma, bir Komisyona ve tetkik için ihtisas komisyonuna havale, itirazî kayıt veya görüşülme sırasında müstaceliyet talepleri;

Bu önergelerin görüşülmesinde ve hususile diğer bütün usule ait önergelerin görüşülmesi sırasında, ve Meclisin kararından evvel talep sahibi ile

zıt fikirde olan bir Hatip, Hükümet, alâkalı Komisyon başkanı veya raportörü münhasıran söz hakkına sahiptir. Hiç bir oy izahı kabul edilemez.

Bununla beraber, ilgili Komisyon talep ve kabul ettiği takdirde, Komisyona havale veya ihtirazi kayıt, görüşmesiz kararlaştırılır.

Mevzuları ne olursa olsun ve sahipleri tarafından ne suretle tavsif edilirse edilsin diğer bütün önergeler veya talepler 42 nci maddenin ikinci fıkrasında yazılı Komisyona havale ve tevdi usulüne tabidir.

Madde: 47 — Bir tasarı veya bir teklifin tümünün Komisyona havalesi halinde, Meclis, bu tasarı veya teklifin, kendisine iadesi icap eden tarihi belli edebilir.

Komisyona havale veya bir madde, bir kredi bölümü veya bir değiştirge hakkında itirazı kayıt halinde Komisyon, görüşme sona ermeden önce, raporunu vermeye mükelleftir; Komisyon kendisine tevdi edilen metinler hududu içinde mütalaasını beyana mecburdur.

Madde: 48 — Tamamlayacağı veya yerini alacağı metne nisbetle yeni bir masrafı veya mevcut masrafın artmasını veya mevcut bir gelirin kaldırılmasını veya azaltılmasını mucip olan bir değiştirge karşısında, yetkili komisyonun veya Maliye Komisyonunun veya Hükümetin talebi üzerine ayırma (Disjonction) yapılır. Maliye Komisyonu adına Başkan, Umumi veya hususi raportörü gelirin kaldırıldığını veya azaltıldığını veya masrafın ihdas edildiğini veya artırıldığını teyit ettiği takdirde de ayırma yapılır.

Bir maddenin veya bir değiştirgenin ayrılmasına karar verildiği takdirde, bir kanun teklifinin tabi olduğu aynı şartlar içinde tetkik edilip görüşölmek üzere Komisyona havale edilir.

Madde: 49 — Anayasanın 49 uncu maddesi gereğince, Başbakan itimat reyini istediği zaman, bu husustaki oylama, bu isteğinin tevdiinden tam bir gün sonra yapılabilir; Oylama açık oyla yapılır.

Hükümetin itimat reyini talebi, ancak meclisteki mebusların mutlak ekseriyeti tarafından reddedilebilir.

İtimat oyunun alınması veya alınmaması, hakkında itimat reyini talep edilmiş olan metnin kabulü veya reddini müstelzim olur; Bununla beraber, itimat reyinin alınması, Anayasa gereğince reddi için vücudu zaruri olan ekseriyetin temin edilmemesi neticesi ise, metin hakkında kullanılan reylerin mutlak ekseriyeti lehte olduğu takdirde kabul ve aleyhte olduğu takdirde reddedilmiş olur.

Madde: 50 — Anayasanın 50 inci maddesinde derpiş edilen takbih önergesi imzalı olarak başkana tevdi edilir ve Başkan keyfiyeti derhal hükümete tebliğ eder. Bu önergenin (takbih önergesi) unvanını taşıması mecburidir. (Motion De Censure)

Takbih önergesi, tevdiinden tam bir gün sonra ancak oylanabilir. Oylama açık oyla yapılır.

Takbih önergesi ancak Meclisteki mebusların mutlak ekseriyeti ile kabul edilebilir.

Madde: 51 — Gündeme veya ivediliğe veya nizamnameye riayete davete dair talepler asıl meseleye tercih ve bunun görüşmesi talik edilir. Hatip Konuşmasını bitirmedikçe taleplere devam edilemez.

Mudil meseleler, Başkanın talebi üzerine bölünür.

Madde: 52 — Nizamı ihlâl eden her tezahür veya söz kesici hareket veya şahsi tecavüz yasaktır.

Hal ve şartlar icap ettirdiği takdirde, Başkan, Oturumu tatil edeceğini bildirebilir. Sükûnet iade edilmediği takdirde, Başkan oturumu talik eder. Oturum açıldığı zaman, hal ve şartlar icap ettirdiği takdirde, Başkan oturumu yeniden kapar.

Madde: 53 — Başkan oturumu kapamadan önce, Meclise, gelecek oturumun tarihini ve gündemini bildirir.

Madde: 54 — Her aleni oturum için tahlilî ve bir umumî tutanak tanzim ve bu Resmî Gazetede neşredilir.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Tasarı ve teklifleri görüşülmesi

Madde: 55 — Bu Bölümün C kesiminde derpiş edilen ivedilikle görüşme hali müstesna, bir tasarı veya bir teklifin görüşülmesine ancak raporun tevziinden veya resmî gazetede ilânından en az 24 saat sonra başlanabilir.

A KESİMİ

Anayasanın Tadili

Madde: 56 — Anayasayı tadile matuf her teklifte tadil mevzuunun tavzihi lâzımdır.

Birinci görüşmede bu teklif ancak Millî Meclisi Terkip eden üyelerin mutlak ekseriyeti ile kabul edilebilir.

Bu teklifin, Birinci görüşmenin tabi olduğu şartlar içinde olmak üzere, en az üç aylık süre içinde, ikinci görüşmesi yapılabilir. Şu kadar ki kendisine Millî Meclis tarafından gönderilen aynı teklif Cumhuriyet Kurulunca mutlak ekseriyetle kabul edilmiş olmasın.

Bu ikinci görüşmeden sonra, Millî Meclis önce tadil teklifini tetkik etmiş olan Komisyonun raporu üzerine, Anayasanın tadilini derpiş eden bir kanun tasarısı hazırlar. Bu tasarı, Millî Mecliste, Umumî kanunların tabi olduğu merasim dairesinde ve mutlak ekseriyetle görüşülüp oylanır.

B KESİMİ

Teşrii metinlerin görüşülmesi

Madde: 57 — Prensip itibarile, tasarılarla teklifler aleni oturum halinde yapılacak bir tek görüşmeye tabidir.

Önce, tasarı veya teklif hakkında hazırlanmış olan raporun Umumî görüşülmesi yapılır.

Umumî görüşme açılmadan önce, işi tetkik etmiş olan Komisyon raportörü İktisadî kurulun mütalâasını okur.

Umumî görüşmenin kapanmasından sonra, Başkan Komisyon raporunun görüşmeye mevzu teşkil eden maddelerini meclisin reyine arz eder. Oylamaya müteallik hiç bir izah kabul edilemez.

Komisyon tasarı veya teklifin reddini kararlaştırdığı takdirde, Başkan Umumî görüşmenin kapanmasından sonra derhal red kararını reye arz eder.

Komisyon hiç bir mütalâa bildirmemişse, Meclis, tasarı veya teklif metninin görüşmeye mevzu olan maddeleri hakkında kararını verir.

Meclis, Maddelerin görüşülmesine geçilmesinin kararlaştırılmadığı bütün hallerde, Başkan tasarı veya teklifin kabul edilmemiş olduğunu bildirir.

Aksi takdirde, her madde ve maddeye dair değiştirgeler hakkında görüşmeye devam olunur.

Maddeler hakkındaki oylamadan sonra, tasarı veya teklifin tümü hakkında oylamaya gidilir.

Bir maddeden ibaret bulunan bir tasarı veya bir teklifin oya konulmasından önce, ek madde takdim edilmese, bu oylama tümü hakkında yapılmış olur; bu oylamadan sonra hiç bir ek madde kabul edilemez.

Tümün oylanmasından önce, tüm hakkında, 5 dakikayı geçmemek üzere kısa olarak yapılacak açıklama dışında, umumî mahiyette konuşma yapılamaz.

Madde: 58 — Tasarı veya teklifin tümü oya konmadan önce, birinci veya ikinci görüşme sırasında, Meclis, Bir mebusun talebi üzerine icap eden tadil ve tenazurun temini için bu tasarı veya teklifin ikinci defa görüşülmesine veya alâkalı komisyona iadesine karar verilebilir .

Komisyon talep veya kabul ettiği takdirde, işin ikinci görüşülmesi veya komisyona havalesi kararlaştırılır.

İkinci görüşme yapılacak olduğu takdirde, birinci görüşme sırasında kabul edilmiş olan metinler, haklarında yeni bir rapor hazırlaması için, Komisyona gönderilir; ikinci görüşülme zamanında Komisyon tarafından tetkik edilen yeni metinler veya önce kabul edilmiş olan metinlerde husule gelen tadiller münhasıran Meclisin oyuna arz edilir.

Tadil veya tenazuru sağlamak için Komisyona havale yapıldığında, Komisyon derhal icap eden metni hazırlar, bu metin Meclisin oyuna arz edilir ve görüşme sadece yazılış (redaksiyon) hakkında yapılır.

Madde: 59 — Cumhuriyet Kurulu, Millî Meclis tarafından kabul edilen metnin tamamı veya bir kısmı hakkında aleyhe mütalâada bulunduğu takdirde, Millî Meclis, Kanun tasarı veya teklifini tetkik için ikinci bir defa görüşür.

Millî Meclis, Cumhuriyet Kurulu tarafından teklif edilen değiştirgelerin tamamen veya kısmen kabulü veya reddi hakkında kat'i ve nihai kararını verir.

Cumhuriyet Kurulunda tüm hakkındaki oylama üyelerin mutlak ekseriyetile yapılmış ise, bu değiştirgelerin tamamen veya kısmen reddi halinde, kanunun ikinci görüşülmesine ait oylama Millî meclisi terkip eden üyelerin mutlak ekseriyeti ve açık oyla yapılır.

Madde: 60 — Başkan bir kanunun oylanmasından sonra ve bir mebusun teklifi üzerine Anayasanın 36 ncı maddesi gereğince kanunun müstacelen beş gün içinde neşredilip edilmeyeceğini meclisin oyuna arz eder.

C KESİMİ

İvedilikle görüşme

Madde: 61 — İvedilikle görüşmeye ait talepler, meclise, her günkü birleşimin ilk oturumu başında ancak arz edilebilir.

Bu taleplerin :

1) Hakkında rapor hazırlanmış olsun veya olmasın, Kanun tasarıları için, Başbakan tarafından Meclis Başkanlığına, ivedilikle görüşmeye dair talebin Bakanlar Kurulunda görüşülüp kararlaştırıldığını tasrih eden mektupla;

2) Tekliflere dair raporlar için, tevzilerinden en az 24 saat sonra, ilgili Komisyon Başkanı tarafından Meclis Başkanlığına, talebin Komisyonda üyelerin mutlak ekseriyetile kararlaştırıldığını açıklayan mektupla;

3) Haklarında rapor tanzim edilmemiş olan teklifler için, teklif sahibi veya ilk imzalayan tarafından

Yapılması lâzımdır.

İvedilikle görüşmeye dair talepler, Meclise arz edildikten sonra derhal Başbakan'a, yetkili Komisyona, gurup Başkanlarına ve talep mevzu'u bir kanun tasarısı veya teklifi ise, Cumhuriyet Kuruluna tebliğ edilir; Bu talepler aynı zamanda, haklarında esasa dair görüşmenin açılmasından en az bir saat önce oturum yapılacak salon bitişiğindeki salonun münasip yerlerine duvar ilânı şeklinde asılır.

Madde: 62 — İvedilikle görüşülmesi talebiyle tevdi edilen tasarı ve teklifler derhal bastırılıp tevzi edilir.

Tevziinden itibaren ve şayet tevzi yapılmışsa ivediliğe dair talepten itibaren en çok üç günlük bir süre içinde; Başbakan ivedilik talebine dair mütalâasını yazılı olarak Meclis Başkanına bildirir. Şu kadar ki Meclis nizamnamesine dair tadiller, hesapları inceleme Komisyonunun teklifleri, seçim tutanaklarının tetkiki, teşrii masuniyet meseleleri, Mebusluğun düşmesi, Mebuslukla telifi mümkün olmayan haller vesaire gibi münhasıran Meclisi ilgilendirir mahiyetteki teklifler için Başbakan'ın mütalâasına lüzum yoktur.

Aynı üç günlük süre içinde, işin esasını tetkik eden Komisyonun yazılı olarak ivedilik hakkındaki mütalâasını aynı surette bildirmesi ve icabında, tasarı veya teklifin esasına taallük eden raporunu tevzi ettirmesi lâzımdır. Komisyon ivediliği ancak kendisini terkip eden üyelerin mutlak ekseriyetile kabul edebilir.

Başbakan veya Komisyon ivediliğe muhalif kaldığı takdirde mütalâasında muhalefet sebebinin kısaca açıklamaya mecburdur. Komisyonca kısa olarak kaleme alınacak mütalâaya ivedilik leyhinde olan azlık mütalâasının derc'i lâzımdır.

Yukarıda zikredilen üç günlük mehil içinde Başbakan'ın ivediliğe dair mütalâası Meclis Başkanına vasıl olmadığı takdirde ivedilik zımnen kabul edilmiş sayılır. Aynı mehil içinde işin esasını tetkik eden Komisyon mütalâasının gelmemiş olması halinde ivediliğe zımnen muhalefet edilmiş sayılır.

Madde: 63 — I — İvediliğin kabulü :

İvedilik, Üç günlük mehil içinde, Başbakan ve Komisyon Başkanı tarafından kabul edildiği takdirde ivedilikle görüşme tasvip edilmiş olur ve aşağıdaki, IV üncü paragrafta derpiş edilen şartlar altında, Başkanlar Kurulu tarafından verilen karardan sonra, ivedilikle görüşme gündeme alınabilir.

II — İvediliğe itiraz :

Üç günlük mehil içinde, bir Mebus tarafından yapılan ivedilikle görüşmeye dair talep aleyhine gerek Başbakanla Komisyon başkanı veya yalnız Komisyon Başkanı tarafından itiraz vaki olduğunda - ivediliğin kabulü kendilerinin mütalâasına bağlı olan halde - bu itirazlar aleyhine hiç bir müracaat yapılamaz; itirazlar talep sahibine tebliğ ve tutanağa olduğu gibi derç edilir. Bu derçten itibaren bir ay geçmedikçe aynı mesele hakkında yeni bir ivedilikle görüşme talebi yapılamaz.

III — İvedilik üzerinde anlaşmazlık :

Başbakanla Komisyon Başkanının sarih veya zımni düşünceleri arasında anlaşmazlık mevcut olduğu takdirde, Meclis Başkanı bunu Meclise arz ve

keyfiyetten derhal ivediliği talep edeni de haberdar eyler; ivediliğe muhalif olan mütalâa tutanağa derç edilir.

Münhasıran ivediliği talep eden, Meclisin hakemliğine müracaat edebilir; talep sahibi, bundan önceki fıkrada derpiş edilen, Meclise arzı takip eden birinci gün birleşiminin son oturumundan önce ve mehil içinde, müracaatını Meclis Başkanına bildirmeğe mecburdur.

1) Başbakan tahkim talebinde bulunduğu takdirde bu talep Meclise tebliğ edilir ve Başkanlar Kurulu tarafından, aşağıda IV üncü paragrafa derpiş edilen şartlar altında, verilen karardan sonra tahkim talebi gündeme alınabilir.

2) Başbakanın itirazı üzerine, Bir Komisyon tarafından yapılan tahkim talebi, bu komisyonu teşkil eden üyelerin mutlak ekseriyetle kararlaştırılmış olduğu takdirde, kabul edilebilir; Bu halde, talep Meclise tebliğ ve Başkanlar Kurulu tarafından aşağıda IV üncü paragrafta derpiş edilen şartlar altında verilen karardan sonra, Hakeme müracaat talebi gündeme alınabilir.

3) Bir Mebus tarafından yapılan tahkim talebi, ancak bu talebin elli mebus tarafından imzalanmış olması halinde kabul edilebilir; Bir imza listesi münhasıran bir tahkim talebi hakkında kullanılabilir.

Bu takdirde, tahkim talebi Meclise arz edilir, imza listesi olduğu gibi tutanağa derç edilir ve bunların yoklamasını müteakip birleşim gününün gündemi başına alınır. Elli imza sahibinin mevcudiyeti tesbit edildiğinde, Başkanlar kurulu aşağıda IV üncü paragrafta derpiş edilen şartlar altında vereceği karardan sonra, tahkim gündeme alınabilir.

4) İvedilikle görüşmeyi talep eden Meclisin hakemliğine müracaat etmediği veya bir mebus tarafından yapılan talebi imza eden elli mebus yoklamada bulunmadığı takdirde, tasarı, rapor veya teklif hakkında umumî usul cari olur.

Meclis, Bir ay geçmedikçe aynı mesele hakkında yeni bir ivedilikle görüşme talebini tetkik edemez.

IV — Gündeme kayıt :

34 üncü maddede derpiş edilen Başkanlar Kurulu, Meclis gündemine kaydedilecek olan görüşmelerle tahkim listesini kat'î olarak tetkik eder ve bunların tetkiki sırasını kararlaştırır. Bu işlerin Meclis tarafından tetkiki için hususi bir oturumu derpiş eder.

Bir birini takip eden ve ivedilikle görüşmeye tahsis edilen 4 birleşim gündemine Başkanlar Kurulu tarafından kaydedilmeyen tahkimlerle görüşmeler hükümsüz sayılır. Şu kadar ki bu işlerin yeniden ivedilikle görüşülmesi talep edilebilir.

V — Tahkim ve işin esasına dair görüşmeler :

Tahkime dair görüşmeler işin esasına teşmil edilemez, talep sahihi, muhalif fikirde olan bir hatip ve hükümet ile işin esasını tetkik etmiş olan Komisyon Başkanı veya raportörü ancak en çok beş dakika için söz alabilir. Meclis, ivedilik hakkında kararını açık oyla verir.

Tahkimden sonra, Meclis ivediliği kabul etmediği takdirde tasarı, rapor veya teklif hakkında umumî usul cari olur ve bir ay geçmiş olmadıkça aynı mesele hakkında yeni bir ivedilikle görüşme talebi yapılamaz; Meclis, ivediliği tasvip ettiği takdirde aynı oturumda işin esasını görüşmeye başlar.

Hiç bir halde, tasarı veya teklifin tevziinden önce işin esası hakkında görüşmeye başlanamaz, ancak Komisyonun şifahi raporu üzerinde görüşülebilir.

Yazılı veya sözlü rapor bulunmaması halinde, Meclis, doğrudan doğruya görüşmeye mevzu teşkil eden tasarı veya teklifin maddeleri hakkında kararını verir.

İvedilikle görüşmeye başlanıldığında, bunun neticesine kadar devam olunur. Veya bu görüşme ivedilikle görüşmeye tahsis edilen en yakın birleşim gündemi başına alınır. Bu talep 64 üncü maddenin ikinci fıkrasında derpiş edilen mânada ivediliğin uzatılmasını müstelzimidir.

Madde: 64 — Her türlü halde, tasarı veya teklifin tümü hakkındaki oylama, esasa dair görüşmenin başlamasından itibaren ve üç günlük mehlin sona ermesinden önce, yapılması lâzımdır.

Bununla beraber, Meclis, üyelerinden birinin veya Komisyonun veya hükümetin teklifi ile bu mehlin uzatılmasını kararlaştırabilir.

Meclis bu teklifi reddettiği ve tüm hakkındaki oylama, sözü geçen üç günlük mehlin sona ermesinden önce yapılmadığı takdirde görüşme umumî usule göre yapılır.

Madde: 65 — Meclis, İktisadî Kurulun salahiyetine giren bir tasarı veya teklif hakkında ivedilikle görüşmeyi kararlaştırdığı takdirde bu karar sözü geçen kurul için de ivedilikle görüşmeyi istilzam eder. Bu karar derhal bu kurula tebliğ edilir ve 20. Mart. 1.951 tarihli ve 51/365 sayılı kanunun ikinci maddesinin 3 üncü paragrafı gereğince iktisadi kurul en çok iki gün içinde mütalâasını bildirmeğe mecburdur.

İktisadî kurulun mütalâası işin esasını tetkik eden Komisyona derhal tebliğ ve tevdiî de hemen yapılır.

Komisyon hemen yeni mütalâalar takdimine hazır olduğunu veya ilk mütalâalarını teyit eylediğini beyan ettiği takdirde 63 üncü maddenin IV üncü paragrafında derpiş edilen şartlar altında Başkanlar Kurulunun vereceği

karardan sonra, tasarı veya teklifin görüşülmesi Meclisin gündemine alınır.

Komisyon hemen yeni mütalâalar sunmaya hazır bulunmadığını bildirdiği takdirde, İktisadî kurul mütalâasının kendisine tebliğinden itibaren üç gün içinde raporunu tevzi veya resmî gazeteye derç ettirir. Bu halde, tasarı veya teklifin görüşülmesi, Komisyon raporunun tevziini veya resmî gazeteye dercini takip eden birleşim gününün gündemi başına alınır.

Madde: 66 — Millî Meclis ivedilikle görüşmeyi kararlaştırdığı takdirde, Cumhuriyet Kurulu anayasanın 20 nci maddesi gereğince ve yukarıda 64 üncü maddenin birinci fıkrasında Millî Meclis görüşmeleri için derpiş edilen en çok üç günlük mehil içinde mütalâasını bildirir.

Millî Meclisin, kendi görüşmeleri sırasında, mehlin uzatılmasının kararlaştırılması hakkındaki 64 üncü maddenin 2 nci fıkrası hükmü Cumhuriyet Kurulu hakkında da tatbik olunabilir.

Yukarıda sözü geçen mehiller metnin Cumhuriyet Kuruluna tevdiinden itibaren yürümeğe başlar. Şayet bu tevdi iki birleşim arasındaki ara vermede yapılmışsa, mehiller en yakın birleşimin açılmasından itibaren cereyan eder.

Cumhuriyet Kuruluna tevdi edilen metinde, Millî Meclis tarafından ihtiyaten verilmiş olan mütemmim mehiller tasrih olunur.

Meclis Anayasanın sözü geçen 20 nci maddesi gereğince mütalâasını bildirmek üzere Cumhuriyet Kuruluna verilmiş olan mehli alacağı bir kararla uzatılabilir ve bu mehil, her türlü halde toplantı tatillerinin devamı müddetince cereyan etmez.

Mükerrer Madde: 66 — Millî Meclis tarafından birinci görüşülmesi hakkında ivedilik kabul edilmiş olan her tasarı veya teklifin ikinci görüşülmesi de ivedilik usulüne tabi olur.

Millî Meclisçe ivedilik usulü ile birinci görüşmede kabul edilen bir iş hakkında Cumhuriyet Kurulu aksi mütalâada bulunduğu takdirde, bu mütalâa hemen tabi ve tevzi edilir ve önce işin esasını tetkik etmiş olan Komisyona gönderilir.

Komisyon, Cumhuriyet Kurulunun mütalâasının tevziinden itibaren en çok sekiz gün içinde, raporunu tevzi veya Resmî Gazeteye derç ettirir.

Raporun tevziini müteakip, birinci görüşme ivedilikle yapılmış ise tamamı bittikten sonra, ikinci ivedilikle görüşme, başkanlar Kurulunca ivedilikle görüşmelere tahsis edilen en yakın birleşim gündemi başına res' en alınır.

Bununla beraber, tevzi edilen raporun ikinci ivedilikle görüşülmesi, Komisyonun talebi ile, toplantının tatiline veya kapanmasına tekaddüm eden birleşimlerin sonunda, yukarıki 61 inci maddenin son fıkrasında derpiş edilen

şartlar dairesinde Başbakanla gurup başkanlıklarına tebliğ, ilân ve ihbarından sonra yapılabilir.

Cumhuriyet Kurulunun mütalâası tevzi edilmeden işin esasına taallûk eden ikinci görüşmeye aslâ başlanamaz.

Madde: 67 — 58 inci maddenin ikinci görüşmeye, tadil ve ahenkli olarak tanzim için Komisyona havaleye dair hükümleri, kabulü ivedilikle görüşme usulüne tabi tutulan, metinler hakkında da tatbik edilebilir.

(Devamı var)

KARARLAR

DEVLET ŞURASI

2290 sayılı Kanununun tatbikatı H.

**Devlet Şûrası Umumî Heyetince müttihaz 9/7/1953 gün ve
53/190-190 sayılı karar suretidir.**

2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun, imâr plânlarını yaptırmış veyahut yaptırmamış olan belediyelerce tatbik şekli hakkında tereddüt hasıl olmasından dolayı istişarî mütalâa talebini mutazammın olup Yüksek Başvekâletten havale buyrulan İçişleri Vekâletinin 22/6/1953 tarih ve 621-309-548/14250 sayılı yazısı üzerine İkinci Dairece ittihaz olunan 7/7/1953 tarih ve 2293/2224 sayılı kararı havi ilişik mazbata okundu :

Gereği konuşuldu ve düşünüldü :

Müstenit bulunduğu esbabı mucibeye binaen daire kararı 9/7/1953 tarihinde ittifakla tasvip olundu.

**Devlet Şûrası İkinci Dairesince müttihaz 7/7/1953 gün ve
2293/2224 sayılı karar örneğidir.**

2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun, imâr plânlarını yaptırmış veyahut yaptırmamış olan belediyelerce, tatbik şekli hakkında tereddüt hasıl olmasından dolayı istişarî mütalâa talebini mutazammın İçişleri Vekâletinin 22/6/1953 tarihli ve M.İ.G.M.2.Ş.M. 621-309-548/14250 sayılı tezkeresi usulen Başvekâletten Devlet Şûrası Reisliğine havale ve Dairemize tevdi buyrulmakla okundu :

İşbu tezkerede: mezkûr kanunun şümülüne delâlet eden 1,2 ve 43 üncü maddelerin metinleri yazıldıktan sonra aynen (Gerek kanunun esasları ve gerekse 11. inci maddesinin «Müstakbel şehir haritası hududu dahilinde her nevi yapı yapılmak için evveleerde vaziyet plânı tetkik olunarak şehir plânının uygun olduğu anlaşılmadıkça müsaade edilemez....» demesi yukarıdaki düşüncü takviye etmektedir.

Evvelce bu konuda mütalâasına başvuru olan Bayındırlık Vekâletinin de henüz imâr plânı yapılmayan şehir ve kasabalardaki hususî inşaata müdahale edilemeyeceğini açıklaması da kanunun hassaten imâr plânı sınırlarına hasredilmesinin icabedeceğini göstermektedir.

Binaenaleyh bahis konusu kanunla bu kanunun ek ve tadillerinin belediye teşkilâtı olan mahallerde belediye sınırı dahilinde mi yoksa sadece imâr hududu çerçevesi içerisinde mi tatbik edileceğinin tatbikatta herhangi bir yanlışlığa mahal bırakılmamak üzere, açıklanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, kanunun imâr dahilinde tatbiki kabulde karara bağlandığı takdirde aynı kanuna istinaden henüz 1/500 nisbetli parselasyonu yapılmayan yalnız 1/2000 veya daha küçük makyaslı haritası bulunan veya hiç haritası bulunmayan mahallerdeki mülkiyet ve tasarruf hakkının bazı kayıt ve şartlarla dahi olsa tahdit ve takyit olunup olunmayacağıının, imâr hududu ile belediye sınırı arasındaki sahada yapılacak inşaata, bugünkü şartlar muvacehesinde şehir ve kasaba imâr plânlarının tahakkukunu temin düşüncesiyle veya belediye meclisleri kararıyla müdahale edilip edilemeyeceğinin ve bunun nasıl ve hangi şartlar dahilinde temin olunacağıının da tavzihi icabetmektedir. Bu hususta Vekâletiniz, belediye meclislerinin umumî mahiyette kararlar ittihaz edebileceğini mevzuata uygun görmektedir.) diye yazılıdır.

İcâbı müzakere olundu :

Beldenin, sıhîh ve bedîî şartları cami, asri bir şekil almasını istihdaf eden belediye Yapı ve Yollar Kanunu, hiçbir suretle tereddüde mahal bırakmayacak bir vuzuhla açık ve kat'i bir hüküm şevketmiş olmadıkça, Anayasa ile vatandaşlara tanınmış olan mülkiyet ve tasarruf hakkının herhangi bir mülâhaza ile olursa olsun, ihlâlâine bais olacak bir tefsir yoluna gidilmesi hukuken caiz olamaz.

Bu esastan mezkûr kanun tetkik edildikte: Birinci madde, beldenin hali hazır haritalarını ve ikinci madde, beş sene içinde beldenin müstakbel şehir haritasını tanzim ettirmekle belediyeleri mükellef tutmakta; 4. üncü madde de, müstakbel şehir haritasının tanziminde hâkim olan esasları belirtmekte ve bu maddenin M bendi ise, şehir haritasında yolların mevki ve ehemmiyetine göre binaların kat adetlerinin ve yüksekliklerinin tesbitini emretmekle beraber intikalî vaziyet karşısında: «Şehir haritaları yapıncaya kadar, belediyeler bu fıkranın hükmünü tatbika salahiyetlidir.» Fıkrasıyla bu hususta belediyelere muvakkat ve istisnâî bir kudret ve salahiyet tefviz eylemektedir. Beşinci maddesi ise, şehir haritasının tatbiki için alınacak tedbirleri ve mesai programlarını emretmekte ve bilhassa 11. inci madde: «Müstakbel şehir haritası hududu dahilinde her nevi yapı yapılabilmek için evveleminde vaziyet plânı tetkik olunarak şehir plânına uygun olduğu anlaşılmadıkça müsaade edilemez» metnini ihtiva etmektedir.

Bu hukukî vaziyete göre, kanunun 4 üncü maddesinin sonuncu fıkrası ile belediyelere tanınmış olan istisnâî salahiyet mahfuz kalmak üzere, ancak vaziyet plânları mevcut olan sahadaki yerler hakkında tasarruf serbestliğinin takyit edilmiş olduğu tezahür etmiş oluyor.

Bu kanunî ye hukukî esaslara binaen ;

1 — Henüz imâr plânları yapılmamış olan beldelerdeki hususî inşaaata müdahale edilemeyeceği yolundaki Bayındırlık Vekâletinin mütalâasının isabetli olduğuna ve esasen mezkûr kanununun tatbik sahası ve şumulü, imâr plânının hududu ile mahdut bulunduğuna;

2 — Kanunun hâkimiyet sahasının bir numaralı cevapta belirtilmiş bulunmasına binaen 1 inci maddede mezkûr (1/500 nisbetli haritayı yaptırmayan ve yalnız 1/2000 ve daha küçük mikyaslı haritası bulunan veya hiç bulunmayan mahallerdeki mülkiyet ve tasarruf hakları) ın evleviyetle takyit ve tahdit edilemeyeceğine,

3 — imâr hududu ile belediye hududu arasındaki sahada, imâr plânlarının tahakkukunu temin düşüncesiyle veya belediye meclisleri kararıyla müdahale edilip edilemeyeceği meselesi de 1 ve 2 numaralı mütalâalarla cevaplandırılmış olduğundan bu hususta ayrıca mütalâa beyanına mahal olmadığına 7/7/953 tarihinde ittifakla karar verildi.

Mer'iyetteki Osmanlı Mevduatı

Hatay Hukuk işleri Müdürü Kudrettin Oğuzalcı tarafından (Mer'iyetteki Osmanlı Mevzuatı) adı altında yayımlanan ve 10 lira bedelle satılmakta bulunan kitap, Osmanlı Mevzuatından yürürlükte bulunanları bütün ek ve tâdilleri ve bunlarla ilgili tefsir kararları ile nizamname ve talimatları bir arada toplamıştır.

Tavsiyeye değer görülmüştür.

Dergi

DÜZELTME

223 sayılı Dergimizin 95 inci sahifesinin 4 üncü satırındaki; (Muhalefet şerhi) başlığının altında

1 — Usule ait muhalefet şerhi,

ve aynı sahifenin 14 üncü satırındaki Talimatname kelimesiyle başlayan satırdan önce de

2 — Esasa ait muhalefet şerhi, sözlerinin unutulduğu anlaşılmıştır.

Düzeltilmesini özür dileyerek rica ederiz.

Dergi

TEMYİZ MAHKEMESİ HUKUK GENEL KURULU
EMSAL KARARLARI
Ve
İÇTİHADİ BİRLEŞTİRME KARARLARI

Temyiz Mahkemesi Raportörlerinden Lütfi Ömerbaş ile Sacit Çetintaş tarafından (Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurulu Emsal Kararları ve İçtihadı Birleştirme Kararları) adı altında 75 lira bedelle bir cilt olarak yayınlanan kitap 1946-1953 yılları arasında çıkan bütün kararları ihtiva etmektedir.

Gerek İdarecilerimize gerekse Özel İdare ve Belediyelerimize faydalı olacağı anlaşılan bu kitap tavsiyeye değer görülmüştür.

Dergi